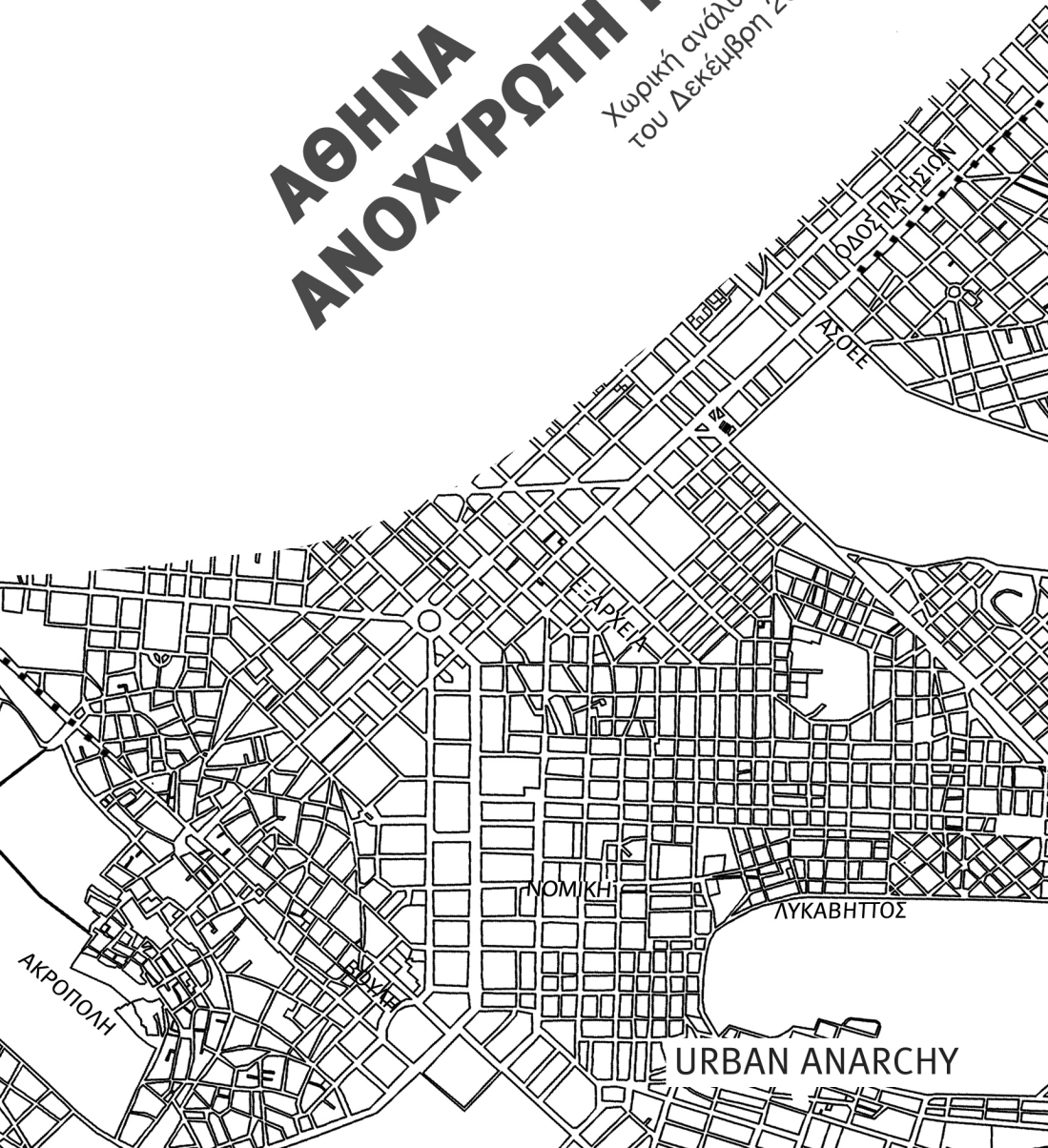

ΑΘΗΝΑ ΑΝΟΧΥΡΩΤΗ ΠΟΛΗ

Χωρική ανάλυση της εξέγερσης
του Δεκέμβρη 2008

URBAN ANARCHY

Αθήνα ανοχύρωτη πόλη

**Χωρική Ανάλυση της Εξέγερσης
του Δεκέμβρη 2008**

urban anarchy

εκδόσεις για τους χωρικούς ανταγωνισμούς

www.urbananarchy.gr

Το παρόν έντυπο εκδόθηκε από την Βάσω και τον Χάρη στη Θεσσαλονίκη τον Δεκέμβριο του 2010. Διανέμεται χωρίς αντίτιμο και η κάλυψη των εξόδων γίνεται με ελεύθερη συνεισφορά. Το περιεχόμενο του εντύπου αντιτίθεται στα copyright και δεν ακολουθεί την λογική των creative commons. Η χρήση του κειμένου, των διαγραμμάτων και των χαρτών είναι ελεύθερη αποκλειστικά για τους σκοπούς του ανταγωνιστικού κινήματος. Το περιεχόμενο του εντύπου διατίθεται σε ηλεκτρονική μορφή στην ιστοσελίδα www.urbananarchy.gr.

Για επικοινωνία, e-mail: contact@urbananarchy.gr

1. Εισαγωγή.....	6
2. Μητροπολιτικοί ανταγωνισμοί στην Αθήνα :οι ρίζες.....	10
2.1 Συγκρούσεις σε Εξάρχεια, Πανεπιστήμιο και Πολυτεχνείο.....	11
2.2 Πειθαρχική χωροταξία.....	14
2.3 Χωρική και ταξική σύνθεση από τον εμφύλιο έως τη μεταπολίτευση.....	15
2.4 Χωρική και ταξική σύνθεση από τη μεταπολίτευση έως σήμερα.....	24
3. Η Αθήνα σήμερα, χαρακτηριστικά αστικού χώρου, συγκρίσεις με άλλες μητροπολιτικές περιοχές, κοινωνικές σχέσεις και κινηματικές δομές.....	35
3.1 Δημογραφικά και οικονομικά στοιχεία.....	35
3.2 Χωρική έκφραση της ταξικής σύνθεσης της Αθήνας σήμερα.....	38
3.3 Πολεοδομική - Χωροταξική Ανάλυση.....	42
3.4 Χρήσεις Γης.....	44

3.5 Ιστορικό κέντρο.....	46
3.6 Δημόσιος Χώρος.....	49
3.7 Πολυκατοικία.....	54
3.8 Κινηματικές Δομές, καταλήψεις, στέκια, αυτόνομοι χώροι.....	56
3.9 Πανεπιστήμια.....	59
4. Χωρική εξάπλωση της εξέγερσης.....	62
4.1 Ground Zero, ο συμβολικός χώρος περνά στην πραγματικότητα.....	64
4.2 Νέα υποκείμενα και νέα σημεία σύγκρουσης.....	68
4.3 Ο δρόμος.....	72
4.4 Ο χώρος διαστέλλεται - Από το κέντρο στις γειτονιές, από το δρόμο στους κοινωνικούς χώρους της καθημερινής ζωής.....	75
4.5 Τα Χριστούγεννα αναβάλλονται, έχουμε εξέγερση!.....	84
4.6 Οι σπόροι του Δεκέμβρη, όλα συνεχίζονται, οι ζωντανές μνήμες του χώρου.....	87
5. Συγκρίσεις της εξέγερσης του Δεκέμβρη 2008 στην Αθήνα με άλλες αστικές περιοχές που έχουν εκδηλωθεί εξεγέρσεις.....	86
6. Συμπεράσματα.....	95
6.1 Ο χώρος ως πεδίο εξουσίας.....	95
6.2 Από το κέντρο στην πόλη - η μεγάλη πορεία μιας εξέγερσης.....	97

6.3 Ο χώρος της εξέγερσης.....	99
6.4 Καθημερινή ζωή και σπάνιες πράξεις - Το τυχαίο συμβάν στις στατιστικές.....	100
6.5 οι εξεγερμένοι και οι εξεγερμένες.....	102
6.6 Στέκια, καταλήψεις και αυτόνομοι χώροι.....	105
6.7 Σύγκριση με άλλες αστικές εξεγέρσεις.....	106
6.8 Ο Δεκέμβρης στην Αθήνα σήμερα.....	107
7. Βιβλιογραφία.....	108

1. Εισαγωγή

Χρόνος: Σάββατο 6 Δεκεμβρίου 2008, ώρα 21:10.

Τόπος: Κέντρο της Αθήνας, Εξάρχεια.

Ο μπάτσος Κορκονέας πυροβολεί μια παρέα παιδιών και από τις σφαίρες πέφτει νεκρός ο δεκαεξάχρονος μαθητής Αλέξανδρος Γρηγορόπουλος.

Χρόνος: Σάββατο 6 Δεκεμβρίου 2008, ώρα 00:00.

Τόπος: Εξάρχεια, κέντρο.

2000 άτομα σε πορεία στο κέντρο της Αθήνας που καταλήγει σε συγκρούσεις, πορείες και επιθέσεις στα αστυνομικά τμήματα σε άλλες πόλεις.

Χρόνος: Δευτέρα 8 Δεκεμβρίου.

Τόπος: Λεκανοπέδιο Αττικής.

20.000 άνθρωποι στους δρόμους της Αθήνας, μαθητές επιτίθενται σε αστυνομικά τμήματα σε όλο το λεκανοπέδιο.

Μετά τη δολοφονία του Αλέξανδρου Γρηγορόπουλου στο κέντρο της Αθήνας ξέσπασε γενικευμένη εξέγερση, η οποία εξαπλώθηκε από το ιστορικό κέντρο της πόλης σχεδόν σε ολόκληρο το πολεοδομικό συγκρότημα, καθώς και σε 75 μικρά και μεγάλα αστικά κέντρα της χώρας. Μια εξέγερση που κράτησε πάνω από δυο εβδομάδες, ενώ παράλληλα δράσεις αλληλεγγύης πραγματοποιήθηκαν σε περισσότερες από 150 πόλεις, σε 30 χώρες σε όλο το κόσμο.

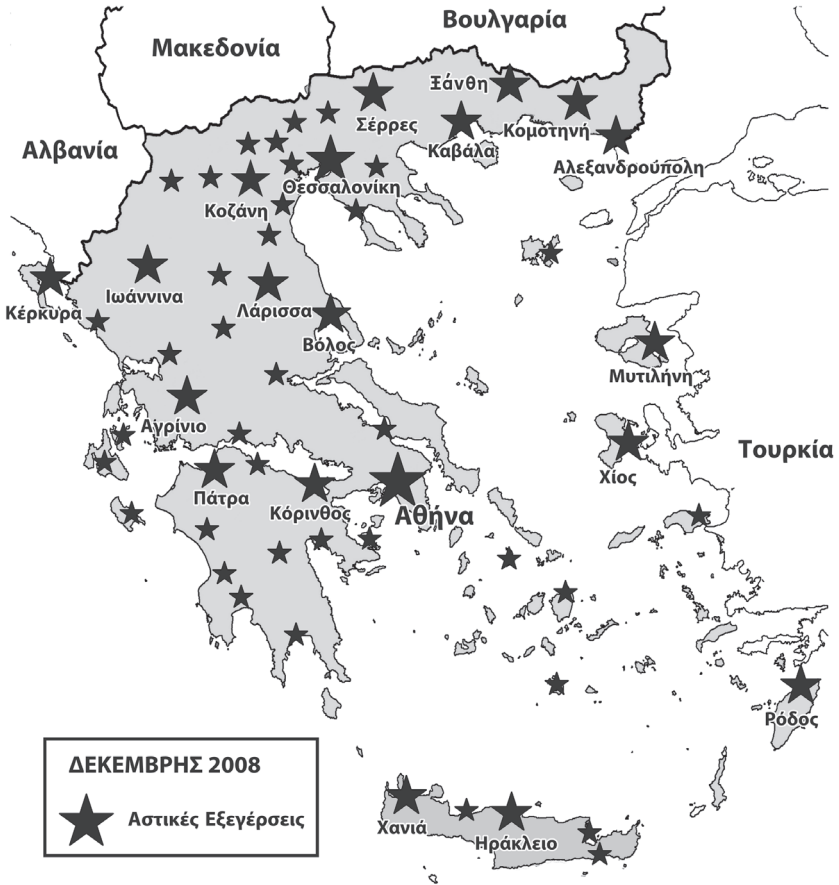
Η εξέγερση του Δεκέμβρη δεν ήταν ένα πυροτέχνημα που έλαμψε για μια στιγμή στους δρόμους των πόλεων. Πήγασε από συνειδήσεις, δομές και σχέσεις και άφησε πολλαπλάσια ερείσματα ζωτανά έως σήμερα. Η είδηση μιας κρατικής δολοφονίας κατάφερε να συντονίσει πλήθος κόσμου, να συρρικνώσει αποστάσεις, εδαφικές ή κοινωνικές, και να γεννήσει πεδία και μορφές σύγκρουσης που ίσως κανείς δεν είχε φανταστεί ως τότε. Οι εξεγερμένοι και οι εξεγεργμένοι ήταν πολιτικοποιημένοι, φοιτητές, άνεργοι, επισφαλείς, μετανάστες, μαθητές, ταυτότητες οι οποίες σε μεγάλο βαθμό ρευστοποιήθηκαν και ενώθηκαν στους δρόμους της οργής. Ο Δεκέμβρης ήταν μοναδικός, κυρίως επειδή το μικρόβιο της αμφισβήτησης και της ελευθερίας εξαπλώθηκε σχεδόν σε κάθε θύλακα της πόλης και επηρέασε βαθιά ανθρώπους που θα διεκδικούσαν για μέρες τις ζωές τους. Ο ελλαδικός χώρος και η Αθήνα υποδέχτηκαν με το δικό τους τρόπο την εξέγερση, η οποία διαφοροποιήθηκε τελικά κατά πολύ από παλιότερες αστικές εξεγέρσεις όπως αυτές του Λος Άντζελες, των Παρισινών προαστίων ή της Αργεντινής. Στην πραγματικότητα κάθε Δεκέμβρης ήταν και θα είναι μοναδικός καθώς πηγάζει από διαφορετικούς χώρους και δημιουργεί πάντα καινούρια ριζώματα.

Το κείμενο που ακολουθεί, δεν αποτελεί ένα ακόμη χρονογράφημα της εξέγερσης. Θα ήταν σχεδόν αδύνατο, παρ' ότι έχουν γίνει αξιόλογες προσπάθειες, να αντιληφθεί κανείς το εύρος και τη χρονικότητα των συμβάντων στο σύνολό τους. Το έντυπο επιχειρεί μια περιπλάνηση στην αθηναϊκή μητρόπολη πριν και κατά τη διάρκεια της εξέγερσης, επιδιώκοντας να φωτίσει εκείνες τις πλευρές που πυροδότησαν τις δεκεμβριανές συγκρούσεις. Αντιμετωπίζει το χώρο ως παράγωγο ανθρώπινων σχέσεων και τις πόλεις ως χώρους συνύπαρξης που μπορούν να λειτουργήσουν ως πεδία

αντίστασης και διεκδίκησης της καθημερινής ζωής. Μέσα από μια περιήγηση στα ιδιαίτερα πολεοδομικά χαρακτηριστικά της Αθήνας παρουσιάζει τη χωρική εξάπλωση των συγκρούσεων ερευνώντας τη σχέση του αστικού χώρου με τα συμβάντα των ημερών και τις μετέπειτα παρακαταθήκες τους στον ιστό της πόλης. Αυτό που ανέδειξε ο Δεκέμβρης του 2008 είναι πως όπου υπάρχει καταπίεση θα υπάρχει και αντίσταση, όπου υπάρχει βία θα υπάρχει και αντιβία, όπου υπάρχουν άνθρωποι θα υπάρχει αγώνας για ζωή και τότε ο θάνατος δεν θα έχει πια εξουσία.

Χάρτης 1: Αστικές Εξεγέρσεις, Δεκέμβρης 2008

2. Μητροπολιτικοί Ανταγωνισμοί στην Αθήνα: οι ρίζες¹

2.1 Συγκρούσεις σε Εξάρχεια, Πανεπιστήμιο και Πολυτεχνείο

Μετά τον ξυλοδαρμό φοιτητών και μαθητών στο Πεδίο του Άρεως «οι ξυλοδαρμένοι υποχωρούν προς τα Εξάρχεια, πολιορκούν το αστυνομικό τμήμα της Νεάπολης και απαιτούν την αποφυλάκιση τριών συλληφθέντων. Χτυπιούνται και πάλι άγρια, υποχωρούν προς το κέντρο της πόλης, σε καφενείο της οδού Ερμού, όπου ανασυγκροτούνται. Η σύγκρουση γενικεύεται μέχρι αργά την νύκτα οπότε και οι διαδηλωτές, μεταξύ 4 και 10 χιλιάδων, υποχωρούν στο χώρο των Προπυλαίων. Μάταια ο Πρύτανης προσπαθεί να πείσει τους φοιτητές και μαθητές να ξεχωρίσουν από τα «ετερογενή» λαϊκά στοιχεία. Ακολουθεί κατάληψη του Πανεπιστημιακού κτηρίου. Το Πανεπιστήμιο πολιορκείται από ισχυρές δυνάμεις χωροφυλακής, οι οποίες και τα ξημερώματα εισβάλουν πυροβολώντας στο κτήριο. Οι καταληψίες απαντούν με πέτρες και ξύλα, ακολουθούν συγκρούσεις σώμα με σώμα που αφήνουν βαριά τραυματισμένους δύο φοιτητές και καταλήγουν σε κατάληψη τμήματος του

¹ Δεν πρόκειται για ένα συνολικό χρονογράφημα αλλά περισσότερο για την αναφορά σημείων που έπαιξαν το ρόλο τους στη διαμόρφωση της σημερινής μητρόπολης ως πεδίου αγώνα και έκφρασης των κοινωνικών ανταγωνισμών.

Πανεπιστημίου από τις δυνάμεις της τάξης όπου θα παραμείνουν εντός του για μια εβδομάδα. Η αντίδραση της Αθηναϊκής κοινωνίας είναι έντονη και άμεση, η αγορά κλείνει και πλήθη λαού συρρέουν σε συμπαραστάση στο Πανεπιστήμιο, την ίδια ώρα που η αστυνομία έχει αρχίσει να κάνει συλλήψεις. Οι διαδηλώσεις συνεχίζονται και την επόμενη μέρα και συμμετέχουν πια όλες οι κοινωνικές τάξεις. Η κατάσταση φαίνεται εκτός ελέγχου. Ο Νομάρχης με προκήρυξή του απαγορεύει την κυκλοφορία, ενώ η Κυβέρνηση αφήνει τους τρεις συλληφθέντες και απομακρύνει από τη θέση του τον αστυνομικό διευθυντή. Την ίδια ώρα όμως παραπέμπει 38 άτομα σε δίκη ως πρωταίτιους των «στασιαστικών ενεργειών».²

Το έδαφος της Αθήνας έχει γίνει πεδίο μάχης αναρίθμητες φορές. Ο Δεκέμβρης του 2008 ήταν μια απ' αυτές. Η σύγχρονη Αθήνα είναι μια υπόθεση ούτε 200 χρόνων, καθώς μόλις το 1834 ανακηρύχτηκε πρωτεύουσα του σύγχρονου ελληνικού κράτους. Από τότε στους δρόμους της έχουν διεξαχθεί πλήθος απεργιών, πορειών, συγκρούσεων και εξεγέρσεων. Οι γειτονιές, πλατείες και δρόμοι, στους οποίους εκτυλίχθηκαν οι ταραχές του 1859, θα αποτελέσουν 150 χρόνια μετά τους ίδιους τόπους των συγκρούσεων και για τους εξεγερμένους και τις εξεγερμένες του Δεκέμβρη του 2008. Ο χώρος διεξαγωγής των μαχών θα περιλαμβάνει σχεδόν πάντα το Πολυτεχνείο στην Πατησίων, το Πανεπιστήμιο και τα Προπύλαια στην Πανεπιστημίου, τα γειτονικά πανεπιστημιακά κτίρια (ΑΣΟΟΕ, Χημείο, Νομική) καθώς και τη γειτονιά που βρίσκεται ανάμεσα τους, τα Εξάρχεια³. Η χωρική συγκέντρωση και πυ-

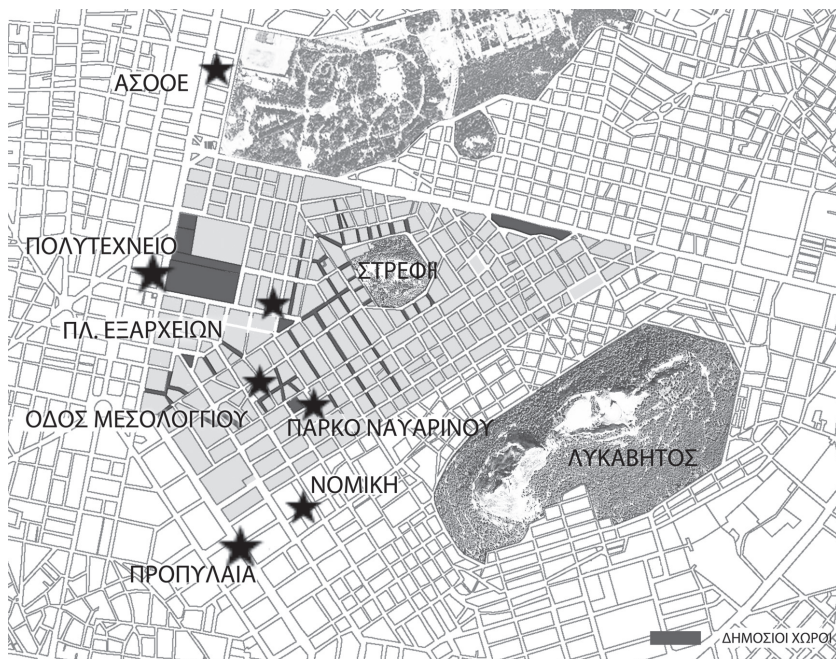
2 Τα επεισόδια έλαβαν χώρα στην Αθήνα στις 11 Μαΐου του 1859. Πρόκειται για τα περίφημα «Σκιαδικά», την πρώτη φοιτητική εξέγερση μετά τη σύσταση του νεοελληνικού κράτους που αφορούσε τη μη αποδοχή του ξένου βασιλιά και της παρέμβασης των ξένων δυνάμεων στα εσωτερικά του ελληνικού κράτους. Κατά τη διάρκεια των συγκρούσεων, οι οποίες πραγματοποιήθηκαν στους ίδιους δρόμους με αυτές της εξέγερσης του Δεκέμβρη του 2008, έγινε και η πρώτη κατάληψη πανεπιστημιακού χώρου (Ρήγος 2007).

3 Μια ομάδα κυκλαδιτών μαστόρων πρωτοεγκαταστάθηκε το 1840 στη περιοχή των Εξαρχείων χτίζοντας αυθαίρετα τη συνοικία τους, η οποία τότε ονομαζόταν Πιθαράδικα και θεωρούνταν προάστιο της Αθήνας. Τα στενά δρομά-

κνότητα των συγκρούσεων δεν είναι τυχαία. Η ίδρυση των πρώτων πανεπιστημιακών και πολυτεχνικών σχολών στην Αθήνα στα μέσα του 19^{ου} με αρχές 20^{ου} αιώνα έγινε στα όρια του τότε αστικού ιστού. Πρόκειται για μικρά campus (Προπύλαια, Πάντειο, Πολυτεχνείο), τα οποία έχουν διαχειρίσιμες διαστάσεις, μεγάλη πυκνότητα φοιτητών ως προς την έκτασή τους, δημιουργούν έντονα την αίσθηση κοινότητας και σε καμία περίπτωση δεν έχουν τον απρόσωπο και αχανή χαρακτήρα των ύστερων campus. Από τότε το Πανεπιστήμιο, το Πολυτεχνείο και τα Εξάρχεια θα αποτελέσουν σημεία αναφοράς αγώνων. Η εξέγερση του Δεκεμβρίου του 2008, ωστόσο δεν παρέμεινε μόνο στους παραπάνω τόπους, αλλά διαχύθηκε σχεδόν σε όλη την έκταση του πολεοδομικού συγκροτήματος της Αθήνας.

για τους, σημεία αναφοράς στην πολεοδομική συγκρότηση της περιοχής, διατηρήθηκαν και μετά την ένταξή της στο σχέδιο πόλεως, το 1865. Το 1873 ιδρύεται το Πολυτεχνείο και η περιοχή καθιερώνεται ως τόπος κατοικίας φοιτητών. Το 1896, λίγο μετά τους Ολυμπιακούς Αγώνες, καταλαμβάνεται από φοιτητές το Πανεπιστήμιο ενάντια στις συνεργασίες καθηγητών με αστυνομικούς και τα Εξάρχεια γίνονται τόπος συγκεντρώσεων και διαδηλώσεων. Το 1901 η συνοικία γίνεται και πάλι τόπος συγκρούσεων μεταξύ φοιτητών και αστυνομίας (Ευαγγελικά). Στις αρχές του 20^{ου} αιώνα η συνοικία αποκτά το όνομα Εξάρχεια από το διάσημο μπακάλικο του ηπειρώτη Έξαρχου, το οποίο βρισκόταν στη διασταύρωση Θεμιστοκλέους και Σολωμού. Το 1932 χτίζεται η διάσημη μπλε πολυκατοικία, η οποία εγκαينαιάζει τη μοντέρνα αστική αρχιτεκτονική στην Αθήνα και στην περιοχή εγκαθίσταται διανοούμενοι, ηθοποιοί, καλλιτέχνες, ζωγράφοι, ρεμπέτες. Κατά τη διάρκεια των Δεκεμβριανών του 1944, ο ΕΛΑΣ ταμπουρώνεται στο λόφο του Στρέφη, ύστατο «καταφύγιο» μέχρι και σήμερα για κυνηγημένους διαδηλωτές, οι κυβερνητικοί στο Χημείο και το Κολωνάκι, ενώ η περιφημη μπλε πολυκατοικία είχε καταληφθεί από Ελασίτες για να εγκατασταθεί πολυβόλο. Το 1973, κατά την εξέγερση του Πολυτεχνείου, τα Εξάρχεια γίνονται πεδίο μάχης για μια ακόμη φορά και επεμβαίνει ο στρατός. Από τη δεκαετία του '70 έως σήμερα η συνοικία χαρακτηρίζεται από έντονη πολιτικοποίηση και καθημερινή παρουσία ανθρώπων του ανταγωνιστικού κινήματος, καθώς σε αυτή συγκεντρώνονται γραφεία και στέκια οργανώσεων της εξωκοινοβουλευτικής αριστεράς και του αναρχικού χώρου.

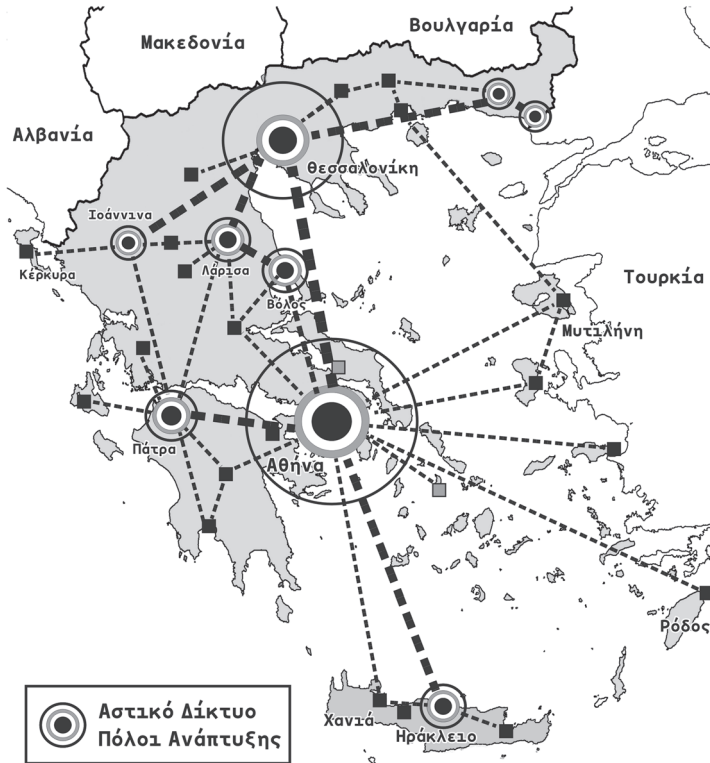
Χάρτης 2: Εξάρχεια, Πανεπιστήμιο, Πολυτεχνείο, Νομική, Χημείο.

2.2 Πειθαρχική χωροταξία

Για να γίνουν αντιληπτά τα χωρικά χαρακτηριστικά της εξέγερσης του Δεκέμβρη του 2008 θα μελετήσουμε τους μετασχηματισμούς της ταξικής και γεωγραφικής σύνθεσης και εξέλιξης του μητροπολιτικού συγκροτήματος της Αθήνας.

Χάρτης 3: Εθνικό Χωροταξικό Σχέδιο 2007, πρόταση πολυκεντρικής ανάπτυξης. (Από την ίδρυση της μέχρι και σήμερα, η Αθήνα αποτελεί τον κύριο πόλο ανάπτυξης της χώρας)

Το 1834 όταν ορίσθηκε πρωτεύουσα του ελληνικού κράτους, η Αθήνα δεν ήταν παρά ένα έρημο και ερειπωμένο χωριό και ο Πειραιάς μια αφιλόξενη ακτή, ακατοίκητη και ανώνυμη, (Λεοντίδου 1989). Τα χρόνια που θα ακολουθήσουν, η χωροθέτηση των αστικών λειτουργιών της χώρας σχεδόν αποκλειστικά στην πρωτεύουσα θα υπακούει περισσότερο στη λογική του πειθαρχικού βιοπολιτικού κράτους ελέγχου της εποχής της αποικιοκρατίας. Πρόκειται για το μοντέλο που εφάρμοσαν τον 18^ο-19^ο αιώνα οι ευρωπαϊκές δυνάμεις χωροθετώντας τις αποικιακές πόλεις με κριτήρια διεισδυτικότητας και ελέγχου, ώστε αφενός να γίνεται δυνατή η εκμετάλλευση των πρώτων υλών -γι' αυτό και όλα τα δίκτυα υποδομής της χώρας καταλήγουν στην πρωτεύουσα- και αφετέρου η πρωτογενής επεξεργασία και μετέπειτα εξαγωγή τους να υπακούει στις απαιτήσεις της οικονομικής αποδοτικότητας. Αδιαφορία, λοιπόν, για την περιφέρεια, ερήμωση της υπαίθρου και δημιουργία ενός ελεγχόμενου προλεταριάτου⁴ στο υπερτροφικό κέντρο, το οποίο χρησιμοποιείται ως διαμετακομιστικός κόμβος για την μεταφορά των αγροτικών, κυρίως, πρώτων υλών στις δυτικές μητροπόλεις. Η πολιτική σταθερότητα αυτού του μοντέλου ανάπτυξης επιτυγχάνεται τόσο με αστυνομικές μεθόδους, δηλαδή με την εγκαθίδρυση ολοκληρωτικών καθεστώτων (βασιλεία, δικτατορία), όπως συνέβη και στην Ελλάδα⁵, όσο και με την ενίσχυση της ατομικής ιδιοκτησίας και των εξαρτήσεων του πληθυσμού από την πελατειακή δομή του πολιτικού συστήματος.

2.3 Χωρική και ταξική σύνθεση από τον εμφύλιο έως τη μεταπολίτευση

Η δημιουργία αστικών κέντρων στον ελλαδικό χώρο αποτελεί σχετικά πρόσφατο φαινόμενο. Έως και το μεσοπόλεμο, μόνο η Αθήνα ως νεαρή πρωτεύουσα, διοικητικό και οικονομικό κέντρο του κρά-

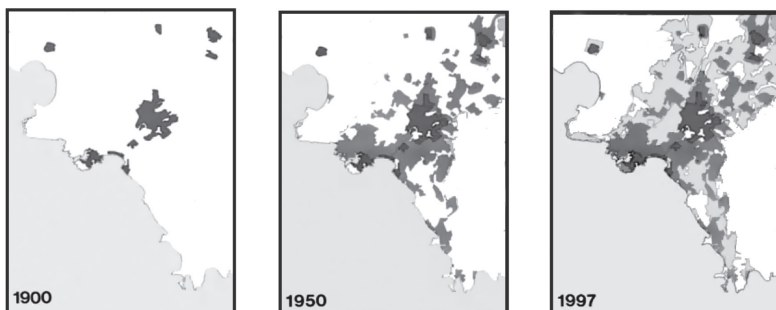
4 Το 1970 η πλειοψηφία των εργαζομένων στον ηλεκτρισμό (90%), στις μεταφορές (59,0%), τις τράπεζες (64%) και το δημόσιο (45%) συγκεντρώνεται στην Αθήνα (Πετροπούλου 2008).

5 Βασιλεία 1833-1974, Δικτατορία του Μεταξά 1936-1941, Χούντα 1967-1974.

τους, και η Θεσσαλονίκη ως πρώην διοικητικό και διαμετακομιστικό κέντρο της Οθωμανικής αυτοκρατορίας, διαθέτουν χαρακτηριστικά αστικών κέντρων με πληθυσμούς ωστόσο μικρότερους του μισού εκατομμυρίου. Η τομή στην αστική οργάνωση πραγματοποιείται μετά το δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο και κυρίως μετά τη λήξη του εμφυλίου πολέμου⁶.

Χάρτης 4: Εξέλιξη αστικού ιστού Αθήνας 1900-1997

πηγή: eurometrex.org

⁶ Εμφύλιος Πόλεμος: Πρόκειται για τη χρονική περίοδο ένοπλων συγκρούσεων που πραγματοποιήθηκαν μεταξύ του Δημοκρατικού Στρατού Ελλάδας υπό τον έλεγχο των κομμουνιστών και του Ελληνικού Στρατού που ήταν υπό τον έλεγχο της κεντροδεξιάς κυβέρνησης των Αθηνών. Επίσημα διήρκεσε από τον Μάρτιο του 1946 έως τον Οκτώβριο του 1949 και είχε ως αποτέλεσμα πάνω από 50.000 νεκρούς και την ήττα των κομμουνιστών. Θεωρείται διεθνώς ως η πρώτη πράξη του ψυχρού πολέμου.

Πίνακας 1: Πληθυσμιακή Εξέλιξη μητροπολιτικών πόλων στην Ελλάδα

Έτος	Πληθυσμός Αθήνας	Πληθυσμός Θεσσαλονίκης	Πληθυσμός Χώρας	Ποσοστό Μητροπολιτικών Πόλων
1951	1.376.202	342.041	7.632.801	22,5%
1961	2.057.974	546.286	8.388.553	31,0%
1971	2.797.849	711.990	8.768.641	40,0%
1981	3.369.443	871.580	9.740.417	43,5%
1991	3.523.407	944.426	10.259.900	43,5%
2001	3.761.810	1.057.825	10.964.020	43,9%

Πηγή : ΕΣΥΕ, Επεξεργασία αποτελεσμάτων Απογραφών 1951- 2001

Πίνακας 2: Κατανομή πληθυσμού στην Ελλάδα κατά βαθμό αστικότητας

Έτος απογραφής	Συνολικός πληθυσμός	Αστικός πληθυσμός	Αστικός ως % του Συνολικού Πληθυσμού	Αγροτικός ως % του συνολικού πληθυσμού
1951	7.632.801	2.879.994	37,7	47,5
1961	8.388.553	3.628.105	43,3	43,8
1971	8.768.372	4.667.489	53,2	35,2
1981	9.739.589	5.659.528	58,1	30,3
1991	10.259.900	6.036.660	58,8	28,4
2001	10.964.020	8.211.646	74,8	14,8

Πηγή : ΕΣΥΕ, 1951- 2001

Για να εξασφαλιστεί στη διχασμένη μετεμφυλιακή χώρα η κοινωνική ειρήνη και ο έλεγχος του πληθυσμού από το δεξιό κράτος, λαμβάνουν χώρα για τα επόμενα 25 χρόνια δυο παράλληλες διαδικασίες. Πρώτον, προωθείται βίαιη προλεταριοποίηση και αστικοποίηση⁷ του αγροτικού αριστερού πληθυσμού, ώστε με την συγκέ-

7 Η 20ετία 1952 - 1974 αποτελεί την περίοδο του σημαντικότερου κύματος αστικοποίησης στην Ελλάδα. Στις μεταεμφυλιακές δεκαετίες '50-'60 αντιστρέ-

ντρωσή του στα αστικά κέντρα να ελέγχεται καλύτερα, και δεύτερον επινοείται το σχέδιο της κρατικής ανοχής στην αυθαίρετη δόμηση καθώς και της αντιπαροχής⁸, της αυξημένης δηλαδή γαιοπροσόδου, ως εδαφική και πολιτική επέκταση του σχεδίου Μάρσαλ⁹ για τον καπιταλιστικό δρόμο ανάπτυξης της χώρας. Πρόκει-

φεται για πρώτη φορά η αναλογία αγροτικού - αστικού πληθυσμού, καθώς μειώνεται ο αγροτικός από 47,5% σε 35,2% και αντίστροφα αυξάνεται ο αστικός πληθυσμός από 37,7% σε 53,2% (πίνακες 1,2). Μέσα σε 20 χρόνια διπλασιάζεται ο πληθυσμός της Αθήνας με την εγκατάσταση 1,5 εκ. εσωτερικών μεταναστών.

8 Η αντιπαροχή οικοπέδων με διαμερίσματα είναι μέθοδος δόμησης που χρησιμοποιήθηκε έντονα στην Ελλάδα κατά τη μεταπολεμική περίοδο (εγκαινιάσθηκε με τον νόμο 3744 του 1929 «Περί της ιδιοκτησίας κατ' ορόφους»). Πρόκειται για μια σύμβαση οικοδομήσεως, σύμφωνα με την οποία ο ιδιοκτήτης ενός οικοπέδου παραχωρεί το οικόπεδο του σε έναν κατασκευαστή παίρνοντας ως αντάλλαγμα ένα τμήμα (κάποια διαμερίσματα) της οικοδομής που θα κατασκευαστεί. Κατά τις δεκαετίες του 1960 και του 1970 το ποσοστό που αναλογούσε στους οικοπεδούχους ήταν περίπου 20%- 30%. Επρόκειτο ουσιαστικά για ένα σύστημα κερδοσκοπίας των κατασκευαστών - εργολάβων έναντι μικροϊδιοκτητών που δεν είχαν την οικονομική δυνατότητα να βελτιώσουν την ιδιοκτησία τους ή να κατοικήσουν σε ένα μοντέρνο διαμέρισμα-σύμβολο status της εποχής. Ταυτόχρονα αποτέλεσε την κύρια, πλην ανεπίσημη, κρατική πολιτική απέναντι στο οξύ στεγαστικό ζήτημα που προκλήθηκε στις μεγάλες πόλεις και ιδίως στην Αθήνα, λόγω της τεράστιας συσσώρευσης πληθυσμού. Σε αυτή τη μέθοδο στηρίχθηκε η οικοδόμηση της Αθήνας μετατρέποντας σε μικροϊδιοκτήτες ένα μεγάλο μέρος του πληθυσμού.

9 Πρόκειται για την αμερικανική βοήθεια που χορηγήθηκε μετά το δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο σε χώρες της Ευρώπης (κυρίως τα έτη 1948-1951). Αποσκοπούσε αφενός στην τόνωση των οικονομιών τους και αφετέρου εξυπηρευόσε άμεσα την αμερικανική εξωτερική πολιτική, που επιθυμούσε να αποφευχθεί ο κίνδυνος να περιέλθουν οι χώρες αυτές στη σφαίρα επιρροής της Σοβιετικής Ένωσης. Η χορηγία της βοήθειας αυτής δεν έγινε με διμερείς διαδικασίες αλλά, με όρους που τέθηκαν από την Ουάσιγκτον. Αυτοί περιλάμβαναν την καταστολή των κομμουνιστικών απειλών και την έμμεση περιστολή της ανεξαρτησίας των δικαιούχων κρατών, μιας και με όπλο το μπλοκάρισμα των πιστώσεων η αμερικανική ηγεσία μπορούσε να πιέσει τις κυβερνήσεις σε περίπτωση

ται για το σχέδιο της εκκαθάρισης του πληθυσμού από τα κομμουνιστικά οράματα μέσω της φιλελεύθερης ιδεολογίας της ανάπτυξης, της ενίσχυσης της μικροϊδιοκτησίας και της εμφάνισης των πρώτων καταναλωτικών αγαθών, τα οποία προσέδωσαν ένα ανταγωνιστικό όραμα στον πληθυσμό απέναντι στις ισχυρές κομμουνιστικές ιδέες. Οι μέθοδοι αυτές αποτέλεσαν, μαζί με την βίαιη καταστολή, τα βασικά εργαλεία του κράτους ώστε να διαχειριστεί την οργή, τις φοβίες και τις ανασφάλειες ενός κόσμου με ανοιχτές τις πληγές του εμφυλίου και έχοντας ακόμα αιχμαλώτους σε ξερονήσια. Η επιλογή της αυθαιρέτης δόμησης των μετεμφυλιακών πόλεων ήταν σαφώς το πιο πετυχημένο κρατικό μέσο διαχείρισης των κοινωνικών συγκρούσεων τουλάχιστον για τη δεκαετία του '50. Ωστόσο, η στρατηγική των αυθαιρέτων γέννησε από τα μέσα της δεκαετίας του '50 εκτεταμένες προλεταριακές εργατικές γειτονιές - παραγκουπόλεις στο δυτικό κυρίως τμήμα του λεκανοπεδίου (Περιστερί, Λιόσια, Μενίδι, Αιγάλεω, Πετρούπολη, Πέραμα, Θριάσιο, Ασπρόπυργος, Ελευσίνα), οι οποίες σε συνδυασμό με τις παλαιότερες προσφυγικές γειτονιές¹⁰ (Δραπετσώνα, Καισαριανή, Καλλιθέα, Νέα Ιωνία, Κορυδαλλός, Κερατσίνι) και τις παραδοσιακές γειτονιές της εργατικής τάξης (Γκάζι, Μεταξουργείο, Ψυρρή, Κολωνός, Πετράλωνα, Ρέντης, Μοσχάτο) δημιουργούν ένα πλέγμα εδαφών με έντονη ταξική συνείδηση¹¹ (Σαρηγιάννης 2008).

που αρνούνταν να ανταποκριθούν στις επιθυμίες της. Πρώτοι παραλήπτες της βοήθειας που παρείχε το σχέδιο Μάρσαλ, ήταν οι χώρες που κατά τη γνώμη της αμερικανικής ηγεσίας κινδύνευαν άμεσα από την εξάπλωση του κομμουνισμού, δηλαδή η Ελλάδα και η Τουρκία (wikipedia σχέδιο Μάρσαλ).

10 Μετά την αποτυχημένη εκστρατεία της Ελλάδας στη Μικρά Ασία υπογράφηκε η συνθήκη της Λωζάννης 1922, η οποία προέβλεπε την ανταλλαγή πληθυσμών μεταξύ Τουρκίας και Ελλάδας. Στην περίμετρο της Αθήνας εγκαταστάθηκαν την δεκαετία του 1920 πάνω από 200.000 πρόσφυγες από την Μικρά Ασία - Τουρκία.

11 Η χωροθέτηση των εργατικών γειτονιών στα δυτικά είναι άμεσα συνυφασμένη με την εγκατάσταση της βιομηχανίας εκατέρωθεν του ποταμού Κηφισού, που ρέει στον άξονα βορρά - νότου και χωρίζει το λεκανοπέδιο σε ανατολικό και δυτικό.

Πρόκειται για γειτονιές με τα εξής πολεοδομικά χαρακτηριστικά: μεγάλη πυκνότητα πληθυσμού, χαμηλά και μικρά σε εμβαδόν κτίσματα, μικρά πλάτη δρόμων, ελάχιστο δημόσιο κοινόχρηστο χώρο, αρχικά δαιδαλώδη μη σχεδιασμένη πολεοδομική μορφή και έπειτα ιπποδάμεια ορθογωνική ρυμοτομία με πολλές ωστόσο παρεκκλίσεις και τροποποιήσεις, καθώς και με πολύ πυκνές διασταυρώσεις και ανάμεικτες χρήσεις γης: κατοικία - εμπόριο - εξυπηρετήσεις. Πρόκειται για τις γειτονιές από τις οποίες θα ξεπηδήσουν οι πρώτες απεργίες της δεκαετίας του '60, όπως των οικοδόμων¹² το Δεκέμβρη του 1960 και τον Γενάρη του 1961¹³, καθώς και οι μαχητικές διαδηλώσεις των Ιουλιανών το 1965¹⁴.

12 Στις συγκρούσεις τραυματίζονται 70 αστυνομικοί, ο οικοδόμος βγαίνει από τα τάρταρα της κοινωνικής περιφρόνησης και γίνεται πρωταγωνιστής της κοινωνικής ζωής. Έκτοτε σε όλες τις συγκρούσεις με την αστυνομία όταν φοιτητές και άλλοι εργαζόμενοι τα έβλεπαν σκούρα φώναζαν στους αστυνομικούς το σύνθημα «έρχονται οι οικοδόμοι» (Κατσαρός 1999).

13 Τη δεκαετία του '60 σταδιακά ανασυντίθεται το εργατικό κίνημα και από 135 απεργίες με 50.000 απεργούς το 1960, φτάνει το 1964 τις 339 απεργίες και οι απεργοί τους 165.000.

14 Ιουλιανά 1965: χαρακτηρίζονται ως ο ελληνικός Μάης του '68, από τις 15 Ιουλίου και για τις επόμενες 70 μέρες, οι δρόμοι της Αθήνας ανήκαν στους διαδηλωτές με αφορμή την παραίτηση της κεντρώας κυβέρνησης λόγω άρνησης του βασιλιά να δεχθεί την αλλαγή του υπουργού άμυνας. Θα ακολουθήσουν 2 χρόνια πολιτικής αστάθειας μέχρι την δικτατορία του 1967. Ο Δεκέμβρης του 2008 μαζί με το Πολυτεχνείο του 1973 και τα Ιουλιανά του 1965 αποτελούν τις τρεις σημαντικότερες εξεγέρσεις στην Αθήνα, τα τελευταία 50 χρόνια, μετά τα Δεκεμβριανά του 1944.

Πεδίο συνάντησης και αγώνα, τα χρόνια εκείνα για όσους δεν είναι εξορία, θα αποτελέσουν κυρίως ο δημόσιος χώρος, οι δρόμοι, οι πλατείες, τα καφενεία της πόλης καθώς και τα νόμιμα ή παράνομα γραφεία αριστερών οργανώσεων (π.χ. γραφεία της ΕΔΑ).

Η απάντησή του κράτους στην αναδυόμενη μαχητική εργατική τάξη ήταν η υποχρεωτική διάλυση των παραγκουπόλεων¹⁵ μέσω της αντιπαροχής και η μικροαστικοποίηση των εργατών. Η λέξη-κλειδί στο νέο μοντέλο χωρικής κοινωνικής οργάνωσης είναι το οικοδομικό τετράγωνο και η πολυκατοικία¹⁶. Πρόκειται για τη νομιμοποίηση των αυθαίρετων συνοικιών με την ένταξή τους στα σχέδια πόλης και την κοινωνική ενσωμάτωση της εργατικής τάξης με την παροχή ευνοϊκών όρων δόμησης¹⁷, για την κατασκευή πολυκα-

15 Σε αρκετές γειτονιές, όπως στην Δραπετσώνα, οι κάτοικοι αντιστάθηκαν έντονα για χρόνια. Το 1960 η τότε κυβέρνηση δημοσιοποιεί τα σχέδιά της για την κατασκευή πολυκατοικιών, όμως οι κάτοικοι αντιδρούν άμεσα με το σύνθημα «επί τόπου αυτοστέγαση για όλους», το οποίο σήμαινε τη διατήρηση της χωρικής κατανομής και συνοχής της γειτονιάς. Οι κινητοποιήσεις που ονομάστηκαν «η μάχη της παράγκας» κράτησαν χρόνια, με βίαιες εξάρσεις, όπως στις 14 Νοεμβρίου 1960, όταν η αστυνομία εισέβαλε με 1000 αστυνομικούς για να εκδιώξει τους κατοίκους και να προχωρήσει η κατεδάφιση, η οποία γινόταν αργά και με διαλείμματα. Μόνο η Χούντα του '67 πέτυχε την ολοκληρωτική κατεδάφιση του συνοικισμού και το διασκορπισμό των κατοίκων της (Σαρηγιάννης 2008).

16 Έως τη δεκαετία του '60, σε πολυκατοικίες ζούσαν μόνο μεγαλοαστικά στρώματα. Πρόκειται για τις μεγάλες πολυκατοικίες - μέγαρα με επιρροές από το μοντέρνο κίνημα στο ιστορικό κέντρο της Αθήνας: Πανεπιστήμιου, Σταδίου, Κολωνάκι, Νεάπολη, Κυψέλη.

17 Αναγκαστικός Νόμος 1968, 395/68 (ΦΕΚ-95/Α/4-5-68) της Χούντας για τους όρους δόμησης των οικοδομών, έδωσε αυξημένους συντελεστές δόμησης προσαυξημένους έως και 40%. Για παράδειγμα μια πολυκατοικία 5 ορόφων γίνεται 7 ορόφων και με τις παρεκκλίσεις μπορεί να φτάσει τους 8 και 9 ορόφους. Το μοντέλο της χουντικής αρχιτεκτονικής του ΑΝ 395/68 εφαρμόστηκε υποχρεωτικά και καθολικά σε όλη την χώρα δημιουργώντας την σημερινή όψη των ελληνικών πόλεων.

τοικιών και την υποχρεωτική κατεδάφιση των μονοκατοικιών. Από τα μέσα της δεκαετίας του '60 και κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του '70 πολυκατοικιοποιούνται οι πρώιμες μικροαστικές γειτονιές Παγκράτι, Κυψέλη, Κάτω Πατήσια, Αμπελόκηποι, και σταδιακά οι τιμμεντέιες κατοικίες επεκτείνονται στις παλαιότερες εργατικές γειτονιές Πέραμα, Νέα Ιωνία, Περισσός, Υμηττός, Βύρωνα, Κορυδαλλός, Κερατσίνι, Καισαριανή, Λιόσια, Πετρούπολη, Περιστερί, Μπραχάμι, Κολωνός, Αιγάλεω και τελικά σε ολόκληρο το λεκανοπέδιο. Κατά κάποιον τρόπο το κράτος για αρκετές δεκαετίες χρησιμοποίησε το έντονο έλλειμμα νομιμοποίησης του μετεμφυλιακού πολιτικού συστήματος επιτρέποντας την αυθαίρετη δόμηση ως μέσο οικονομικής και κοινωνικής αναζωογόνησης. Η βαθιά δυσπιστία απέναντι στο κράτος και η κοινωνική αποδοχή της παραβατικότητας ενίσχυσε την ατομική πρωτοβουλία και ο κατασκευαστικός τομέας μέσω της ανοχής της παρανομίας έγινε η κινητήριος δύναμη του ελληνικού καπιταλισμού. Έτσι, λοιπόν, το 1969 η Ελλάδα κατέχει μια από τις πρώτες θέσεις στην κατασκευή κατοικιών στην καπιταλιστική Ευρώπη¹⁸, χωρίς να υπάρχει οργανωμένος πολεοδομικός και χωροταξικός σχεδιασμός και φυσικά καμία κοινωνική και περιβαλλοντική πολιτική¹⁹.

Για σχεδόν μια δεκαετία, μεταξύ 1966 και 1974 επικρατεί «κοινωνική ειρήνη» τόσο λόγω της στρατιωτικής χούντας²⁰ όσο και εξαιτίας του γεγονότος ότι οι μαχητικοί προλετάριοι μετατρέπονται σε

18 Το ΑΕΠ της Ελλάδας αυξάνεται την περίοδο 1953-1973 με 6,9%.

19 Βιάζοντας το αστικό τοπίο αυξάνονται υπέρμετρα οι συντελεστές δόμησης, οι καλύψεις των οικοπέδων, τα ύψη των κτιρίων, χωρίς να υπάρχει καμία μέριμνα για κοινόχρηστους και κοινωφελείς χώρους, χτίζονται τα ρέματα, καταπατούνται οι παραλίες, μολύνεται και υποβαθμίζεται το χερσαίο και θαλάσσιο περιβάλλον.

20 Η Χούντα ή Δικτατορία κράτησε για επτά χρόνια, από τις 21 Απριλίου 1967 μέχρι τις 24 Ιουλίου 1974.

μικροεπιχειρηματίες²¹, μικροεμπόρους²², μικροϊδιοκτήτες και μικρο-ενοικιαστές που πωλούν και νοικιάζουν διαμερίσματα. Ταυτόχρονα η σημαντικότερη επιτυχία των πολεοδομικών νόμων και ρυθμίσεων της εποχής ήταν η διάλυση, έστω και προσωρινά, του κοινωνικού ιστού, καθώς οι κάτοικοι των κατεδαφισμένων παραγκουπόλεων μετεγκατεστάθηκαν σε άλλες νεόχτιστες γειτονιές του λεκανοπεδίου.

Ωστόσο, από τις αρχές της δεκαετίας του '70 δημιουργούνται νέα ριζώματα και κοινωνικές σχέσεις στις νέες εργατικές και μικροαστικές συνοικίες και ανασυντίθεται ο ταξικός ιστός της πόλης δημιουργώντας νέα μορφώματα γειτονιάς στη βάση πλέον της πολυκατοικίας. Η πολυκατοικία με την κάθετη ταξικότητα και την έντονη μίξη των χρήσεων γης γίνεται το έδαφος της κοινωνικής αναπαραγωγής.

21 Οι χιλιάδες αριστεροί που συσσωρεύτηκαν στα αστικά κέντρα ήταν αδύνατον να βρουν δουλειά, καθώς δεν μπορούσαν να εφοδιαστούν με το πιστοποιητικό κοινωνικών φρονημάτων, απαίτηση κάθε εργοδότη στον ιδιωτικό τομέα και φυσικά απαραίτητο και για το διορισμό στο δημόσιο. Αναγκαστικά, ξεκίνησαν τις δικές τους δουλειές ως μικροτεχνίτες. Στην πορεία του χρόνου κατόρθωσαν να ορθοποδήσουν, μεγάλωσαν τις δουλειές τους και άρχισαν να προσλαμβάνουν μισθωτούς. Έτσι στη συνείδηση της αριστεράς, η ιδιότητα του αφεντικού δεν αποτελούσε διαζευκτική συνθήκη με το επαναστατικό πρόταγμα, κάτι που αργότερα έγινε και επίσημος πολιτικός λόγος των αριστερών οργανώσεων με αποδοχή του μικροεπαγγελματία ως δυνάμει επαναστατικού υποκειμένου (Μιχάλης 2007).

22 Δεν υπάρχει άλλη χώρα στην Ευρώπη και στον ΟΟΣΑ που να έχει τόσο πολλούς αυτοαπασχολούμενους και τόσα μικροαφεντικά, όπως η Ελλάδα σε αναλογία με τον πληθυσμό. Στην Ελλάδα το 57% όσων απασχολούνται είτε είναι αυτοαπασχολούμενοι είτε εργάζονται σε επιχειρήσεις με λιγότερους από 10 απασχολούμενους. Στο σύνολο της ΕΕ των «27» ο δείκτης είναι 30%. Η Ιταλία έρχεται δεύτερη με 47%, η Πορτογαλία τρίτη με 42%. Η Γαλλία είναι στο 27%, η Μ. Βρετανία στο 21%, η Γερμανία στο 18% (Παπανικολάου 2010).

2.4 Χωρική και ταξική σύνθεση από τη μεταπολίτευση έως σήμερα

Το 1973 το κέντρο της Αθήνας γίνεται και πάλι πεδίο μάχης²³ στην εξέγερση ενάντια στη Χούντα με σημείο αφετηρίας το Πολυτεχνείο, το οποίο θα αποτελέσει έκτοτε σημείο αναφοράς αγώνων, σημείο έναρξης πορειών, συγκεντρώσεων, εκδηλώσεων, συζητήσεων, συνελύσεων, ένας ζωντανός χώρος αγώνα μέχρι και σήμερα. Συχνά θα ζωντανεύουν οι μνήμες των συγκρούσεων εκεί σ' ένα από τα μοναδικά ζωντανά μνημεία της πόλης. Στην εξέγερση του 1973 θα εμφανιστούν στους δρόμους της πρωτεύουσας τανκς, φοιτητές θα δολοφονηθούν στο δρόμο και το καθεστώς της δικτατορίας θα πέσει σε λίγους μήνες.

Μέσα σε αυτό το περιβάλλον θα ξεπηδήσουν οι αυτόνομοι εργατικοί αγώνες της μεταπολίτευσης²⁴ ενώ παράλληλα διαμορφώνεται ένα γενικότερο ρεύμα πολιτικής, κοινωνικής και πολιτιστικής αμφισβήτησης, μέσα από το οποίο η νεολαία θα έρθει στο προ-

23 Η εξέγερση του πολυτεχνείου ξεκίνησε με την κατάληψη στις 14 Νοεμβρίου 1973 των κτιρίων του Πολυτεχνείου στη Πατησίων. Η επιλογή των συγκεκριμένων κτιρίων έγινε καθώς βρίσκονται σε κεντρικότερο και πιο «ορατό» σημείο της πόλης απ' ότι οι προηγούμενες καταλήψεις στο κτίριο της Νομικής (Συσπείρωση Αναρχικών, 2002). Η εξέγερση έληξε με αιματοχυσία το πρωί της 17ης Νοεμβρίου, με την είσοδο αρμάτων μάχης στο χώρο του Πολυτεχνείου και τη δολοφονία πάνω από 40 ατόμων.

24 Ο όρος Μεταπολίτευση χρησιμοποιείται για να περιγράψει την περίοδο που ακολούθησε μετά την πτώση της επταετούς Χούντας, το 1974 και το μετασχηματισμό του πολιτεύματος από Δικτατορία σε Προεδρευομένη Κοινοβουλευτική Δημοκρατία. Κυριότερα χαρακτηριστικά των πρώτων χρόνων αυτής της περιόδου είναι η έντονη πολιτικοποίηση, η νομοποίηση του Κομμουνιστικού Κόμματος, οι απόπειρες συμφιλίωσης δεξιών και αριστερών και η άνοδος το 1981 στην εξουσία της πρώτης κεντροαριστερής - σοσιαλιστικής κυβέρνησης (ΠΑΣΟΚ). Έχει περάσει στην ιστορία ως η περίοδος κατά την οποία αποκαταστάθηκαν αιτήματα δημοκρατικής εκπροσώπησης και κοινωνικής δικαιοσύνης. Παρ' όλα αυτά οι δεκάδες αγώνες που διεξήχθησαν και διεξάγονται μέχρι σήμερα αμφισβητούν έμπρακτα τον «δημοκρατικό» χαρακτήρα της περιόδου.

σκήνιο. Ταυτόχρονα οι ταυτότητες της αριστεράς θα φτάσουν στα όριά τους με την άνοδο της σοσιαλδημοκρατίας στην κυβέρνηση το 1981. Σε αυτό το περιβάλλον, μέσα από έντονη κριτική τόσο στο παραδοσιακό κομμουνιστικό κόμμα όσο και στις αφομοιωτικές τάσεις του σοσιαλιστικού κόμματος θα σχηματιστεί στα τέλη της δεκαετίας του '70 με αρχές δεκαετίας '80 η εξωκοινοβουλευτική αριστερά και ο αυτόνομος αναρχικός χώρος. Τότε είναι που αρχίζει να συγκροτείται πιο καθαρά και η ταυτότητα της γειτονιάς των Εξαρχείων, μιας συνοικίας που φιλοξενεί φοιτητές, καλλιτέχνες και πολιτικοποιημένους που τριγυρνούν σε στέκια²⁵, στους δρόμους και την πλατεία, αλλά και μεσοαστικά στρώματα που κατοικούν στις πολυκατοικίες. Εκεί θα γίνει το 1981 και η πρώτη κατάληψη στην οδό Βαλτετσίου, λίγα μέτρα μακριά από το σημείο δολοφονίας του Αλέξανδρου Γρηγορόπουλου. Από τότε οι συγκρούσεις με την αστυνομία είναι συχνές, η γειτονιά διαμορφώνει το δικό της χαρακτήρα και γίνεται πόλος έλξης ανατρεπτικά σκεπτόμενων υποκειμένων. Επίσης, η δεκαετία του '80 θα σηματοδοτηθεί από βίαιες συγκρούσεις στον πολεοδομικό ιστό της πόλης και αρκετοί διαδηλωτές δολοφονημένοι από την αστυνομία θα πέσουν στην άσφαλο κατά τη διάρκεια συγκρούσεων²⁶.

Ταυτόχρονα, τη δεκαετία του '80, η Αθήνα ως μια καπιταλιστική μεγαμηχανή, βρίσκεται σε πλήρη ασφυξία. Η χαοτική γιγάντωση της πόλης δεν έχει συνοδευτεί από τις απαιτούμενες υποδομές και οι μποτιλιαρισμένοι δρόμοι, η ανυπαρξία δημόσιων συγκοινωνιών, η ρύπανση της ατμόσφαιρας, των ρεμάτων και της θάλασσας,

25 Από τα μέσα της δεκαετίας του '70 τα Εξάρχεια γεμίζουν με γραφεία εντύπων και οργανώσεων της εξωκοινοβουλευτικής Αριστεράς και του αντιεξουσιαστικού χώρου, με εναλλακτικούς εκδοτικούς οίκους, βιβλιοπωλεία, μπαρ, καφέ, δισκάδικα κλπ.

26 Κατά τη διάρκεια της πορείας της επετείου του Πολυτεχνείου το 1980, 7 χρόνια μετά την εξέγερση του 1973, η αστυνομία δολοφονεί τον Ι. Κουμή και την Στ. Κανελλοπούλου. Στην ίδια πορεία, το 1985, η αστυνομία δολοφονεί τον Μ. Καλτεζά έξω από το Πολυτεχνείο και στη συνέχεια 2000 άτομα κλείνονται στο Πολυτεχνείο, με τις συγκρούσεις να εξαπλώνονται στην Πατησίων και το κέντρο να πνίγεται στα δακρυγόνα.

η απουσία χώρων πρασίνου, τα προβλήματα ύδρευσης κ.α. είναι καθημερινότητα. Είναι φανερό ότι η πόλη δεν μπορεί να λειτουργήσει αποτελεσματικά, βραχυκυκλώνει αντί να εξυπηρετεί την παραγωγή και τη διακίνηση εμπορευμάτων (Μιχάλης 2007), κι επομένως απαιτείται ανασυγκρότηση και πρώτα από όλα πολεοδομική. Έτσι λοιπόν στα πλαίσια της Επιχείρησης Πολεοδομικής Ανασυγκρότησης και του Ρυθμιστικού Σχεδίου της Αθήνας του 1985 θα επιδιωχθεί ο εξορθολογισμός της πόλης, καθώς τίθενται συγκεκριμένοι στόχοι, μέτρα, πολιτικές και κατευθύνσεις. Νομιμοποιούνται εκτεταμένες περιοχές με αυθαίρετη δόμηση, δίνονται τεράστιες επεκτάσεις στους δορυφορικούς δήμους της Αθήνας και θέτονται οι βάσεις για τη μελλοντική προαστιοποίηση. Για το εσωτερικό της Αθήνας προβλέπονταν το μοντέλο της πολυκεντρικής πόλης, με αστικές αναπλάσεις (Πλάκα, Θησείο, Μοναστηράκι, Γκάζι, Κεραμεικός, Ιερά Οδός, Φωκίωνος Νέγρη, Εξάρχεια), διαχωρισμένες ζώνες κατοικίας, κατανάλωσης, εργασίας, διασκέδασης, και με ανασυγκρότηση των μεταφορών (νέοι αυτοκινητόδρομοι, εκτεταμένο δίκτυο μετρό, νέο αεροδρόμιο στα Σπάτα). Στο πλαίσιο της Επιχείρησης Πολεοδομικής Ανασυγκρότησης επιχειρήθηκε με πολεοδομικούς όρους να κατασταλεί και ο πολιτικός χώρος των αναρχικών και των ακροαριστερών. Η ιδέα ήταν να αναπλαστούν τα Εξάρχεια με βάση το πρότυπο της Πλάκας. Αλλαγή των χρήσεων γης, μετατροπή του Πολυτεχνείου σε εκθεσιακό κέντρο, και αλλαγή της κοινωνικής σύνθεσης της περιοχής με εκδίωξη των φοιτητών και της νεολαίας και αντικατάστασή τους από μεσαία και υψηλά στρώματα. Ωστόσο οι απόπειρες εκσυγχρονισμού θα καταρρεύσουν, τόσο λόγω της κρατικής γραφειοκρατίας, του ισχυρού πελατειακού κράτους και της διευρυμένης μικροϊδιοκτησίας που δεν επιτρέπει τις μεγάλες επενδύσεις σε γη όσο και λόγω των κοινωνικών αγώνων στις αρχές της δεκαετίας του '90.

Τη δεκαετία του '90, η πόλη μετατρέπεται συχνά σε πεδίο μάχης. Χαρακτηριστικά το 1991 η πόλη βρίσκεται για αρκετές ώρες υπό τον έλεγχο των διαδηλωτών²⁷ και το 1995 στην επέτειο της εξέ-

27 Τα 1991 ένα μαζικότατο μαθητικό και φοιτητικό κίνημα καταλαμβάνει το 70% των γυμνασίων και λυκείων σε όλη τη χώρα αντιτιθέμενο σε νομοσχέδιο της κυβέρνησης. Σε σχολείο της Πάτρας ύστερα από συμπλοκή μεταξύ τρα-

γερσης του '73, εκδηλώνονται ξανά συγκρούσεις στο πολυτεχνείο. Το άσυλο αίρεται και η αστυνομία εισβάλλει και συλλαμβάνει 504 αναρχικούς και αναρχικές.

Παράλληλα, για τα μεγαλοαστικά στρώματα ξεκινά η έξοδος προς τα βόρεια και νότια προάστια, η οποία θα επιταχυνθεί τις δεκαετίες του 1990 και 2000 με την έλευση πάνω από 500.000 μεταναστών αρχικά από βαλκανικές χώρες και χώρες της ανατολικής Ευρώπης (Αλβανία, Βουλγαρία, Ρουμανία, Πολωνία) και από κράτη της πρώην ΕΣΣΔ (Γεωργία, Ουκρανία, Μολδαβία, Αρμενία, Καζακστάν) και έπειτα από Αφρική (Αίγυπτος, Αλγερία, Νιγηρία) και Ασία (Αφγανιστάν, Ιράκ, Πακιστάν, Ινδία, Μπαγκλαντές, Κίνα). Οι μετανάστες θα εγκατασταθούν στην καρδιά της μητρόπολης (Ομόνοια, Πατήσια, Κυψέλη, Μεταξουργείο)²⁸, γύρω από πλατείες και σταθμούς, μέσα σε υπόγεια και χαμηλούς ορόφους κακοσυντηρημένων πολυκατοικιών, σε παλιά προσφυγικά, σε αυθαίρετα, σε ερειπωμέ-

μπούκων της κυβερνητικής δεξιάς νεολαίας και καθηγητών, φοιτητών και γονέων που στήριζαν τον αγώνα, ο καθηγητής Ν. Τεμπονέρας δολοφονείται και ξεσπούν συγκρούσεις σε όλη τη χώρα. Το κέντρο της Αθήνας που βρίσκεται υπό τον έλεγχο 50.000 διαδηλωτών πνίγεται στα δακρυγόνα, το εμπορικό Κ. Μαρούσης πιάνει φωτιά από βομβίδες ασφυξιογόνων των μπάτσων και 4 άνθρωποι ανασύρονται νεκροί.

28 Ο αλβανικός πληθυσμός μετακινείται πλέον από την Ομόνοια και το Μεταξουργείο προς τον Αγ. Παντελεήμονα, τα Κ. Πατήσια, την Α. Κυψέλη, κ.α. Γενικά, παρατηρείται διασπορά των Αλβανών στον αθηναϊκό χώρο και δεν έχουν σχηματιστεί αλβανικές γειτονίες. Ο πολωνικός πληθυσμός έχει δημιουργήσει μια δικιά του γειτονιά με μαγαζιά, εκκλησία και σχολεία, στη Μιχαήλ Βόδα, στην πλ. Βάθης και την Κυψέλη. Ο βουλγαρικός πληθυσμός, που είναι συσπειρωμένος γύρω από την Ομόνοια και την Πλατεία Βάθης, συνυπάρχει με άλλες μεταναστευτικές ομάδες από το πρώην ανατολικό μπλοκ. Οι Αφρικανοί προτιμούν περισσότερο τις γειτονίες της Κυψέλης και των Πατησίων. Οι μετανάστες από Πακιστάν, Μπαγκλαντές, Ινδία και χώρες της Εγγύς Ανατολής έχουν αναπτύξει σχέσεις μεταξύ τους και συγκεντρώνονται γύρω από τις πλατείες Θεάτρου, Ομονοίας, Βάθης και Μεταξουργείου, όπου έχουν συγκροτήσει μία μεγάλη γειτονιά (Βαΐου 2007).

Ταυτόχρονα είναι η περίοδος της ισχυρής Ελλάδας, με την ένταξη της χώρας στην ΟΝΕ (2001), με την καταλήστευση των Βαλκανίων (δεκαετίες 90-00), με τους Ολυμπιακούς αγώνες του 2004. Η Ελλάδα θέλει να φιγουράρει στα club των ισχυρών της Ευρώπης και με νεοφιλελεύθερες πολιτικές επιδιώκεται να ενισχυθεί το διεθνές ανταγωνιστικό προφίλ της πρωτεύουσας. Οι αναπλάσεις και τα μεγάλα έργα γίνονται πλέον ο κινητήριος μοχλός της οικονομίας. Κι αν οι Ολυμπιακοί αγώνες με την υπερπαραγωγή μεγάλων έργων, την εγκατάσταση συστημάτων ασφαλείας και τη χάραξη νέων ιδιωτικών δρόμων, σηματοδότησαν μια νέα εποχή, η απάντηση των κινημάτων δεν άργησε να δοθεί το 2006 - 2007 με το φοιτητικό κίνημα και με τις κινητοποιήσεις των δασκάλων το 2006, όπου για μια ακόμη φορά οι δρόμοι γέμισαν από πλήθος κόσμου ενάντια στην εκπαιδευτική μεταρρύθμιση. Ταυτόχρονα ο χώρος της εξωκοινοβουλευτικής αριστεράς και κυρίως ο αναρχικός αυτόνομος χώρος, θα δημιουργήσουν σταθερές δομές αναφοράς μέσα στο μητροπολιτικό πεδίο με στέκια και καταλήψεις. Παράλληλα αναδύονται κινήματα πόλης ενάντια στην καταστροφή του περιβάλλοντος και στα ολυμπιακά έργα³¹, καθώς επίσης δημιουργούνται και τα πρώτα αυτόνομα σωματεία βάσης εργαζόμενων κυρίως σε επισφαλείς κλάδους εργασίας (courier, σερβιτόροι, βιβλιουπάλληλοι, call center), τα οποία θα παίξουν σημαντικό ρόλο στην κυκλοφορία της εξέγερσης του Δεκέμβρη σε ευρύτερα κοινωνικά κομμάτια.

31 Πρόκειται για επιτροπές αγώνα στις οποίες συμμετέχουν κάτοικοι του ευρύτερου αριστερού χώρου και αντιεξουσιαστές σε μια διαδικασία ζύμωσης στη βάση της αμεσοδημοκρατίας και της συναίνεσης. Η εμπειρία της συνδιαμόρφωσης και της γείωσης των αγώνων στο τοπικό επίπεδο επηρέασε σημαντικά τις πρωτοβουλίες κατά τη διάρκεια της εξέγερσης του Δεκέμβρη.

Χάρτης 8: με σκούρους κύκλους οι 111 περιοχές κοινωνικών αντιστάσεων του λεκανοπέδιου Αθήνας που σχετίζονται με ελεύθερους χώρους (Γιαννίρης 2008)

Χάρτης 9: πρόταση για νέο ρυθμιστικό σχέδιο Αθήνας³² - χάρτης στρατηγικοί άξονες και πόλοι ανάπτυξης

32 Το νέο ρυθμιστικό σχέδιο της Αθήνας δόθηκε στη δημοσιότητα το Μάρτιο του 2009, και δίνει βαρύτητα στη θεσμοθέτηση της εξάπλωσης της πόλης σε ολόκληρο το νομό Αττικής, στην ενίσχυση της αυτοκίνησης με γιγάντωση των δικτύων υποδομών (οδικών αξόνων και μετρό, το οποίο δεν λειτουργεί ανταγωνιστικά προς το ΙΧ) στην υποβάθμιση των ορεινών όγκων από δασικές εκτάσεις σε περιαστικό πράσινο, στη γενικόλογη ανάδειξη της Αθήνας σε οικονομικό κέντρο διεθνούς κύρους. Με την αλλαγή της κυβέρνησης (Σεπτέμβριος 2009) δίνονται νέες κατευθύνσεις οι οποίες εστιάζουν κυρίως σε αναπλάσεις και σε αναβάθμιση κεντρικών περιοχών της πόλης με μεθόδους εξευγενισμού - gentrification.

Όλα αυτά τα χρόνια η Αθήνα γίνεται πεδίο συγκρούσεων, διεκδικήσεων, αγώνα, μα πάνω απ' όλα χώρος συνάντησης και διαμόρφωσης διαδικασιών υποκειμενοποίησης. Στους ίδιους δρόμους, στις ίδιες πλατείες των σκιαδικών του 1859, των Δεκεμβριανών του 1944³³, των απεργιών των οικοδόμων της δεκαετίας του 60, των Ιουλιανών του 1965, του Πολυτεχνείου του 1973, του Χημείου του 1985, των μαθητικών του 1991, του Πολυτεχνείου του 1995, των φοιτητικών του 1998 και του 2006 πορεύτηκαν οι εξεγερμένοι και οι εξεγερμένες του 2008, αλλά και σε κάποιους παραπέρα...

33 Ο όρος Δεκεμβριανά αναφέρεται στις ένοπλες συγκρούσεις που έλαβαν χώρα στην Αθήνα το Δεκέμβριο 1944 - Ιανουάριο 1945, ανάμεσα σε δυνάμεις αριστερών οργανώσεων και δυνάμεις που ανήκαν στο υπόλοιπο πολιτικό φάσμα, από την σοσιαλδημοκρατία έως την άκρα δεξιά. Στη σύρραξη ενεπλάκησαν και βρετανικές στρατιωτικές δυνάμεις. Αφορμή στάθηκαν οι πυροβολισμοί που ρίχθηκαν ενάντια στη διαδήλωση του ΕΑΜ στο κέντρο της Αθήνας, στις 3 Δεκεμβρίου του 1944, με αποτέλεσμα τον θάνατο 28 διαδηλωτών και τον τραυματισμό 148. Η βαθύτερη αιτία ήταν η διαμάχη ανάμεσα σε δύο δυνάμεις που διεκδικούσαν την εξουσία: Από τη μια το ΕΑΜ, το οποίο ελεγχόταν από το κομμουνιστικό κόμμα (ΚΚΕ) αλλά είχε πολύ ευρύτερη απήχηση, ιδιαίτερα στα λαϊκά στρώματα και τις τάξεις των διανοουμένων. Το φιλοσοβιετικό ΕΑΜ που είχε καταστεί ισχυρότατος πολιτικός και στρατιωτικός μηχανισμός όντας η σημαντικότερη αντιστασιακή δύναμη στην κατεχόμενη Ελλάδα, είχε σε πολλές περιοχές της χώρας de facto την εξουσία στα χέρια του. Από την άλλη πλευρά είχαν συνασπιστεί το σύνολο των αντικομμουνιστικών ένοπλων δυνάμεων, φιλελεύθεροι και φιλοβασιλικοί, με την υποστήριξη των Άγγλων, που ήθελαν να αποτρέψουν την εγκαθίδρυση του κομμουνισμού στην Ελλάδα (wikipedia, Δεκεμβριανά).

Πίνακας 3: Σύντομο χρονικό γεγονόςτων, αγώνων, κινημάτων, κοινωνικών και πολεοδομικών μετασχηματισμών στην Αθήνα από το δεκαετία του 40 έως σήμερα

Χρονικές περιόδους	Γεγονότα, Αγώνες & Κινήματα	Κοινωνικοί & Πολεοδομικοί μετασχηματισμοί
1944-1952	Εμφύλιος πόλεμος, ήττα κομμουνιστών Παρανομία Χιλιάδες εξόριστοι σε Ξερωνήσια	Εσωτερική μετανάστευση Ανοικοδόμηση από τον πόλεμο
1952-1967	Δεξιές κυβερνήσεις Εργατικοί και φοιτητικοί αγώνες Εξέγερση των Ιουλιανών, 1965	Εσωτερική μετανάστευση Αυθαίρετη δόμηση
1967-1974	Δικτατορία Εξέγερση Πολυτεχνείου, 1973	Αντιπαροχή Πολυκατοικίες Μικροαστικοποίηση πληθυσμού
1974-1981	Μεταπολίτευση Έντονη πολιτικοποίηση Αυτόνομοι εργατικοί αγώνες Νομιμοποίηση του ΚΚΕ Ανάδυση του χώρου της ακροαριστεράς και του αυτόνομου αναρχικού χώρου	Αθήνα: μπλοκαρισμένη καπιταλιστική μεγαμηχανή Καθιερώνονται τα Εξάρχεια ως τόπος ανατρεπτικά σκεπτόμενων υποκειμένων
1981-1989	Σοσιαλδημοκρατία και αφομοίωση κοινωνικών αγώνων	Επιχείρηση Πολεοδομικής Ανασυγκρότησης, Ρυθμιστικό Σχέδιο Αθήνας Πρώτες Αναπλάσεις

1990-2004	Μαθητικά, φοιτητικά και αντιπολεμικά κινήματα Αγώνες ενάντια σε ιδιωτικοποιήσεις, εκσυγχρονιστικές μεταρρυθμίσεις και μεγάλα κατασκευαστικά έργα	Έλευση μεταναστών από Βαλκάνια, Αφρική και Ασία, εγκατάστασή τους σε κεντρικές περιοχές Προαστιοποίηση μεγαλοαστικών στρωμάτων Μεγάλα έργα ενόψει των Ολυμπιακών Αγώνων
2004-2008	Ολυμπιακοί Αγώνες Φοιτητικό Κίνημα Κινήματα πόλης Εμφάνιση των πρώτων αυτόνομων εργατικών σωματείων βάσης	Αναπλάσεις Μεγάλα Έργα Gentrification (εξευγενισμός) Νέο Ρυθμιστικό Σχέδιο Αθήνας

Χαρακτηριστικά αστικού χώρου, συγκρίσεις με άλλες μητροπολιτικές περιοχές, κοινωνικές σχέσεις και κινηματικές δομές.

3.1 Δημογραφικά και οικονομικά στοιχεία.

Η μητροπολιτική περιοχή της Αθήνας (Αττική)³⁴, έχει έκταση 3.375 km². Ο πληθυσμός της ανέρχεται στους 3.740.051 κατοίκους³⁵, συγκεντρώνοντας το 1/3 του συνολικού πληθυσμού της Ελλάδος, και αποτελεί την 12^η σε πληθυσμό μητροπολιτική περιοχή της Ευρώπης³⁶. Το πολεοδομικό συγκρότημα της Αθήνας (λεκανοπέδιο Ατ-

34 Ως μητροπολιτική περιοχή της Αθήνας θεωρούμε την περιφέρεια Αττικής εξαιρώντας τα νησιά του Αργοσαρωνικού (εκτός της Σαλαμίνας), τα παράλια της Πελοποννήσου (Τροιζίνα, Μέθανα) και τα νησιά Κύθηρα και Αντικύθηρα.

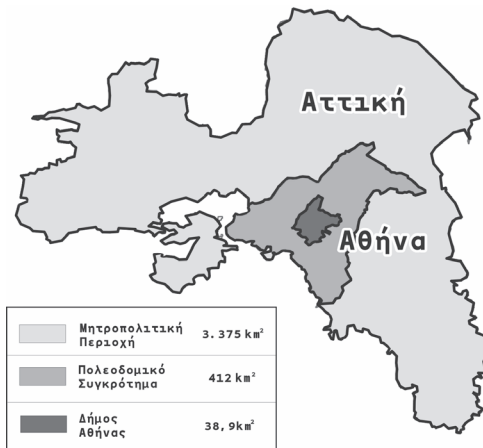
35 Τα πληθυσμιακά δεδομένα προέρχονται από την ΕΣΥΕ και αφορούν τον πραγματικό και όχι το μόνιμο πληθυσμό. Η χρήση αριθμητικών και στατιστικών δεδομένων σε όλα τα κεφάλαια του κειμένου γίνεται μόνο συμπληρωματικά, καθώς η ποιότητα, οι συγκρούσεις και οι ανταγωνισμοί των κοινωνικών σχέσεων δεν μαθηματικοποιούνται, αντιθέτως τις περισσότερες φορές είναι απρόβλεπτες και μοναδικές.

36 Σύμφωνα με το ESPON (European Spatial Planning Observation Network), η Αθήνα αποτελεί την 11η μητροπολιτική περιοχή της Ευρώπης με βάση τον πληθυσμό, μετά από τις: Ιστάνμπουλ, Μόσχα, Λονδίνο, Παρίσι, Ρουρ (Εσσην-Ντόρντουμντ-Μπόχουμ), Μαδρίτη, Αγία Πετρούπολη, Μιλάνο, Βαρκελώνη, Βερολίνο.

τικής) έχει έκταση 412 km², πληθυσμό 3.361.806 και μέση πυκνότητα 8.150 κατ./ km², ωστόσο υπάρχουν περιοχές που η πυκνότητα ξεπερνά τους 40.000 κατ./ km² (πλ. Αμερικής, πλ. Αττικής, Κυψέλη)³⁷. Ο κεντρικός Δήμος Αθηναίων έχει έκταση 38,9 km², πληθυσμό 745.000 κατοίκους και μέση πυκνότητα 19.300 κατ./ km². Η ΕΣΥΕ εκτιμά ότι για το 2004 ο μόνιμος πληθυσμός της Αττικής έφτασε τους 3.956.707³⁸ κατοίκους.

Χάρτης 10: Μητροπολιτική περιοχή Αθήνας - Αττική

37 Με βάση την απογραφή της ΕΣΥΕ του 2001, το 1ο Δημοτικό Διαμέρισμα (κέντρο - εμπορικό τρίγωνο Στάδιο-Ομόνοια-Πλάκα) έχει πυκνότητα 14,7 κατ/στρ., το 2ο Δ.Δ. (νοτιοανατολικές συνοικίες από Νέο Κόσμο μέχρι Στάδιο) έχει πυκνότητα 26,11 κατ/στρ., το 3ο Δ.Δ. (νοτιοδυτικές συνοικίες Αστεροσκοπείο, Πετράλωνα, Μεταξουργείο, Θησείο) έχει πυκνότητα 9,05 κατ/στρ., το 4ο Δ.Δ. (δυτικές συνοικίες Κολωνός, Ακαδημίας Πλάτωνος, Σεπόλια) έχει πυκνότητα 20,56 κατ/στρ., το 5ο Δ.Δ. (βορειοδυτικές συνοικίες) έχει πυκνότητα 26,27 κατ/στρ., το 6ο Δ.Δ. (βόρειες και κεντρικές συνοικίες Πατήσια - Κυψέλη) έχει πυκνότητα 40,47 κατ/στρ., το 7ο Δ.Δ. (βορειοανατολικές συνοικίες Αμπελόκηποι, Πολύγωνο) έχει πυκνότητα 18,92 κατ/στρ.

38 Σήμερα (2010), ο πληθυσμός της μητροπολιτικής περιοχής της Αθήνας εκτιμάται ότι ξεπερνά τα 4.500.000 λόγω κυρίως της έλλειψης μεταναστών την τελευταία δεκαετία από Βαλκάνια, Αφρική και Ασία.

Το κατά κεφαλήν ΑΕΠ στην Αττική το 2001 ήταν 17.823 ευρώ, 10^ο κατά σειρά ανάμεσα στις πρωτεύουσες της Ε.Ε., ωστόσο τα επόμενα χρόνια σημειώθηκε σημαντική αύξηση και το 2006 το ΑΕΠ στην περιφέρεια Αττικής έφτασε στα 26.212 ευρώ ξεπερνώντας τον μέσο όρο της Ε.Ε. (131,1%), κατατάσσοντας την Αττική στις 42 πλουσιότερες περιφέρειες της Ε.Ε. Επίσης στην περιφέρεια Αττικής συγκεντρώνεται το 39% του ΑΕΠ της χώρας.

Με βάση οικονομικούς δείκτες η μητροπολιτική περιοχή της Αθήνας στη μεταολυμπιακή περίοδο αποτελούσε μια από τις ισχυρές ευρωπαϊκές μητροπολιτικές περιοχές³⁹. Ωστόσο, η θέση μιας πόλης στο χάρτη καθώς και η απόδοση της παγκοσμιοποίησης (globality) με βάση καθαρά οικονομικά κριτήρια έχει αρχίσει από καιρό να αμφισβητείται (Sassen 1997, Robinson 2002, Brenner 2004). Όπως χαρακτηριστικά αναφέρουν οι Βαίου, Μαντούβαλου, Μαυρίδου, «η παγκοσμιοποίηση είναι και ένας τρόπος κατασκευής μιας εικόνας του κόσμου, δηλαδή μια αφήγηση και μάλιστα εντελώς δυτική, που ενσωματώνει συγκεκριμένες πολιτικές και κοινωνικές πρακτικές και τόπους, ενώ αποκλείει άλλες» (2004: 21-22). Επιπλέον, η σκηνική παρουσία μιας πόλης ως παγκόσμιας και ισχυρής μέσω εικόνων από ουρανοξύστες, αεροδρόμια, «εξευγενισμένες περιοχές» (gentrified areas) είναι πλαστή, καθώς αφήνει απ' έξω συστατικά στοιχεία του «πολιτισμού» της, όπως γκέτο, φαβέλες, παραγκουπόλεις (slums), αλλά και χιλιάδες άστεγους (Bauman 2007, Harvey 2006, Ramone 2009).

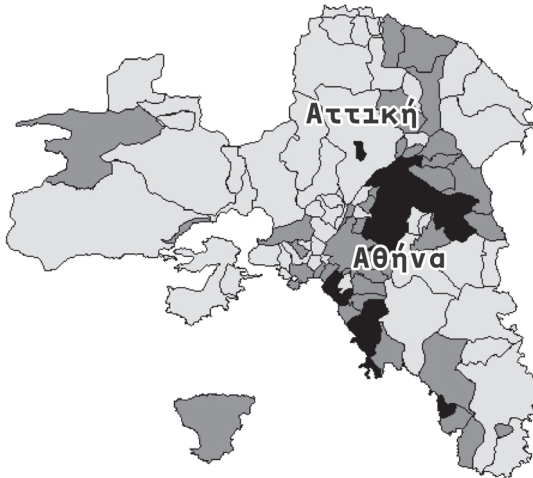
39 «Η Αθήνα αποτελεί μία από τις πλέον ισχυρές Ευρωπαϊκές μητροπόλεις. Με βάση την τυπολογία που υιοθετείται από το ESPON (Ευρωπαϊκό Δίκτυο Χωρικού Σχεδιασμού) η Αθήνα κατατάσσεται στην τρίτη κατηγορία των ισχυρών Ευρωπαϊκών Μητροπολιτικών περιοχών Ανάπτυξης (strong mega's). Στην ενότητα αυτή των πόλεων εντάσσονται επιπλέον το Ελσίνκι, το Μάντσεστερ, το Δουβλίνο, το Γκέτεμποργκ, η Γενεύη και το Όσλο. Οι πόλεις αυτές χαρακτηρίζονται από το σχετικά μεγάλο τους μέγεθος, την ανταγωνιστικότητα τους, και το ισχυρό ανθρώπινο κεφάλαιο που διαθέτουν. Η ενότητα των πόλεων αυτών, το σύνολο των οποίων οριοθετείται εκτός του Ευρωπαϊκού αναπτυξιακού πενταγώνου, αποτελούν τους εν δυνάμει νέους πόλους ανάπτυξης» Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Αττικής, προγραμματική περίοδος 2007-2013.

3.2 Χωρική έκφραση της ταξικής σύνθεσης της Αθήνας σήμερα.

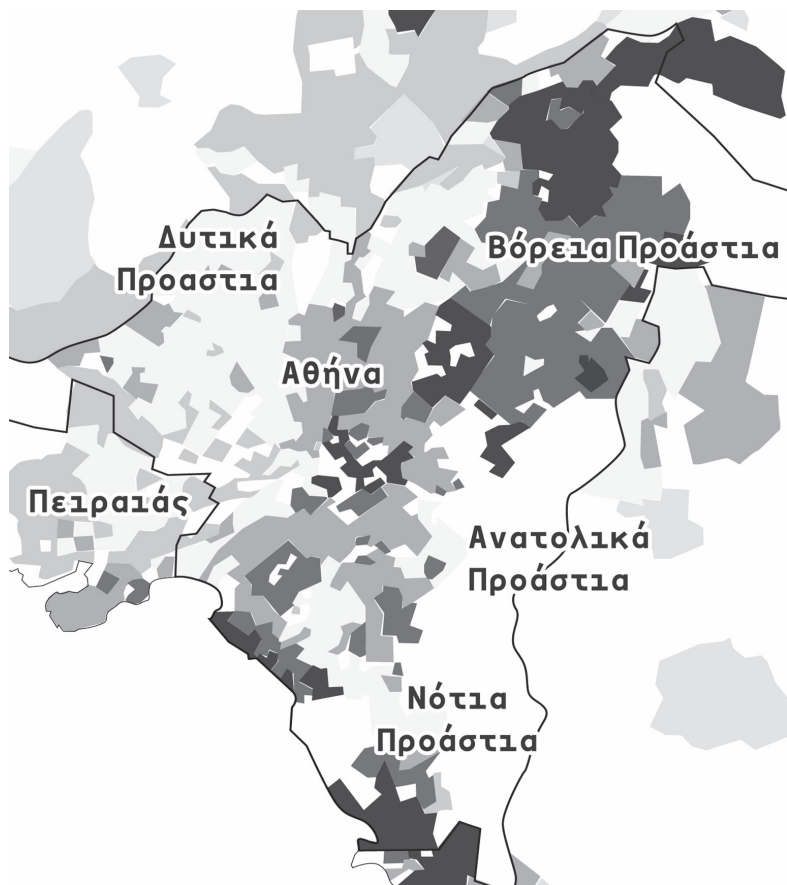
Η μορφή της πόλης είναι η προβολή των κοινωνικών και ταξικών σχέσεων, των ανταγωνισμών και συγκρούσεων στο έδαφός της. Στο πολεοδομικό συγκρότημα της Αθήνας υπάρχουν σαφώς οι γειτονιές της εργατικής τάξης, οι μεσοαστικές γειτονιές και οι γειτονιές των μεγαλοαστικών στρωμάτων. Στο δυτικό τμήμα του πολεοδομικού συγκροτήματος εντοπίζονται κυρίως οι εργατικές συνοικίες (Περιστέρι, Πετρούπολη, Χαϊδάρι, Αιγάλεω, Λίδια, Κερατσίνι κ.α.) στα ανατολικά και νότια χωροθετούνται τα μεσοαστικά στρωματά (Ζωγράφου, Βύρωνα, Ηλιούπολη, Αργυρούπολη, Νέα Σμύρνη, Άγιος Δημήτριος) και στα βόρεια προάστια είναι εγκατεστημένα αμιγώς μεγαλοαστικά στρωματά (Κηφισιά, Εκάλη, Πεντέλη). Δεν λείπουν φυσικά οι «γκετοποιημένες» γειτονιές όπως στα δυτικά το Ζεφύρι, τόπος διαμονής τσιγγάνων και περιφραγμένοι θύλακες μεγαλοαστικών στρωμάτων στα βόρεια προάστια.

Χάρτες 11: Ταξική σύνθεση δήμων Αττικής 2001. Με σκούρο χρώμα οι συγκεντρώσεις ανώτερων οικονομικών στρωμάτων, με ανοιχτό χρώμα οι συγκεντρώσεις κατώτερων οικονομικών στρωμάτων.

πηγή: Γκόρτσος, Κ. Μάρκου, Α., Καμούτση Π. 2008.

Χάρτες 12: Ταξική σύνθεση στο πολεοδομικό συγκρότημα της Αθήνας. Με σκούρο χρώμα οι συγκεντρώσεις ανώτερων οικονομικών στρωμάτων, με ανοιχτό χρώμα οι συγκεντρώσεις κατώτερων οικονομικών στρωμάτων.

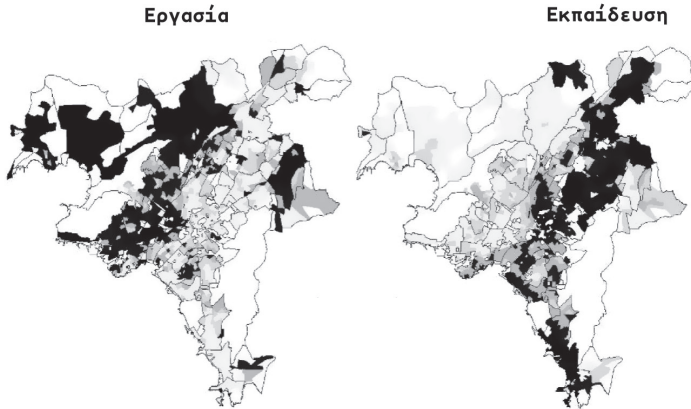

πηγή: Woditsch 2009.

Χάρτες 13-14: Κοινωνικο - Χωρική δομή Αθήνας 1991. Στον αριστερό χάρτη με σκούρο χρώμα οι περιοχές με υψηλά ποσοστά εργατοτεχνιτών, στο δεξιό χάρτη με σκούρο χρώμα περιοχές με υψηλά ποσοστά πληθυσμού με δίπλωμα ανώτατης εκπαίδευσης.

Κοινωνικο - Χωρική Δομή Αθήνας 1991

πηγή: Πετροπούλου 2008,

Όσο ευδιάκριτες είναι οι αντιθέσεις στους περιμετρικούς δήμους της Αθήνας με ομοιογενείς κοινωνικές χωρικές ενότητες και με σαφή κοινωνικο διαχωρισμό, τόσο αναμειγμένη είναι η κοινωνικο - χωρική δομή όσο πλησιάζουμε στον κεντρικό δήμο. Στο δήμο της Αθήνας, στο κέντρο του πολεοδομικού συγκροτήματος, η κοινωνική ταξική σύνθεση χαρακτηρίζεται από εξαιρετικά μεγάλη ανάμειξη. Χαρακτηριστική είναι η συνύπαρξη περιοχών εγκατάστασης μεταναστών στα νότια και δυτικά της πλατείας Ομόνοιας και η γειτνίαση τόσο με το δημαρχείο της πόλης στην πλατεία Κοτζιά όσο και με τους εμπορικούς οδικούς άξονες της Πανεπιστημίου, Σταδίου, Ερμού.

Χάρτης 15: αποστάσεις της οδού Σωκράτους από την Ερμού και την πλατεία Συντάγματος και απόσταση πλατείας Εξαρχείων με πλατεία Κολωνακίου.

Επίσης, ενδεικτικό είναι και το παράδειγμα της γειτνίασης των Εξαρχείων, της περιοχής που συγκεντρώνονται κινηματικές δομές και κυκλοφορεί κόσμος με ριζοσπαστικά ανατρεπτικά χαρακτηριστικά και του Κολωνακίου, της γειτονιάς έμβλημα της μεγαλοαστικής τάξης, τόπος κατοικίας πολιτικών και επιχειρηματιών. Οι δυο αντίπαλες γειτονιές συνορεύουν και οι κεντρικές τους πλατείες έχουν απόσταση μόλις ένα χιλιόμετρο.

3.3 Πολεοδομική - Χωροταξική Ανάλυση

Η Αθήνα έως τα μέσα της δεκαετίας του '90 είχε χαρακτηριστικά συμπαγούς πόλης (compact city) με ανάμειξη χρήσεων γης, αυξημένες οικιστικές πυκνότητες και σαφή αστικά όρια. Μόλις τα τελευταία 15 χρόνια εμφανίζει τάσεις εξάπλωσης του αστικού ιστού στην ύπαιθρο (urban sprawl), με αποτέλεσμα η μητροπολιτική της περιοχή να αποκτά και χαρακτηριστικά διάχυτης πόλης (diffuse city)⁴⁰. Οι νέες επεκτάσεις γίνονται κυρίως ανατολικά προς τα Μεσόγεια και προς τα βόρεια προάστια. Ωστόσο το φαινόμενο της προαστιοποίησης είναι περιορισμένο στη μητροπολιτική περιοχή της Αθήνας καθώς από τους 3.740.000 κατοίκους της μητροπολιτικής περιοχής το 2001, μόνο οι 370.000, το 10%, κατοικούσαν εκτός του σφικτού και σχετικά περιορισμένου⁴¹ πολεοδομικού συ-

40 Συμπαγής πόλη ή διάχυτη πόλη, πρόκειται για δυο αντίπαλα μοντέλα οργάνωσης του αστικού χώρου. Η συμπαγής πόλη έχει την καταγωγή της στις μεσαιωνικές οχυρωμένες πόλεις και έχει ως χαρακτηριστικά το μικρό μέγεθος, την υψηλή πληθυσμιακή πυκνότητα, τα σαφή όρια μεταξύ του αστικού ιστού και της υπαίθρου, την ανάμειξη χρήσεων γης, την ποικιλία στην κοινωνική ταξική σύνθεση, την περιορισμένη χρήση των ΙΧ. Η διάχυτη πόλη αποτελεί αποτέλεσμα της βιομηχανικής επανάστασης, μελετήθηκε από το μοντέρνο κίνημα και προτάθηκε στο 4 CIAM στο κείμενο της χάρτας των Αθηνών, το οποίο προσανατόλισε τη μεταπολεμική πολεοδομία προς την έντονη προαστιοποίηση, τη ζωνοποίηση, το διαχωρισμό των χρήσεων γης, την κατασκευή μεγάλων κατά κύριο λόγο ακτινωτών συγκοινωνιακών αξόνων και φυσικά την εξάρτηση του πληθυσμού από τα ΙΧ. Το μοντέλο της διάχυτης πόλης αμφισβητήθηκε έντονα τις τελευταίες δεκαετίες λόγω των μεγάλων του ενεργειακών απαιτήσεων και του αντιοικολογικού του χαρακτήρα και στη νέα χάρτα των Αθηνών (1997) προτάθηκε το μοντέλο της επαναπύκνωσης της πόλης (συμπαγής πόλη). Ωστόσο η εφαρμογή του νέου μοντέλου της συμπαγούς πόλης δεν αποτρέπει την συνέχιση της προαστιοποίησης αλλά περισσότερο εκφράζεται μέσω των αναπλάσεων, του εξευγενισμού κεντρικών περιοχών με εκκαθαρίσεις - σκούπες μεταναστών και δημιουργία ελκυστικού περιβάλλοντος για εποικιστή του από τους νεοαστούς και τη δημιουργική τάξη (gentrification).

41 Το ποσοστό προαστιοποίησης στην μητροπολιτική περιοχή της Αθήνας είναι της τάξεως του 10%, αρκετά μικρότερο από τα ποσοστά προαστιοποίησης

γκροτήματος των 412 km². Βέβαια τα χαρακτηριστικά των αθηναϊκών προαστίων απέχουν ποιοτικά από τα τυπικά προάστια αυτοκινητόδρομων, υπνωτήρια, γκέτο των δυτικοευρωπαϊκών και αμερικανικών πόλεων καθώς στην περίπτωση της Αθήνας τα προάστια διαθέτουν μίξη χρήσεων γης, και έντονη κοινωνικότητα. Επίσης το κέντρο της Αθήνας συγκρινόμενο με τους πολεοδομικούς πυρήνες άλλων μητροπολιτικών περιοχών (πίνακας 4) εξακολουθεί να έχει πολύ υψηλή πληθυσμιακή πυκνότητα, μεγαλύτερη από όλες τις ευρωπαϊκές πρωτεύουσες (ακόμα και από την Istanbul) και μόνο πόλεις της Αφρικής και της Ασίας όπως το Cairo και το Mumbai παρουσιάζουν μεγαλύτερα ποσοστά πληθυσμιακών πυκνοτήτων στις κεντρικές τους περιοχές.

μητροπολιτικών περιοχών όπως: Ντουμπάι 85,0%, Παρίσι 81%, Νάπολη 80,0%, Σαν Φρανσίσκο 79%, Μπουένος Άιρες 77%, Λος Άντζελες 75%, Μιλάνο 73%, Τόκιο 68,0%, Βαρκελώνη 67%, Κάιρο 61,0%, Πόλη του Μεξικό 58,0%, Μαδρίτη 49%, Μουμπάι 49%, Λονδίνο 45%, Ρώμη 27%, (τα ποσοστά προαστιοποίησης προκύπτουν διαιρώντας την έκταση της μητροπολιτικής περιοχής metropolitan area μείον την έκταση του πολεοδομικού συγκροτήματος - urban area προς την συνολική έκταση της μητροπολιτικής περιοχής - metropolitan area, Πηγή: ESPON, Urban Audit, Wikipedia).

Πίνακας 4: Πληθυσμοί και πυκνότητες μητροπολιτικών περιοχών

Μητροπολιτικές Περιοχές	ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ Μητροπολιτικής Περιοχής (2001 έως 2008)	ΠΥΚΝΟΤΗΤΑ Πληθυσμού Κεντρικού Δήμου (σε 1000 κατ/κμ ²)	ΠΥΚΝΟΤΗΤΑ Μητροπολιτικής Περιοχής (σε 1000 κατ/κμ ²)	ΕΚΤΑΣΗ Πολοδομικού Συγκροτήματος (σε κμ ²)
Αθήνα	3.761.810	19,3	1,0	412
Paris	11.836.970	8,8	0,8	2.723
London	12.300.000	4,8	1,3	1.706
Berlin	5.000.000	3,8	0,7	891
Madrid	7.061.000	5,1	0,7	607
Milano	7.400.000	7,1	1,6	2.370
Barcelona	5.355.000	15,8	2,3	803
Roma	5.493.000	3,2	1,0	842
Oslo	1.422.000	1,3	0,1	454
Moscow	10.126.000	9,7	1,5	1.081
Istanbul	12.782.000	17,3	3,5	465
Cairo	17.285.000	37,1	13,6	214
Beirut	3.000.000	15,1	4,0	85
Mumbai	21.900.000	22,9	4,1	603
Buenos Aires	13.356.000	15,1	2,8	203
Los Angeles	14.755.000	2,9	1,2	4.319
Mexico City	21.163.000	6,0	2,7	1.485

Πηγή: ESPON, Urban Audit

3.4 Χρήσεις Γης

Παρότι στην Αθήνα πραγματοποιήθηκε το 1933 το 4^ο CIAM, που εξύμνησε τη «λειτουργική πόλη» και άνοιξε μέσω της «Χάρτας των Αθηνών» το δρόμο για τη «ζωνοποίηση» των πόλεων, παραδόξως

η Αθήνα δε ζωνοποιήθηκε ποτέ, κι αυτό της έδωσε τη ζωντάνια (urban vitality) που κρατά ακόμη και σήμερα. Ορισμένα από τα πιο χαρακτηριστικά γνωρίσματα του αστικού χώρου της Αθήνας είναι: η διάχυση και ανάμειξη χρήσεων γης, οι αυξημένες αστικές πυκνότητες, η έλλειψη ανοιχτών ελεύθερων δημόσιων χώρων, η πολυκατοικία και το οικοδομικό τετράγωνο ως κατεξοχήν μονάδες συγκρότησης του αστικού χώρου.

Χάρτης 16: Χρήσεις Γης κεντρικής περιοχής του Πολεοδομικού Συγκροτήματος Αθήνας. Με το βαθύ μαύρο χρώμα είναι περιοχές κεντρικών λειτουργιών, με το γκριζό είναι περιοχές γενικής κατοικίας και με λευκό αμιγούς κατοικίας

Ο χάρτης των χρήσεων γης της Αθήνας αποτελεί ένα παζλ από ανοργάνωτες, ανάμεικτες χρήσεις κατοικίας, κεντρικών λειτουργιών

γίων, μεταποίησης, χονδρεμπορίου, ενώ διάσπαρτα υπάρχουν ορισμένοι θύλακες πρασίνου και αρχαιολογικών χώρων και ελάχιστα θύλακες πρασίνου, οι οποίοι συχνά ταυτίζονται. Στις περιοχές κεντρικών λειτουργιών επιτρέπονται όλες οι χρήσεις, κατοικία, εμπόριο, υπηρεσίες, διοίκηση, εκπαίδευση. Οι περισσότερες γειτονιές είναι χαρακτηρισμένες ως περιοχές γενικής κατοικίας, δηλαδή επιτρέπονται εκτός από κατοικία και εμπορικές χρήσεις, αλλά ακόμα και στις περιπτώσεις της αμιγούς κατοικίας επιτρέπονται ορισμένες εμπορικές χρήσεις για τις ανάγκες της συνοικίας. Φυσικά η ανοχή στην «παρανομία» και το πλήθος των τροποποιήσεων έχουν ως αποτέλεσμα σχεδόν το σύνολο του αστικού ιστού να είναι γεμάτο με χρήσεις γενικής κατοικίας και κεντρικών λειτουργιών και μόνο ορισμένες μεγαλοαστικές περιοχές έχουν χαρακτήρα αμιγούς κατοικίας (Π. Ψυχικό, Εκάλη, Παπάγου, Βούλα)⁴².

3.5 Ιστορικό κέντρο

Το ιστορικό κέντρο της Αθήνας αποτελεί το χώρο όπου συγκεντρώνεται η διοικητική, αστυνομική, δικαστική εξουσία (βουλή, υπουργεία, δημαρχείο, αστυνομικό μέγαρο, δικαστήρια κλπ) και συνυπάρχει με χρήσεις εμπορικές, κατοικίας, εκπαίδευσης, πολιτισμού, πρόνοιας, ψυχαγωγίας ακόμη και με βιομηχανικές ζώνες, όπως η περιοχή του Ελαιώνα (χάρτης 16). Είναι αναμφίβολα από τους πιο ζωντανούς χώρους του λεκανοπεδίου, γεγονός που του δίνει εξέχουσα στρατηγική σημασία. Το κέντρο αποτελεί μέχρι στιγμής καθοριστικής σημασίας χώρο δράσης, κοινωνικών συγκρούσεων, τόπο ανταλλαγής ιδεών και σημείο συνάντησης. Εξακολουθεί να είναι ο πρωταγωνιστής των γεγονότων.

Αυτό που παρουσιάζει εξαιρετικό ενδιαφέρον τα τελευταία 15 χρόνια είναι η αλλαγή της κοινωνικής σύστασης του κέντρου με την έλευση μεταναστών. Ενώ τη δεκαετία του '90 εγκαταλείφθηκε από πολλούς κατοίκους του, για χάρη μιας θέσης στα προά-

42 Παρ' όλα αυτά ακόμα και σε αυτές τις περιοχές κατά τη διάρκεια της εξέγερσης του Δεκέμβρη μαθητές δημιουργούν εστίες αμφισβήτησης, εξάλλου σχολεία και αστυνομικά τμήματα υπάρχουν παντού.

στια, νέοι κάτοικοι, «λαθραίοι», εγκαταστάθηκαν σ' αυτό. Έτσι, γειτονιές όπως τα Πατήσια, η Κυψέλη το Μεταξουργείο, τμήματα του ιστορικού κέντρου (νότια και δυτικά της πλ. Ομόνοιας, οδός Σωκράτους κ.α.) είναι πια εμφανώς γειτονιές μεταναστών αλλά και γειτονιές πορνείας, ναρκωτικών και μαφίας⁴³. Το κέντρο της Αθήνας ακροβατεί ανάμεσα στη ζωντάνια και το γκέτο, στη διειστικότητα και τις ρατσιστικές επιθέσεις (όπως στην περιοχή του Άγιου Παντελεήμονα⁴⁴). Ταυτόχρονα, μέσω των Ολυμπιακών Αγώνων του 2004, ένα τεράστιο σχέδιο ανάπλασης του Λεκανοπεδίου ήρθε στο προσκήνιο και το κέντρο δεν ξέφυγε από αυτό. Περιοχές όπως το Γκάζι, το Ψυρρή, το Μεταξουργείο εξευγενίζονται⁴⁵, οι αξίες γης ανεβαίνουν κατακόρυφα και οι παλιοί κάτοι-

43 Που ως συνέπεια έχει με μια -ελεγχόμενη κατά πολλούς- υποτίμηση των αξιών γης.

44 Η περιοχή του Άγιου Παντελεήμονα βρίσκεται στα βόρεια του δήμου Αθήνας, σχετικά κοντά στο σιδηροδρομικό σταθμό, και αποτελεί παραδοσιακή περιοχή εγκατάστασης προσφύγων και μεταναστών ήδη από τις δεκαετίες του '50-'60, όταν κατέφθαναν εσωτερικοί μετανάστες. Από τη δεκαετία του '90 και μετά εγκαταστάθηκαν αρχικά μετανάστες από Αλβανία και σήμερα από Αφρική και Ασία. Εδώ και τουλάχιστον δυο χρόνια «αγανακτισμένοι κάτοικοι», μέλη ακροδεξιών οργανώσεων σε συνεργασία με κράτος και αστυνομία επιτίθενται σε μετανάστες, καταστήματα, κατοικίες, συλλόγους και χώρους προσευχής, σφραγίζουν την παιδική χαρά και επιβάλλουν την «καθαρή» από μετανάστες πλατεία.

45 Ο όρος εξευγενισμός είναι η ελληνική απόδοση του όρου *gentrification* και εκφράζει τη διαδικασία κατά την οποία οι φτωχές εργατικές συνοικίες στο κέντρο της πόλης αναμορφώνονται μέσω της δράσης του κτηματικού κεφαλαίου, των μεσοαστών αγοραστών και ενοικιαστών ακινήτων και των ιδιοκτητών γης και κατοικιών. Η διαδικασία συνοδεύεται από την αλλαγή της κοινωνικής σύνθεσης των περιοχών αυτών. Όπως επισημαίνει ο P. Marcuse «η απομάκρυνση (*dislocation*) συγκεκριμένων κοινωνικών ομάδων είναι στόχος του εξευγενισμού, όχι μια παρενέργεια». Πρώτη φορά ο όρος αυτός χρησιμοποιήθηκε από την Ruth Glass το 1964 στην προσπάθειά της να χαρακτηρίσει την κοινωνική μεταβολή που επήλθε στην πρώην εργατική συνοικία Islington του Λονδίνου. (Αθανασόπουλος και Καραβά 2008). Με απλά λόγια η διαδικασία του εξευγενι-

κοι εκτοπίζονται ώστε να εγκατασταθούν γιγάντια κέντρα διασκέδασης αλλά και κατοικίες νεόπλουτων εποίκων. Χαρακτηριστικό της Αθήνας στη πρώτη δεκαετία της νέας χιλιετίας είναι η λεγόμενη «επιστροφή στο κέντρο». Ανάμεσα σε μια ανεξέλεγκτη επέκταση αλλά και σε ένα εξαιρετικό φιλέτο όπως το κέντρο, πολεοδόμοι, πολιτικοί και επιχειρηματίες επιλέγουν και τα δύο...! Το κέντρο είναι βαρύνουσας σημασίας γι' αυτό θα αναπλαστεί, θα εξευγενιστεί, θα καθαριστεί και θα πωληθεί σαν ένα έτοιμο καλογουλισμένο προϊόν. Μέσα από αρχιτεκτονικούς διαγωνισμούς, εξαγγελίες υπουργείων, προγράμματα πράσινης ανάπτυξης, επιχειρήσεις «σκούπα» και με εμπλεκόμενους την αναδυόμενη, «δημιουργική τάξη»⁴⁶, κτηματομεσιτικές εταιρείες και μεγαλοεργολάβους,

μού έχει ως εξής: Νέοι κεφάλαιοι καλλιτέχνες ανακαλύπτουν μια φτωχογειτονιά. Μετακομίζουν εκεί επειδή τα ενοίκια είναι χαμηλά, ανοίγουν γκαλερί και μπαρ ανάμεσα σε σπίτια μεταναστών, ναπολιτάνικες μπουγάδες και βουλκανιζατέρ. Σιγά σιγά συρρέουν φιλότεχνα πλήθη, τα περιοδικά και τα free press ανακαλύπτουν την ανερχόμενη περιοχή, οι ιδιοκτήτες της γης «ξυπνούν» και ανεβάζουν τα μισθώματα υποχρεώνοντας σε έξωση όσους δεν μπορούν να αντέξουν οικονομικά τον «εξευγενισμό». Οι συνοικίες αναβαθμίζονται και ιδιωτικοποιούνται. Οι παλαιοί κάτοικοι απομακρύνονται. Η «δημιουργική τάξη» μένει μόνη της. Οι πόλεις ομογενοποιούνται και αποχρωματίζονται. Ο ίδιος φαύλος κύκλος επαναλαμβάνεται σε όλες τις περιπτώσεις (Κουναλάκη 2009).

46 Σύμφωνα με τον Richard Florida στο *cities and the creative class* (2005), οι πόλεις οι οποίες προσελκύνουν ομοφυλόφιλους, καλλιτέχνες και εθνικές μειονότητες είναι οι νέες οικονομικές δυνάμεις της εποχής μας, επειδή είναι οι περιοχές που κατοικούνται από δημιουργικούς εργαζόμενους. Οι δημιουργικοί εργαζόμενοι συνθέτουν τη δημιουργική τάξη, έχουν υψηλό επίπεδο γνώσεων και ικανοτήτων και καλούνται να λύσουν προβλήματα ενσωματώνοντας καινοτόμες λύσεις και ιδέες. Πρόκειται για αρχιτέκτονες, γραφίστες, ηθοποιούς, μουσικούς, συγγραφείς, διαφημιστές, καλλιτέχνες, επίσης συμπεριλαμβάνονται και οι αποκαλούμενοι «knowledge workers», προγραμματιστές, μηχανικοί, ακαδημαϊκοί, δικηγόροι κ.α. Πρόκειται για άτομα που βασικό χαρακτηριστικό της εργασίας τους είναι η δημιουργία νέων μορφών προϊόντων, στρατηγικών, ιδεών, θεωριών. Η δημιουργική τάξη επιδιώκει να έχει έντονες κοινωνικές αλληλεπιδράσεις και συνύπαρξη πολλών και διαφορετικών τρόπων ζωής, δίνοντας έμφαση στην δημόσια σφαίρα της ζωής (public life) και όχι στην

την κυβέρνηση, τους «αγανακτισμένους κατοίκους», έχει ξεκινήσει ένα σχέδιο μετατροπής του κέντρου σε ελεγχόμενο πολυχώρο τουρισμού, διασκέδασης, κατανάλωσης, έξυπνης επιχειρηματικότητας. Παρόλο που επιχειρείται μια διόλου τυχαία απομάκρυνση των κεντρικών διοικητικών λειτουργιών⁴⁷, το κέντρο της πόλης κατέχει ξεκάθαρα στρατηγική σημασία και γι' αυτό ενισχύεται η αστυνόμευση και η επιτήρησή του⁴⁸. Στην Αθήνα του 21^{ου} αιώνα δεν αρμόζουν εικόνες όπως του Δεκέμβρη του 2008. Στόχος είναι να εξαλειφθεί κάθε διαφορετικό στοιχείο που δε συνάδει με τα σχέδια του ύστερου καπιταλισμού. Οι εξουσιαστές το γνωρίζουν καλά, αλλά και οι εξεγερμένοι το ίδιο. Έτσι η κατάληψη του κέντρου το 2008 και ο έλεγχός του από τους εξεγερμένους, από τους «άλλους», δημιούργησε πανικό για την αλλότρια εικόνα μιας ευρωπαϊκής πρωτεύουσας.

κοινοτική ζωή (community life). Η δημιουργική τάξη προτιμά την ημι-ανωνυμία (quasi-anonymity), την παρουσία ελάχιστων ισχυρών κοινωνικών δεσμών και τη δυνατότητα να περιτριγυρίζεται από άγνωστους και διαφορετικών τύπων ανθρώπους. «Πόλεις χωρίς γκέι και ροκ μπάντες χάνουν την κούρσα της οικονομικής ανάπτυξης», εκτιμά ο Florida και συμπληρώνει: «Μόνο με την παρουσία αυτής της δημιουργικής τάξης διασφαλίζεται η αύξηση της αξίας της γης και η μεγιστοποίηση των κερδών όσων ασχολούνται με το real estate», τα σχέδια περιττεύουν.

47 Την τελευταία δεκαετία απομακρύνθηκαν από το κέντρο το χρηματιστήριο, ορισμένα υπουργεία ενώ υπάρχουν σχέδια ακόμα και για μεταφορά του Κοινοβουλίου.

48 Με αφορμή τους Ολυμπιακούς Αγώνες του 2004 εγκαταστάθηκαν στους δρόμους της Αθήνας 293 κάμερες και ακόμη 1000 κάμερες σε ολυμπιακές εγκαταστάσεις. Πολλές από αυτές έχουν υποστεί ήδη από το 2002 εκτεταμένες φθορές και καταστροφές, είτε κατά τη διάρκεια πορειών, είτε με άμεσες δράσεις. Πληροφορίες, χάρτες και αναλυτικός κατάλογος για τις θέσεις των καμερών στην Αθήνα στο <http://kamer.es.wordpress.com/>.

3.6 Δημόσιος Χώρος

Στην Αθήνα δεν υπάρχουν μεγάλα πάρκα, ελεύθεροι χώροι και ατέρμονες πλατείες. Η αναλογία πρασίνου στο πολεοδομικό συγκρότημα της Αθήνας είναι 2,55 τμ/κατ, όταν στις περισσότερες ευρωπαϊκές πόλεις⁴⁹ ξεπερνά τα 15 τμ/κατ. Ο δημόσιος χώρος στην Αθήνα είναι κατακερματισμένος, υπολειμματικός και συρρικνωμένος στην πρώτη, τελευταία και πιο αυθεντική μορφή του, το δρόμο. Ωστόσο είναι ζωντανός όλο το 24ωρο, η μίξη χρήσεων το επιτρέπει και το προωθεί. Graffiti, stencil, αυτοκόλλητα, επιγραφές, ταμπέλες μαρτυρούν τη χρήση που γίνεται ολοένα και πιο εντεινόμενη με την έλευση των νέων κατοίκων.

Ιδιαίτερα στις γειτονίες των μεταναστών οι δρόμοι σφύζουν από ζωή, από αντρική ζωή βέβαια, καθώς η γυναικεία παρουσία είναι ελάχιστη, είτε γιατί ο αριθμός των μεταναστριών είναι σαφώς μικρότερος, είτε γιατί διατηρώντας την κουλτούρα τους παραμένουν στον ιδιωτικό χώρο και συχνά η δημόσια παρουσία τους περιορίζεται στην πορνεία (στους δρόμους Πατησίων, Φυλής, Καποδιστρίου, Πειραιώς, κ.ά.).

Επίσης ο δρόμος αποτελεί τόπο υπαίθριου εμπορίου, συνάντησης, εύρεσης εργασίας, και βέβαια τον κατεξοχήν τόπο διαμαρτυρίας. Σε ετήσια βάση την τελευταία 15ετία στο κέντρο της Αθήνας λαμβάνουν χώρα σχεδόν 500 πορείες⁵⁰.

49 Αναλογία πράσινων χώρων ανά κάτοικο: Sofia 169 τμ/κατ, Helsinki 146,6 τμ/κατ, Prague 83, Amsterdam 35 τμ/κατ, Berlin 27 τμ/κατ, Rotterdam 24 τμ/κατ, Milano 15 τμ/κατ, Roma 15,0 τμ/κατ, Θεσσαλονίκη 2,7 τμ/κατ., Αθήνα 2,5 τμ/κατ. [διαθέσιμο στοιχεία στο <http://www.urbanaudit.org/index.aspx>]. Σύμφωνα με τις κατευθύνσεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης για τις βιώσιμες πόλεις η αναλογία πρασίνου ανά κάτοικο θα πρέπει να είναι μεγαλύτερη των 10 τμ/κατ, (Ε.Ε., προς μια θεματική στρατηγική για το αστικό περιβάλλον, 2004).

50 Αν μάλιστα λάβουμε υπόψη τα στοιχεία της Ελληνικής Αστυνομίας, τότε για τα έτη 1995 έως 2000 πραγματοποιούνταν 460 πορείες ετησίως, με μέγιστο αριθμό το 1998, όπου οι πορείες είχαν φτάσει τις 1.038 [διαθέσιμο στο <http://www.metopo.gr/article.php?id=1817>]

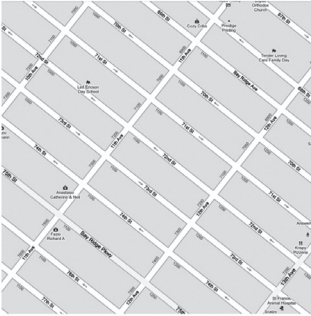
Επιπλέον, ο αστικός ιστός της Αθήνας χαρακτηρίζεται από το μικρό μέγεθος των οικοδομικών τετράγωνων λόγω της πολυδιασπασμένης μικρής ιδιοκτησίας, η οποία έχει ως αποτέλεσμα η απόσταση μεταξύ των διασταυρώσεων των δρόμων να είναι αρκετά μικρή, κατά μέσο όρο 70m. Η συχνότητα των διασταυρώσεων παίζει καθοριστικό ρόλο στις ροές επικοινωνίας των κατοίκων, στην αίσθηση της γειτονιάς και ιδιαίτερα σε κρίσιμες στιγμές διαδηλώσεων αποτελεί καθοριστική παράμετρο για την έκβασή τους. Έτσι λοιπόν στα «ανυπότακτα» Εξάρχεια οι δρόμοι διασταυρώνονται κάθε 45m, στα Πατήσια κάθε 60m, στο Ψυρρή κάθε 45m, στα Πετράλωνα-Κουκάκι κάθε 70m. Αντίθετα στο μεγαλοαστικό Κολωνάκι που υπάρχουν μεγαλύτερες ιδιοκτησίες, οι διασταυρώσεις των οδών αυξάνονται στα 85m, εξακολουθούν ωστόσο να βρίσκονται σε χαμηλά επίπεδο συγκρινόμενες με τις μεγαλοαστικές γειτονιές των βορείων προαστίων, όπως στην Εκάλη που συναντάς διασταύρωση κάθε 220m και στο παλαιό Ψυχικό κάθε 250m. Η πυκνότητα των διασταυρώσεων ευνοεί τόσο τη δημόσια συνεύρεση όσο και σε στιγμές διαδηλώσεων, εξεγέρσεων, ταραχών τους ελιγμούς, τον ανταρτοπόλεμο, τις αιφνιδιαστικές επιθέσεις στον εχθρό. Η ορατότητα, ο αιφνιδιασμός, η δυνατότητα επικοινωνίας είναι σε άμεση συνάρτηση με τη μορφή του χώρου. Στη Νέα Υόρκη η αντίστοιχη απόσταση μεταξύ των διασταυρώσεων φτάνει στα 245m ευνοώντας τον έλεγχο του χώρου, στη Βαρκελώνη 115m, στο Παρίσι 105m, στο Βερολίνο 270m (βέβαια στο άτακτο Kreuzberg πέφτει η απόσταση των διασταυρώσεων στα 140m), στο Αλγέρι στα 40m (στην πάντα εξεγερμένη Casbah οι αποστάσεις μειώνονται κάτω των 10m), στη Νάπολη στα 35m, στο Κάιρο στα 35m, στις εμπόλεμες Βαγδάτη και Καμπούλ στα 30m.

πίνακας 5: γεωμετρικά χαρακτηριστικά οδών

ΑΘΗΝΑ	Πλάτη οδών	Μέση πυκνότητα διασταυρώσεων	Μητροπολιτικές Περιοχές	Μέσο πλάτος οδών	Μέση Πυκνότητα διασταυρώσεων
ΟΔΟΙ			Berlin	15-120m	270m
Συγγρού	60m	90m	New York	15-45m	245m
Βασ. Σοφίας	50m	90m	Los Angeles	15-190m	220m
Αλεξάνδρας	43m	55m	Moscow	10-80m	180m
Αμαλίας	35m	80m	Beijing	5-160m	160m
Πανεπιστημίου	25m	80m	Buenos Aires	10-135m	115m
Πατησίων	15-25m	55m	Barcelona	5-60m	115m
Σταδίου	16m	80m	Paris	6-70m	110m
Ακαδημίας	14m	70m	Mexico City	10-60m	95m
Ερμού	8m	45m	London	10-90m	90m
ΠΕΡΙΟΧΕΣ			Milano	5-55m	70m
Ψυχικό	20-30m	250m	Mumbai	5-45m	50m
Εκάλη	25-50m	220m	Beirut	7-35m	45m
Κολονάκι	9-17m	85m	Istanbul	2-45m	40m
Κουκακι Πετράλωνα	5-10m	70m	Algiers	10-25m	40m
Πατήσια-Κυψέλη	7-10m	60m	Napoli	5-35m	35m
Εξάρχεια	5-10m	45m	Cairo	3-70m	35m
Ψυρρή	4-6m	45m	Baghdad	3-70m	30m

Χάρτης 17: απεικόνιση τμημάτων κεντρικών περιοχών των πόλεων Νέα Υόρκη, Μουμπάι, Βερολίνο, Αθήνα, Παρίσι, Κάιρο. Οι χάρτες είναι της ίδιας κλίμακας και καλύπτουν περιοχές 600m x 600m.

Νέα Υόρκη

Μουμπάι

Βερολίνο

Αθήνα

Παρίσι

Κάιρο

Η Αθήνα συγκρινόμενη με άλλες δυτικές πρωτεύουσες έχει πολύ μικρότερα οικοδομικά τετράγωνα και πολύ περισσότερους δρόμους κι έτσι ο δημόσιος χώρος της, αυτός δηλαδή που πρέπει να επιτηρείται, είναι πολύ μεγαλύτερος και πολύ πυκνότερος. Η Αθήνα από «πολεοδομικής» και «χωροταξικής» άποψης είναι μια σκέτη αποτυχία (Ανώνυμου 1977). Η «χωροταξία» της δεν επιτυγχάνει την «τάξη» στο «χώρο» καθώς η δομή του χώρου της είναι ακόμα μακριά από το ιδανικό της εξευγενισμένης, οχυρωμένης ή με κάποιο τρόπο σχεδιασμένης πόλης και πολύ κοντύτερα στις αυθόρμητα διαμορφωμένες πολυάνθρωπες συγκεντρώσεις της Μέσης Ανατολής, της Ινδίας και της Αφρικής. Η υψηλή πληθυσμιακή πυκνότητα, η μεγάλη συχνότητα των διασταυρώσεων σε συνδυασμό με τα μικρά πλάτη των δρόμων, την ποικιλία χρήσεων γης, την αίσθηση της γειτονιάς και την ταξική σύνθεση των κατοίκων, θα αποτελέσουν καθοριστικούς παράγοντες στην εξάπλωση της εξέγερσης του Δεκέμβρη.

3.7 Πολυκατοικία

Ο ιδιωτικός χώρος κατοικίας στην Αθήνα ταυτίζεται σε μεγάλο βαθμό με την πολυκατοικία, η οποία αποτελεί το βασικό πολεοδομικό κύτταρο κοινωνικής αναπαραγωγής. Παρ' ότι αποτέλεσε το σύμβολο του εκσυγχρονισμού για τη μεσοπολεμική Ελλάδα, μετατράπηκε τις επόμενες δεκαετίες σε επιτακτική στεγαστική αναγκαιότητα. Από τη στιγμή που εντάχθηκε στη λογική της επένδυσης και μετατράπηκε σε εμπορεύσιμο προϊόν ακολούθησε τους νόμους της αγοράς, τυποποιήθηκε και συστηματοποιήθηκε εξαιρετικά γρήγορα και χυδαία. Χαρακτηριστικό της σημερινής δομής είναι τα μικρά διαμερίσματα, ήδη από τη δεκαετία του '90 η μόδα επιτάσσει ατομικές λύσεις, προτιμώνται τα δωάρια και οι γκαρσονιέρες και παρατηρείται μια στροφή προς το εσωτερικό του κτιρίου. Το διαμέρισμα κρύβει ένα χώρο ατομικής οχύρωσης μακριά από τη συλλογική ζωή, γεγονός που αντανακλάται στην εστίαση του ενδιαφέροντος στην εσωτερική διακόσμηση και σε μια ταυτόχρονη απαξίωση του εξωτερικού του κτιρίου. Παρ' όλα αυτά, η μορφολογία και η χωροθέτηση των κτιρίων παραμένει τέτοια ώστε να μην αφήνει περιθώρια αποξένωσης με το δρόμο. Στην

Αθήνα η συνδιαλλαγή της κατοικίας με το δημόσιο χώρο είναι δεδομένη.

Η δομή της πολυκατοικίας εμπεριέχει τα χαρακτηριστικά του κάθεται κοινωνικού - ταξικού διαχωρισμού, ημιυπόγεια (χαμηλά εισοδήματα), ισόγεια (καταστήματα), ενδιάμεσοι όροφοι (κατοικίες μεσαίων στρωμάτων και γραφεία⁵¹), ρετιρέ (υψηλά εισοδήματα). Η κάθετη ταξικότητα στην κοινωνική σύνθεση της πολυκατοικίας παρατηρείται σχεδόν στο σύνολο του πολεοδομικού συγκροτήματος της Αθήνας. Ταυτόχρονα αναπτύσσεται μια συμβιωτική ποικιλία χρήσεων γης μεταξύ των μαγαζιών του ισόγειου, των γραφείων και των κατοικιών των ανώτερων ορόφων. Αν και αρχικά προδιαγεγραμμένη ως κατοικία, η πολυκατοικία, μέσα από το ευέλικτο δομικό της σύστημα, προσφέρει αμέτρητες εναλλακτικές επιλογές: κατοικία, γραφείο, υπουργείο, κατάστημα, αποθήκη, εστιατόριο, εργαστήριο, σούπερ μάρκετ, καφενείο, σουβλατζίδικο, έκθεση επίπλων, μπαρ ή συνεργείο αυτοκινήτων. Κατοικίες και χώροι δουλειάς στον ίδιο χώρο, που σε πολλά σημεία θυμίζει μεσαιωνική πόλη. Ταυτόχρονα λόγω του γεγονότος ότι η πόλη διαθέτει ελάχιστους δημόσιους χώρους και ιδιαίτερα στενούς σε πλάτος δρόμους, αυτό που κάνει η πολυκατοικία είναι να απορροφά την πόλη μέσα της και, με τη σειρά της, να αδειάζει το εσωτερικό της στην πόλη (Woditsch 2009). Η πόλη είναι σαν να χύνεται μέσα στα κτήρια και αντίστροφα. Το ιδιωτικό και το δημόσιο συνδιαλέγονται στους διαδρόμους, στα μπαλκόνια, στις προσόψεις. Οι σημαίες, οι ταμπέλες, τα αυτοκόλλητα στα ασανσέρ, τα συνθήματα στους τοίχους, πολλαπλά σημάδια επικοινωνίας που μεταμορφώνουν το απρόσωπο κέλυφος της πολυκατοικίας μετασχηματίζοντάς την σε ζωντανό δυναμικό οργανισμό, που διαρκώς πάλλεται, φωνάζει, βγάζει ποικίλους θορύβους, ερωτεύεται, μαλώνει. Ενώ ασκείται έντονη κριτική στη τιμιεντοποίηση των πόλεων με πολυκατοικίες, ωστόσο είναι αυτές που αποτελούν ιδανικό πεδίο γονιμοποίησης κοινωνικότητας και αρνήσεων. Κατ' αυτό τον τρόπο οι κάτοικοι νιώθουν την πόλη δική τους και διαμορφώνονται ισχυρές ταυτότητες γύρω από την γειτονιά. Σε αυτές τις πολυκατοικίες

51 Στις περισσότερες ευρωπαϊκές πόλεις γραφεία επιτρέπονται μόνο στον πρώτο όροφο των κτιρίων (Woditsch 2009).

μεγάλωσαν, κατά κύριο λόγο οι εξεγερμένες και εξεγερμένοι του 2008 και όχι σε παραγκουπόλεις ή εργατικά μπλοκς όπως συμβαίνει σε άλλες αστικές εξεγέρσεις.

Αυτές οι πολυκατοικίες, παρά την οποία εσωστρέφειά τους, αγκάλιασαν, υποδέχτηκαν και αποτέλεσαν το στρατηγικό, συγκινησιακό, αρχιτεκτονικό σκηνικό του Δεκέμβρη του 2008, όπως και κάθε άλλης μικρής ή μεγάλης αστικής κινηματικής συνθήκης. Οι τάρτσες, λοιπόν, συχνά έγιναν καταφύγια αλλά και φάκες διαδηλωτών. Σε αρκετές περιπτώσεις, οι ένοικοι προσέφεραν τους κοινόχρηστους χώρους ή ακόμη και τα διαμερίσματά τους για καταφύγιο στους διαδηλωτές και ακόμη δεν ήταν λίγες οι φορές που το άσυλο του ιδιωτικού χώρου παραβιάστηκε από τους μπάτσους. Τα μπαλκόνια έγιναν αναμεταδότες ειδήσεων και οι κάτοικοι παρενέβαιναν από αυτά είτε φωνάζοντας για να διώξουν τους μπάτσους, είτε πετώντας γλάστρες, νερά, ντομάτες, αυγά και λογής λογής λαχανικά και ποικίλα αντικείμενα.

3.8 Κινηματικές Δομές, καταλήψεις, στέκια, αυτόνομοι χώροι.

Η εμφάνιση των μακροβιότερων και εν ενεργεία καταλήψεων και στεκιών στην Ελλάδα γίνεται στα τέλη της δεκαετίας του '80 με αρχές της δεκαετίας του '90. Είναι η περίοδος των μαθητικών καταλήψεων του '90-'91, του ξεσπάσματος της punk κουλτούρας, της μερικής εγκατάλειψης του κέντρου και των νεοκλασικών κτισμάτων του από την αστική τάξη για μια θέση στα προάστια. Σε αυτά τα βεβηλωμένα από εργολάβους και από νεκρό χρόνο κτήρια εισβάλουν οι αναρχοπάνκ καταλήψεις, τα εκτρέπουν και τα μετασχηματίζουν σε τόπους αντικουλτούρας, κοινοβιακής ζωής και αντικαθεστωτικής δράσης (c/krumel 2005). Παρόλο που η εμπειρία της κατάληψης σε χώρες της δυτικής και κεντρικής Ευρώπης (Αγγλία, Ολλανδία, Γερμανία, Ιταλία) υπάρχει ήδη από τη δεκαετία του '60, στην Ελλάδα της οικογενειοκρατίας και της έντονης σταλινικής και λενινιστικής κομματικοποίησης δε χωρούσαν πειραματισμοί τέτοιου είδους. Αυτοί θα ξεπηδήσουν μέσα από την κρίση συνεύρεσης στο δημόσιο χώρο και από την ανάγκη δημιουργίας προπυργίων του νεαρού αναρχικού χώρου στα τέλη της δεκα-

ετίας του '80. Πρόκειται για μετάβαση από τους ζωντανούς απρόβλεπτους δημόσιους χώρους, την ασφάλεια του πανεπιστημιακού ασύλου και των φοιτητικών στεκιών στη δημιουργία των πρώτων καταλήψεων, πολιτικών και στεγαστικών στην Αθήνα, αργότερα στη Θεσσαλονίκη και σε άλλες πόλεις. Ωστόσο, θα είναι μια δεκαετία μετά που η πρακτική της κατάληψης θα γενικευτεί. Την πρώτη πενταετία της νέας χιλιετίας μεταξύ 2000-2005 πολλαπλασιάζονται οι κατειλημμένοι τόποι αντιεξουσίας στο μητροπολιτικό έδαφος με τη δημιουργία νέων καταλήψεων και κοινωνικών και πολιτικών στεκιών. Στην Αθήνα οι τόποι αντιεξουσίας αποκεντρώνονται εκτός του κινηματικού κέντρου σε περιοχές περιμετρικά του δήμου της Αθήνας (Μπραχάμι, Άγιοι Ανάργυροι, Χαλάνδρι, Καματερό, Κερατσίνι). Στη Θεσσαλονίκη μετά το φοιτητικό κίνημα του 2002 καθώς και τις πορείες ενάντια στην σύνοδο της Ε.Ε. το 2003, την περίοδο 2004 - 2008 θα δημιουργηθούν στον κεντρικό δήμο του πολεοδομικού συγκροτήματος 5 νέες καταλήψεις με στεγαστικά και πολιτικά χαρακτηριστικά, καθώς επίσης θα πολλαπλασιαστούν την ίδια περίοδο τα στέκια μέσα σε πανεπιστημιακούς χώρους. Την ίδια περίοδο το ρεύμα των καταλήψεων απαγκιστρώνεται από το μητροπολιτικό δίπολο Αθήνα - Θεσσαλονίκη και παρατηρείται μια μικρή καταληψιακή έκρηξη στην περιφέρεια. Σε Χανιά, Βόλο, Γιάννενα, Ηράκλειο, Πάτρα, Λάρισα, Καβάλα, Πάτρα, Μυτιλήνη, Ρόδο, Ξάνθη, θα δημιουργηθούν πάνω από 10 καταλήψεις. Παράλληλα, αρκετά πολιτικά, κοινωνικά και φοιτητικά στέκια εμφανίζονται σχεδόν σε κάθε πόλη που διαθέτει πανεπιστημιακές σχολές. Οι τόποι που επιλέγονται για να καταληφθούν είναι εγκαταλειμμένα δημόσια, κρατικά ή πανεπιστημιακά κτίρια, καθώς επίσης γίνεται και για πρώτη φορά η μετάβαση από το μεμονωμένο κτίριο στο εργοστάσιο (κατάληψη εργοστασίου Υφανέτ στη Θεσσαλονίκη, κατάληψη εργοστασίου Ματσάγγου στο Βόλο). Επίσης, η χωροθέτηση των περισσότερων νέων καταλήψεων στις πόλεις της περιφέρειας γίνεται στο ιστορικό κέντρο των πόλεων ή στην άμεση περιφέρειά του· χαρακτηριστικές είναι οι καταλήψεις της Rosa Nera (Χανιά), Ευαγγελισμού (Ηράκλειο), Ματσάγγου (Βόλος), οι οποίες βρίσκονται στα πιο κεντρικά σημεία των πόλεων. Τα στέκια και οι καταλήψεις επιτελούν καθοριστικό ρόλο στην εδραίωση και εδαφικοποίηση ανταγωνιστικής καθημερινότητας (συντροφικές κουζίνες, συναυλίες, πολιτικές εκδηλώσεις, μαθήματα χο-

ρού, θεάτρου, μουσικής, ξένων γλωσσών, στεγαστικές καταλήψεις και κολεκτίβες). Τη συγκεκριμένη μορφή πολιτικού - κοινωνικού κέντρου με τη μορφή όμως του στεκιού με ενοίκιο την οικειοποιούνται και αρκετές αριστερές οργανώσεις. Δημιουργούνται λοιπόν νέες τοπικότητες και σχέσεις στο αστικό πεδίο, σχέσεις ορατότητας, οργής, επίθεσης και οάσεις εναλλακτικού πολιτισμού, πειραματισμού και αυτοργάνωσης. Ο Δεκέμβρης θα είναι η πρώτη φορά που συντονισμένα θα εμφανιστεί στους δρόμους όλης της χώρας το ρεύμα των στεκιών και των καταλήψεων.

Χάρτης 18: περιοχές με κινηματικές δομές στο πολεοδομικό συγκρότημα της Αθήνας

3.9 Πανεπιστήμια

Οι πρώτες πανεπιστημιακές σχολές στην Ελλάδα ιδρύθηκαν στα μέσα του 19^{ου} με αρχές 20^{ου} αιώνα στη νεαρή πρωτεύουσα, την Αθήνα⁵². Η χωροθέτηση τους έγινε στα όρια του τότε αστικού ιστού. Πρόκειται για μικρά campus (Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο 23 στρέμματα, Πάντειος 15 στρ., Πολυτεχνείο Αθήνας 23 στρ., Χαροκόπειο 20 στρ., Γεωπονικό 78 στρ., ΑΣΟΟΕ 7,5 στρ.) ή αργότερα λίγο μεγαλύτερα στη Θεσσαλονίκη (Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο, 430 στρ.). Τα πρώτα πανεπιστήμια σε Αθήνα και Θεσσαλονίκη είχαν διαχειρίσιμες διαστάσεις, μεγάλη πυκνότητα φοιτητών ως προς την έκταση και δημιουργούσαν έντονα την αίσθηση της κοινότητας. Σε καμία περίπτωση δεν είχαν το απρόσωπο και χαοτικό χαρακτήρα των δυτικοευρωπαϊκών και αμερικανικών campus. Μάλιστα με τη σταδιακή επέκταση της Αθήνας και της Θεσσαλονίκης και την οργανική ένταξη των πανεπιστημιακών χώρων στο πολεοδομικό ιστό αποτελούν αναπόσπαστες πλέον οντότητες της καθημερινότητας της πόλης. Η ζωντάνια των πανεπιστημίων και οι κοινωνικές και πολιτικές ζυμώσεις που λαμβάνουν χώρα σε αυτά ενισχύονται και από τη διαταξική σύνθεση της φοιτητικής κοινότητας που οφείλεται στο κυρίαρχο πρότυπο και όνειρο της μικροαστικής ελληνικής οικογένειας, η οποία είναι διατεθειμένη να υποστεί οικονομικές θυσίες για να σπουδάσουν τα παιδιά της, ώστε να ανέλθουν στην κοινωνική ιεραρχία. Ωστόσο, λόγω της έλλειψης χώρων αλλά και της ευρωπαϊκής και παγκόσμιας εμπειρίας από τους ανατρεπτικούς φοιτητικούς αγώνες των δεκαετιών '60-'70, τα μεταπολιτευτικά πανεπιστημιακά campus, αρκετά εκ των οποίων σχεδιάστηκαν κατά την επταετία της Χούντας (1967-1974), θα χωροθετηθούν σε μεγάλη απόσταση από τα κέντρα των πόλεων, π.χ. οι νέες εγκαταστάσεις του Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθήνας χωροθετήθηκαν ανατολικά του κέντρου σε απόσταση 5 km στο δήμο Ζωγράφου και τα ΤΕΙ Θεσσαλονίκης σε απόσταση 15 km από το κέντρο της πόλης. Ειδικά στις μικρές πόλεις τα πα-

52 Εθνικό Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο 1837, Μετσόβιο Πολυτεχνείο 1843, Σχολή Καλών Τεχνών 1843, Χαροκόπειο 1894, Οικονομικό Πανεπιστήμιο 1920, Γεωπονικό Πανεπιστήμιο 1920, Πάντειο Πανεπιστήμιο Πολιτικών και Κοινωνικών Επιστημών 1930, Πανεπιστήμιο Πειραιά 1938.

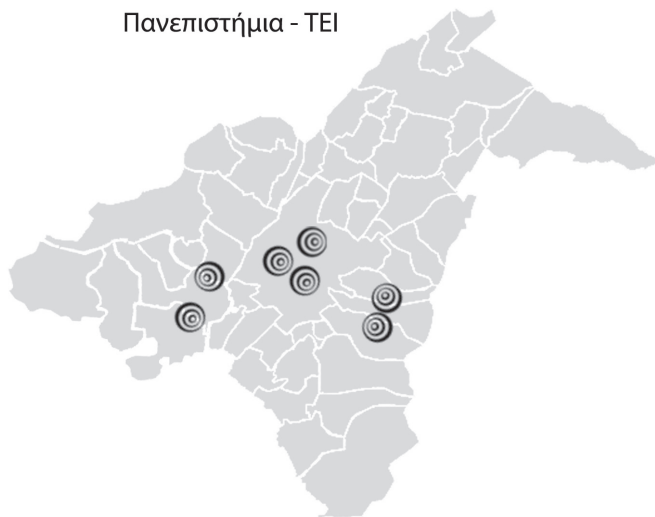

νεπιστημιακά *campus* βρίσκονται σε μεγάλες εκτάσεις και σε εξαιρετικά μεγάλες αποστάσεις από τους σφιχτούς αστικούς πυρήνες, π.χ. στη Πάτρα το πανεπιστήμιο του Ρίο βρίσκεται σε έκταση 2000 στρ. και σε απόσταση 7 km από το κέντρο της πόλης, στα Ιωάννινα σε έκταση 1200 στρ. και απόσταση 9 km, στο Ηράκλειο στα 8 km, στα Χανιά στα 7 km, στο Ρέθυμνο στα 5 km, στην Κομοτηνή στα 6 km, στη Ξάνθη στα 4 km, στην Αλεξανδρούπολη στα 8 km κτλ. Ωστόσο, τα παλαιά πανεπιστημιακά κτίρια στην Αθήνα (Πολυτεχνείο, Προπύλαια, Χημείο, Νομική, ΑΣΟΟΕ και Πάντειος), στη Θεσσαλονίκη (πανεπιστημιούπολη ΑΠΘ, Μακεδονίας, σχολή Θεάτρου, ΜΜΕ) στην Πάτρα (Παράρτημα), στη Λάρισα (κτίριο Κατσίγρα) θα εξακολουθούν να αποτελούν τους παραδοσιακούς τόπους οργάνωσης και επίθεσης των κινημάτων. Ο ρόλος που επιτελούν είναι ουσιαστικός καθώς διαθέτουν τις υποδομές για συλλογές, εκδηλώσεις, συναυλίες και για οργάνωση των κινηματικών *logistics* (υλικοτεχνική υποδομή για πανό, φωτοτυπίες, στήσιμο ραδιοφωνικών σταθμών, προτζέκτορες για προβολές, αίθουσες υπολογιστών, ετοιμασία και αποθήκευση εξοπλισμού πορειών, σημαίες, μολότρωφ κτλ). Επομένως η διαταξική σύνθεση του φοιτητικού πληθυσμού σε συνδυασμό με το δημόσιο χαρακτήρα της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης⁵³ και τη χωροταξική κεντρικότητα των πα-

53 Ο δημόσιος χαρακτήρας των πανεπιστημίων βρίσκεται τις τελευταίες δεκαετίες σε ένα διαρκή ανταγωνισμό με τον κρατικό και εταιρικό χαρακτήρα. «Το πανεπιστήμιο είναι κρατικό στο βαθμό που το κράτος οργανώνει και χρηματοδοτεί τις σπουδές και επιδιώκει να ρυθμίσει τη δραστηριότητα των υποκειμένων μέσα σε αυτό για δικά του οφέλη. Οφέλη που σχετίζονται με τη διαμόρφωση της κίνησης αυτών των υποκειμένων στην κοινωνία επιδιώκοντας έτσι την κοινωνική ειρήνη, παράλληλα με αυτή τη συνθήκη υπάρχουν και τα οφέλη του κεφαλαίου ευρύτερα. Το πανεπιστήμιο όμως ήταν και είναι δημόσιο στο βαθμό που μέσα σε αυτό αναπτύσσεται η πάλη των από τα κάτω, των αγωνιζόμενων, των κινημάτων, που αναγκάζει πολλές φορές το κράτος να τροποποιήσει τα σχέδιά του, να μην τα εφαρμόσει, να αναγκαστεί να υιοθετήσει επιταγές των αγωνιζομένων π.χ. δωρεάν παροχές. Είναι η έντονη κοινωνική πάλη που κάνει τελικά το πανεπιστήμιο να λειτουργεί μοναδικά, με τη δική του δημόσια σφαίρα. Με άλλα λόγια ο οξυμένος ανταγωνισμός από το '74 και έπειτα είναι αυτός που κάνει το πανεπιστήμιο δημόσιο (φοιτητικοί αγώνες '78-'79 ενάντια στο νόμο 815, αντιεκλογικοί αγώνες '80-'81,

λαιότερων πανεπιστημιακών κτιρίων αποτελούν τους τρεις καθοριστικούς παράγοντες για τη γονιμοποίηση δυναμικών κινημάτων μέσα στα πανεπιστήμια.

Χάρτης 19: Χωροθέτηση πανεπιστημιακών σχολών (ΑΕΙ- ΤΕΙ) στο πολεοδομικό συγκρότημα της Αθήνας.

φοιτητικό κίνημα 87 ενάντια στα μέτρα Τρίτση, '90-'92 ενάντια στο πολυνομοσχέδιο Κοντογιανόπουλου και ενάντια νόμο Σουφλιά, το '97-'98 φοιτητικό κίνημα ενάντια στο νόμο Αρσένη, το 2001 ενάντια στη διακήρυξη της Μπολόνια και το 2006-2007 ενάντια στη κατάργηση του άρθρου 16). Ωστόσο το πανεπιστήμιο αποκτά όλο και περισσότερο ιδιωτικό - εταιρικό χαρακτήρα, από τη στιγμή που μέρη του χρηματοδοτούνται και ελέγχονται από ιδιωτικές επιχειρήσεις, από τη στιγμή που η εργασία πολλών μελών του προσωπικού έχει πάρει τη μορφή της εργασίας στον ιδιωτικό τομέα» (συνέντευση ενάντια στην επισφάλεια, 2007).

4. Χωρική εξάπλωση της εξέγερσης

«πόλη που καίγεται, λουλούδι που ανθίζει»

Η Αθήνα την πρώτη δεκαετία της νέας χιλιετίας αποτελεί ίσως την ευρωπαϊκή μητρόπολη με τα περισσότερα οδοφράγματα. Το Δεκέμβρη του 2008 δεν θα είναι η πρώτη φορά που καταλαμβάνονται δρόμοι και δημόσια κτίρια, αλλά θα είναι από τις ελάχιστες φορές που καταλαμβάνονται τόσο μαζικά και συντονισμένα. Οι εστίες και αφετηρίες της εξέγερσης από το Σάββατο, 6 Δεκέμβρη, το βράδυ είναι πρωτίστως οι δρόμοι, τα σχολεία, οι πανεπιστημιακές σχολές, τα δημόσια κτίρια, τα στέκια και οι καταλήψεις που απλώνονται σε όλο το λεκανοπέδιο και τη χώρα. Οι εστίες θα παραμείνουν αναμμένες για πολλές μέρες και αυτό που θα χαρακτηρίσει την εξέγερση είναι η ταυτόχρονη και διαρκής παρουσία των εξεγερμένων σε αναρίθμητα σημεία της πόλης.

Χάρτης 20: περιοχές συγκρούσεων 6 Δεκεμβρίου 2008

4. 1 Ground Zero - ο συμβολικός χώρος περνά στην πραγματικότητα

Σάββατο βράδυ Εξάρχεια: Η δολοφονία συνέβη στην πιο «καυτή» γειτονιά της πόλης, την πιο «καυτή» ώρα της εβδομάδας. Ο τόπος και ο χρόνος της δολοφονίας δε θα μπορούσαν να είναι περισσότερο συμβολικοί και προκλητικοί όχι μόνο για ένα πολύ μεγάλο κομμάτι της νεολαίας και ανθρώπων του ανταγωνιστικού κινήματος, αλλά και για την ελληνική κοινωνία στο σύνολο. Λίγες μόνο ώρες μετά τη δολοφονία και αφού τα νέα μεταδίδονται αστραπιαία μέσω κινητών τηλεφώνων και internet σε όλη τη χώρα, κόσμος συγκεντρώνεται στη γειτονιά των Εξαρχείων. Από την πρώτη κιόλας στιγμή είναι σαφές πως ο κυρίαρχος χώρος της εξέγερσης θα είναι ο δημόσιος χώρος, δηλαδή ο δρόμος και η πλατεία, αλλά και άλλοι χώροι επικοινωνίας και συνάντησης όπως το διαδίκτυο ή το τηλέφωνο. Ο κόσμος επιτίθεται σε πλήθος σημείων αναγνωρίζοντας πως εχθρός δεν είναι μόνο αυτός που πάτησε την σκανδάλη, αλλά και το σύστημα που τον γέννησε. Γι' αυτό και στόχος δεν θα είναι μόνο τα αστυνομικά τμήματα, αλλά και κάθε εκφραστής της κυριαρχίας. Τα Εξάρχεια, εδώ και χρόνια, έχουν την συμβολική τους σημασία για το ανταγωνιστικό κίνημα και οι συμπλοκές αλλά και κάθε παρουσία της αστυνομίας θεωρείται και αντιμετωπίζεται ως εισβολή σ' ένα «κατειλημμένο από το ανταγωνιστικό κίνημα έδαφος», σ' έναν «απελευθερωμένο από την κυριαρχία» χώρο. Τα Εξάρχεια θα παραμένουν ζωντανά όσο μπορούν να υπάρχουν εκεί οι άνθρωποί τους. Η δολοφονία των ανθρώπων ενός τόπου σηματοδοτεί και το θάνατο του ίδιου του τόπου. Συνεπώς, η δολοφονία του Αλέξανδρου Γρηγορόπουλου αντιστοιχούσε σε μια δολοφονική επίθεση ενάντια σε μια ολόκληρη γειτονιά. Ήταν αναγκαίο να προασπιστεί ο χώρος από τους αυτούς και αυτές που τον δημιούργησαν και τον κρατούν ζωντανό. Κόσμος συγκεντρώνεται στην πλατεία, σημείο αναφοράς της γειτονιάς και μιας ολόκληρης πόλης⁵⁴, αλλά και στο Πολυτεχνείο, σημείο αναφοράς για κάθε κατά-

54 Η πλατεία Εξαρχείων θα αποτελεί πάντα τον πιο χαρακτηριστικό τόπο συνάντησης της περιοχής, Ωστόσο μέσα στη γειτονιά οι ανοιχτοί δημόσιοι χώροι, τα στέκια που μαζεύεται κόσμος, αλλάζουν από καιρό σε καιρό. Η μετακί-

σταση έκτακτης ανάγκης. Στην Αθήνα τις επόμενες ώρες γίνεται αυτό που είναι γνωστό, «ασφαλές» και πάντα αναμενόμενο, ολονύχτιες συγκρούσεις επί της Πατησίων με εφαλτήριο το Πολυτεχνείο. Αυτοί και αυτές των οποίων τα αντανακλαστικά λειτούργησαν πρώτα, θα καταφύγουν στους πιο οικείους χώρους για σύγκρουση, για να δηλώσουν την παρουσία τους, για να αφυπνίσουν την πόλη, για να υπερασπιστούν τις ζωές τους. Η απομάκρυνση από την περιοχή είναι δύσκολη καθώς η απειλή είναι ακόμα αισθητή: το κράτος πριν λίγες ώρες είχε βγει στο δημόσιο χώρο πυροβολώντας. Τα Εξάρχεια, το Πολυτεχνείο και η Πατησίων, 1,5 km από το Σύνταγμα, διατηρούν το χαρακτήρα και τις μνήμες τους ζωντανές όλα αυτά τα χρόνια. Οι συγκρούσεις διαχέονται εύκολα, ελάχιστα, βέβαια, σε σχέση με αυτό που θα ακολουθήσει τις επόμενες μέρες. Οι δρόμοι βρίθουν από στόχους, του κράτους και του κεφαλαίου, και η προσέγγιση κοντινών εφαλτηρίων είναι εύκολη και σκόπιμη. Έτσι, καταλαμβάνονται εκτός από το Πολυτεχνείο, η Νομική και η ΑΣΟΕΕ με σκοπό να μεταστραφούν σε κέντρα αντιπληροφόρησης και εφαλτήρια συγκρούσεων. Η ύπαρξη ενός χώρου κλειστού, και συνεπώς προστατευμένου, διευκόλυνε αλλά και εγκλωβίζει πάντα τους εξεγερμένους του δρόμου. Οι χώροι αυτοί μεταστρέφονται για μια ακόμη φορά από πανεπιστημιακά ιδρύματα σε εστίες αντίστασης⁵⁵. Από το πρώτο κιόλας βράδυ, βέβαια, αρχίζει να γίνεται ορατή μια διαφορετική διάσταση των γεγονότων καθώς οι δράσεις σιγά σιγά ξεφεύγουν από τα γνωστά δρο-

νηση έχει να κάνει τόσο με την αλλαγή πόλων έλξης, κυρίως εναλλακτικών μαγαζιών καφέ-μπαρ, όσο και με την κατά καιρούς άμεση ή έμμεση εκδίωξη του κόσμου μέσω της παρουσίας ναρκωτικών, της αστυνομίας ή του ξηλώματος του αστικού εξοπλισμού (παγκάκια, δέντρα κλπ). Ενδεικτικά, την τελευταία δεκαετία κόσμος μαζευόταν στον πεζόδρομο της Θεμιστοκλέους (απ' όπου στη συνέχεια ξηλώθηκαν τατσιμεντένια παγκάκια), στο δυτικό κομμάτι της πλατείας (απ' όπου αφαιρέθηκαν οι ξύλινοι πάγκοι και κάποια δέντρα), στον πεζόδρομο της Αραχόβης έξω από το μπαρ Διόνυσος (όπου κι εκεί ξηλώθηκαν τατσιμεντένια παγκάκια) και ύστερα, έως και σήμερα, στον πεζόδρομο της Μεσολογίου, τον τόπο της δολοφονίας, και φυσικά στο νέο πάρκο Ναυαρίνου που δημιουργήθηκε.

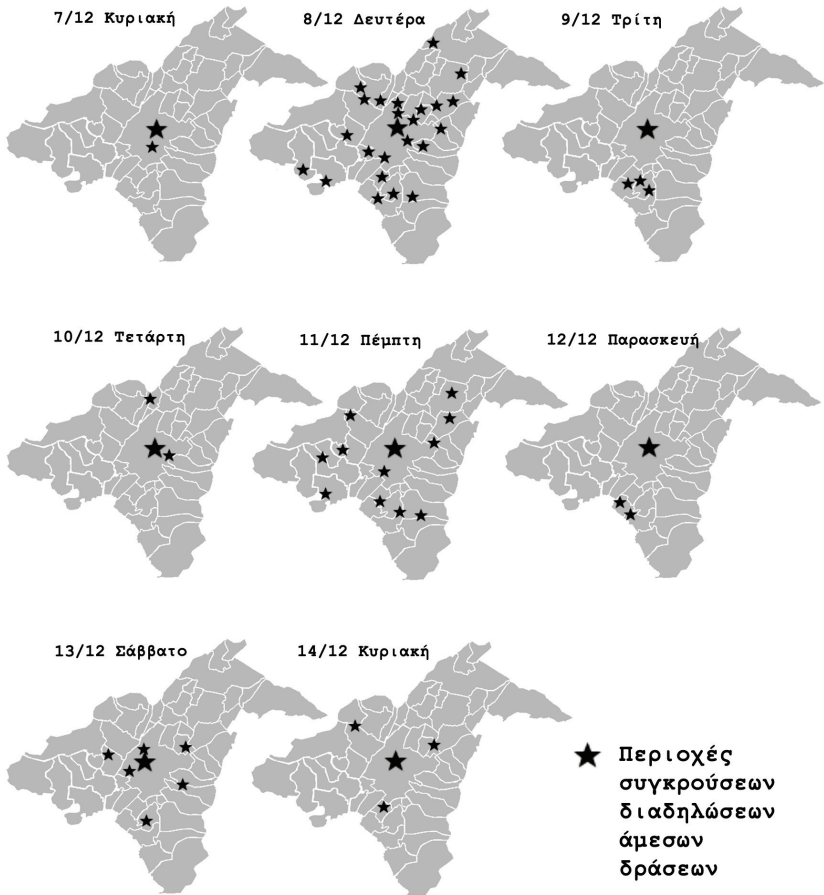
55 Για τον ρόλο των πανεπιστημίων στην Ελλάδα βλ. κεφ. 3.

μολόγια. Τα νέα θα ταξιδέψουν γρήγορα μέσω της οδού των κινητών τηλεφώνων και του διαδικτύου. Τα σημεία στα οποία σημειώνονται οι πρώτες αντιδράσεις δεν είναι καθόλου τυχαία. Πρόκειται για κεντρικές περιοχές της μητρόπολης στις οποίες συχναίνουν νεολαίοι Σάββατο βράδυ (Μοναστηράκι, Πετράλωνα κ.ά.) και λειτουργούν ως νέοι πόλοι έλξης κόσμου που αναζητά και άλλους τόπους, πέραν των Εξαρχείων. Το Μοναστηράκι, δίπλα ακριβώς στον πιο εμπορικό δρόμο της Αθήνας, την οδό Ερμού, τόπος αναφοράς από παλιότερα λόγω του ηλεκτρικού, αλλά και της εναλλακτικής αγοράς που προσέλκυε πάντα τη νεολαία απ' όλο σχεδόν το λεκανοπέδιο, αλλά και τα Πετράλωνα που «αναδείχτηκαν» πρόσφατα, συχνά αποτελούν σημεία εκκίνησης δράσεων. Συγκρούσεις ξεκινούν στην οδό Ερμού, από την Ευαγγελίστρια και κάτω, με στόχο εμπορικά καταστήματα, ενώ στόχος γίνεται το αστυνομικό τμήμα Ακροπόλεως κοντά στην πλατεία της Ομόνοιας⁵⁶. Μέχρι στιγμής τα σημεία - στόχοι είναι γνωστά: αστυνομικά τμήματα, τράπεζες, κάδοι, γραφεία του κυβερνώντος κόμματος της Νέας Δημοκρατίας (όπως στα Πετράλωνα), μαγαζιά, στόχοι διάχυτοι στο κέντρο της πόλης, εύκολα προσεγγίσιμοι. Κανείς ακόμα δεν έχει πλησιάσει το επίμαχο αστυνομικό τμήμα Εξαρχείων απ' όπου ξεκίνησαν οι δολοφόνοι την περιπολία ή τα κεντρικά της αστυνομίας όπου φυγαδεύτηκαν στη συνέχεια οι δολοφόνοι.

56 Στο αστυνομικό τμήμα Ακροπόλεως σημειώνονται αρκετά περιστατικά βασανισμού κρατουμένων, κυρίως μεταναστών.

Χάρτης 21: περιοχές διαδηλώσεων, συγκρούσεων, άμεσων δράσεων

4.2 Νέα υποκείμενα και νέα σημεία σύγκρουσης

Από το πρωί της επόμενης μέρας, Κυριακή 7 Δεκεμβρίου, είναι σαφές πως στόχος θα είναι ο φυσικός αυτουργός της δολοφονίας, δηλαδή η ελληνική αστυνομία. Η σύνθεση της πορείας που οργανώνεται είναι ενδεικτική ως προς αυτά που θα επακολουθήσουν τις επόμενες μέρες. Χιλιάδες συρρέουν υπό την μορφή ενός μαινόμενου πλήθους. Στόχος γίνεται ο χώρος στον οποίο εδρεύει, η ΓΑΔΑ⁵⁷. Η προσέγγιση του κτιρίου δεν είναι ιδιαίτερα δύσκολη καθώς βρίσκεται σε μια ακτίνα 2,5km από το Πολυτεχνείο, την ΑΣΟ-ΕΕ και τα Εξάρχεια. Η χωροταξία των στόχων στην Αθήνα είναι ιδιαίτερα βολική κι αυτό θα προβληματίζει πάντα τους διοικούντες της πόλης. Βέβαια, η απόσταση των 2,5 km διαστέλλεται αισθητά καθώς παρεμβάλλονται εκατοντάδες μπάτσοι, βιτρίνες και δακρυγόνα. Εκεί ο χώρος και ο χρόνος διπλασιάζονται. Καθοδόν, η λεωφόρος Αλεξάνδρας, ένας δρόμος πλάτους 40 - 45m ισοπεδώνεται κυριολεκτικά. Η οργή εκφράζεται υλικά σε κάθε σημείο εκατέρωθεν του δρόμου που συγκροτεί την πόλη. Μαγαζιά και βενζινάδικα που βρίσκονται στα άμεσα προσπελάσιμα ισόγεια των κτιρίων, αλλά και δημόσια κτίρια, δέχονται επίθεση. Καθετί που αντιπροσωπεύει χωρικά το εμπόριο, την κατανάλωση, την πόλη με τη σημερινή κυρίαρχη μορφή της, πρέπει να καταστραφεί για εκδίκηση, για «να πάρουμε το αίμα μας πίσω», γιατί στο βάθος είναι όλα και όλοι υπαίτιοι για ένα θάνατο που συμβολίζει χιλιάδες άλλους θανάτους πάνω στο τσιμέντο της πόλης. Φυσικά οι μπάτσοι δεν πρόκειται να επιτρέψουν την προσέγγιση του προπυργίου τους. Καθώς η πορεία διαλύεται, μετά από επίθεση της αστυνομίας, ο κόσμος σκορπάζει κυνηγημένος στα ανηφορικά στενά της Νεάπολης, σε δρόμους πλάτους όχι πάνω από 5-6m, ενώ άλλοι θα γυρίσουν προς τα πίσω, στο Πολυτεχνείο. Ύστερα από λίγο το αστυ-

57 Γενική Αστυνομική Διεύθυνση Αθηνών: στεγάζεται στο 13οροφο μέγαρο στη λεωφόρο Αλεξάνδρας. Το κεντρικό κτίριο της δεκαετίας του 1970 δεσπόζει σαν σφηκοφωλιά στο κέντρο της πόλης ακολουθώντας πιστά τις αρχές του μοντέρνου κινήματος (τις ίδιες που χρησιμοποιήθηκαν εν μέρει για να στεγάσουν τον πληθυσμό της πόλης).

νομικό τμήμα Εξαρχείων θα δεχθεί την πρώτη του επίθεση⁵⁸, άλλωστε απέχει μόλις 700m από την Αλεξάνδρας. Ο δρόμος βέβαια, ο οποίος ορίζεται πάντα από τα γύρω κτίρια (κατ' αυτό τον τρόπο συγκροτείται μια πόλη) δεν είναι ο μόνος τόπος συμμετοχής. Ο κόσμος από τις γύρω πολυκατοικίες συμμετέχει βοηθώντας από τα μπαλκόνια, πετώντας αντικείμενα στους μπάτσους, νερό για τα δακρυγόνα κλπ. Η τακτική της αστυνομίας να διαλύει τις πορείες στα στενά της πόλης με συνέπεια τη δημιουργία ενός διάχυστου αντάρτικου, ελπίζοντας σε εκτόνωση, αυτή τη φορά δεν απέδωσε. Την ίδια στιγμή δημιουργήθηκαν νέοι, μικρότεροι πυρήνες αντίστασης που θα εκτοξεύονταν σε διάφορα σημεία του κέντρου της πόλης με την ίδια μαχητικότητα. Αντίστοιχοι σχηματισμοί τις επόμενες μέρες θα πρωταγωνιστούσαν στις περισσότερες πόλεις της χώρας και κανείς πια δεν θα μπορούσε να τους περιορίσει. Ο κόσμος ήταν αποφασισμένος, είτε βρισκόταν σε μια λεωφόρο είτε διασπασμένος στα στενά της πόλης. Για κάθε χώρο, εξάλλου, υπάρχει η αντίστοιχη τακτική. Η κατάσταση είχε ήδη αρχίσει να διαχέεται στο χώρο της πόλης ενώ η αστυνομία κοντόφθαλμα επιχειρούσε να κυκλώσει την πηγή του κακού, στα Εξάρχεια. Η επιχείρηση απομόνωσης της «πιο εξεγερτικής» γειτονιάς σε καμία περίπτωση δεν θα εξασφάλιζε και την τάξη στην πόλη. Τα Εξάρχεια εκείνη τη στιγμή λειτουργούσαν περισσότερο ως συμβολικός χώρος, αφού τα νέα είχαν κυκλοφορήσει ήδη στους δρόμους, στα σπίτια (μέσω των τηλεοράσεων, των μπαλκονιών - παρατηρητηρίων, των ταρατσών απ' όπου ήταν πια ορατός ο καπνός από τη φλεγόμενη Αλεξάνδρας), και φυσικά στα μυαλά και τις συνειδήσεις που δεν (περι)ορίζονται χωροταξικά τόσο εύκολα. Ο πραγματικός χώρος διεξαγωγής της σύγκρουσης εκείνη τη στιγμή ήταν η πόλη στο σύνολό της. Οι συγκρούσεις συνεχίζονται, αυτή τη φορά και από μετανάστες που ζουν κοντά στην Πατησίων, στις «ανανεωμένες» γειτονιές⁵⁹. Γι αυτούς τα Εξάρχεια και το πολυτεχνείο πι-

58 για την εξέγερση, καθώς τα τελευταία χρόνια έχει δεχθεί πάνω από 10 επιθέσεις.

59 Πρόκειται για παλιές γειτονιές της πόλης, όπως τα Πατήσια και η Κυψέλη, που ενώ εγκαταλείφθηκαν, εν μέρει, από τους παλιούς κατοίκους τους, κατοικήθηκαν τα τελευταία χρόνια από μετανάστες.

θανώς δε σηματοδοτούν κάτι, οι γειτονιές όμως στις οποίες ζουν και διώκονται καθημερινά έχουν ιδιαίτερη σημασία. Σε αυτό ακριβώς το σημείο, στο οποίο νέα υποκείμενα θα εισέλθουν στο πεδίο της μάχης, τα γεγονότα θα αρχίζουν να αλλάζουν χαρακτήρα⁶⁰. Ο χώρος, με την ευρύτερη έννοια, όχι μόνο ο υλικός - αστικός χώρος της πόλης, αλλά ο κοινωνικός των συγκρούσεων και της αντίστασης, θα διευρυνθεί ακόμη περισσότερο, θα διασταλεί και τότε είναι που η εξέγερση αρχίζει να διακρίνεται ως τέτοια.

Η αναταραχή δεν είναι πια των Εξαρχείων. Είναι της Αθήνας και σταδιακά όλης της χώρας, συνεπώς και άλλων κατοίκων και πρωτίστως αυτών που τη ζουν από την «άσχημη» πλευρά της. Νέοι άνθρωποι εμπλέκονται, συνεπώς νέοι χώροι της πόλης εισέρχονται στην τοπολογία της εξέγερσης και νέα σημεία σύγκρουσης αναδύονται. Εκτός από τους μπάτσους ως κινούμενους στόχους, τα αστυνομικά τμήματα, τον αστικό εξοπλισμό και τα καταστήματα, υπάρχουν πια και οι απαλλοτριώσεις εμπορευμάτων. Στο κέντρο γίνονται απαλλοτριώσεις σε καταστήματα κοντά στην Πειραιώς, τις πλατείες Κουμουνδούρου και Βικτώρια, κυρίως την Τρίτη 9 Δεκεμβρίου. Πρόκειται για περιοχές παραμονής μεταναστών, απολύτως εξοικειωμένες με τη βία, στις οποίες γίνονται σχεδόν καθημερινά οι γνωστές επιχειρήσεις «σκούπα»⁶¹.

Η συγκροτημένη παρουσία των μαθητών θα σηματοδοτήσει την τρίτη μέρα της εξέγερσης, Δευτέρα 8 Δεκεμβρίου. Αρκετοί νεολαίοι βέβαια τις προηγούμενες μέρες θα συμμετέχουν σε κα-

60 Εκείνες τις μέρες οι νέοι κάτοικοι της πόλης, οι μετανάστες, παρότι συμμετείχαν, σε καμία περίπτωση δεν έδειξαν την πραγματική τους (δύναμη και) παρουσία. Πρόκειται για χιλιάδες ανθρώπους που ενώ μετακινούνται για να επιβιώσουν, στοιβάζονται σε μια πόλη που τους «υποδέχεται» καθημερινά με απαξίωση, βία και θάνατο.

61 Ο όρος, ο οποίος έχει δοθεί από την αστυνομία και τα ΜΜΕ, αφορά σε αστυνομικές επιχειρήσεις με στόχο τη σύλληψη «λαθραίων» ανθρώπων. Ο όρος είναι απροκάλυπτα ειρωνικός καταδεικνύοντας τους ανθρώπους ως παράνομα σκουπίδια από τα οποία πρέπει να «καθαριστεί» η πόλη. Όποια ομοιότητα με τη ναζιστική ιδεολογία εντελώς συμπτωματική!

ταλήψεις και συγκρούσεις, ωστόσο τη Δευτέρα, μέρα που ανοίγουν τα σχολεία, θα οργανωθούν ως μαθητές, είτε ξεκινώντας από τα σχολεία ή ακόμα μέσω μηνυμάτων και τηλεφώνων, αναγνωρίζοντας πως το όπλο στράφηκε απέναντι σε έναν από αυτούς, άρα και σ' αυτούς τους ίδιους. Η έλευση στο προσκήνιο μαθητών και νέων κατοίκων, των μεταναστών, είναι που θα αλλάξει ριζικά τη γεωγραφία της εξέγερσης. Κάθε γειτονιά κι ένα σχολείο, κάθε γειτονιά κι ένα τμήμα -αυτοί είναι οι τόποι που θα εκτοξεύσουν την εξέγερση, που θα γεμίσουν το χάρτη με σημεία επίθεσης. Οι πορείες των μαθητών ξεκινούν από διάφορα σημεία της Αθήνας όπου βρίσκονται τα σχολεία για να βρεθούν σ' ένα κοινό σημείο αναφοράς, τα Προπύλαια⁶². Η μητρόπολη είναι γεμάτη στόχους που δεν χρειάζεται να ψάξει κανείς πολύ στο χάρτη για να βρει. Το δίκτυο των τηλεφώνων και το διαδίκτυο μαζί με το δίκτυο των σχολείων λειτούργησε μοναδικά αυτή τη φορά, σε συνδυασμό με τις 3 καταλήψεις - κέντρα αγώνα (Πολυτεχνείο, ΑΣΟΟΕ, Νομική). Η πορεία της Δευτέρας ήταν μια σύνθεση όλων αυτών των τάσεων και κατέκλυσε για μια ακόμη φορά το κέντρο της πόλης σε μια ακτίνα περίπου τριών χιλιομέτρων. Το ίδιο βράδυ όλες και όλοι αυτοί μαζί θα δημιουργήσουν μια άνευ προηγουμένου κατάσταση στην πόλη που θα αφήσει άφωνους εκατομμύρια ανθρώπους. Το επόμενο βράδυ, Τρίτη 9 Δεκεμβρίου, ο «αέρας» του κέντρου θα φτάσει μέχρι το Ζεφύρι⁶³. Η νύχτα εκείνη στο Ζεφύρι θα είναι ση-

62 Τα Προπύλαια, ο χώρος μπροστά από το Πανεπιστήμιο Αθηνών, αποτελεί παραδοσιακό σημείο συγκεντρώσεων. Χαρακτηριστικό του είναι πως βρίσκεται υπό το καθεστώς ασύλου και ταυτόχρονα αποτελεί έναν ανοιχτό χώρο - πλατεία στην καρδιά της πόλης.

63 Πρόκειται για μια εξαιρετικά υποβαθμισμένη περιοχή του Λεκανοπεδίου που κατοικούν αρκετοί Ρομά - Τσιγγάνοι. Είναι ο μικρότερος και πιο πυκνοκατοικημένος δήμος της Δυτικής Αττικής. Όσο κι αν δε χαρακτηρίζεται από ζωνοποίηση η Αθήνα, υπάρχουν κάποιες γειτονιές που παραμένουν «πολύ μακριά» από το κέντρο. Οι Ρομά ποτέ δεν ενσωματώθηκαν στην ελληνική κοινωνία. Οι τόποι παραμονής τους και οι πρακτικές τους θα είναι πάντα εντός - εκτός πόλης. Στο Ζεφύρι οι συγκρούσεις με την αστυνομία είναι συχνές, το φράγμα όμως μεταξύ της πόλης και του Ζεφυρίου είναι αδιαπέραστο. Ελάχιστες φορές συμβάντα του ενός επηρεάζουν το άλλο. Το βράδυ της 9ης Δεκεμβρίου

μαντική, καθώς είναι μια από τις λίγες φορές που οι κάτοικοί του, με το δικό τους μοναδικό τρόπο, θα προσπαθήσουν να συνδεθούν με τα συμβάντα του «εντός των τειχών» άστεως.

Η εμπλοκή διαφορετικών υποκειμένων υπήρξε χαρακτηριστικό της εξέγερσης. Παρότι αρκετές φορές ο κόσμος συγκροτήθηκε υπό ήδη διαμορφωμένες ταυτότητες (μαθητές, φοιτητές, αριστεροί, αναρχικοί κλπ), μέσα από τις συγκρούσεις του Δεκέμβρη και την καθημερινή παρουσία στο δρόμο δημιουργήθηκαν νέες διαδικασίες υποκειμενοποίησης και αναδύθηκε η «τάξη των εξεγερμένων», η οποία συντίθεται από αγωνιζόμενες και αγωνιζόμενους που συναντιούνται και πράττουν μαζί δημιουργώντας ένα νέο συλλογικό εμείς, έτοιμο να προασπίσει την καθημερινή ύπαρξη στους δρόμους της μητρόπολης. Η εξέγερση συνέβη γιατί αυτή η ιστορία αφορούσε όλο και περισσότερα μητροπολιτικά κοινωνικά κομμάτια. Κατ' αυτόν τον τρόπο διαχύθηκε στην πόλη και ακριβώς εκεί έγκειται και το χωροταξικό της ενδιαφέρον.

4.3 Ο δρόμος

Την Τρίτη 9 Δεκεμβρίου προστίθεται ένα ακόμη σημείο στο χάρτη, η γειτονιά στα νότια (Φάληρο) όπου πρόκειται να ταφεί ο Αλέξανδρος Γρηγορόπουλος. Στους δρόμους της, εν μέσω συγκρούσεων μετά την κηδεία, θα πέσουν ξανά πυροβολισμοί από αστυνομικούς που προσπαθούν να υπερασπιστούν το αστυνομικό τμήμα της περιοχής. Η κρατική βία δεν έχει όρια και θα φτάσει πια σχεδόν σε όλες τις γειτονιές. Αργά το βράδυ της ίδιας μέρας ξεκινούν και πάλι συγκρούσεις έξω από την ΑΣΟΕΕ.

Μέχρι στιγμής ο τόπος της εξέγερσης είναι ξεκάθαρα ο δρόμος.

θα μπορούσαμε να πούμε πως το Ζεφύρι «έστειλε σήματα καπνού» στην πόλη, στέλνοντας ένα φλεγόμενο όχημα με κολλημένο το γκάζι να πέσει πάνω στο αστυνομικό τμήμα της περιοχής. Ήταν μάλλον ένας δικός τους, ιδιότυπος τρόπος επικοινωνίας με το κέντρο!

Είναι απ' τους τελευταίους διαταξικούς τρόπους στην πόλη όπου συνυπάρχουν, κάθε άλλο παρά αρμονικά βέβαια, οι κάτοικοί της. Πρόκειται για ένα από τα πρωταρχικά σημεία ελέγχου. Ο κυρίαρχος του δρόμου γίνεται και κυρίαρχος της πόλης. Συχνά λειτουργεί ως πεδίο αμφισβήτησης της καθημερινής ζωής. Οι δρόμοι μπορεί να συνιστούν καθημερινά κανάλια ροής εμπορευμάτων, εύκολα μετατρέπονται όμως σε κανάλια ροής συγκρούσεων, γιατί πρωτίστως είναι δίοδοι επικοινωνίας και χώροι συνάντησης των ανθρώπων. Ο φυσικός χώρος της πόλης εξακολουθεί να πρωταγωνιστεί σε οριακές στιγμές. Σε καταστάσεις έκτακτης ανάγκης, που τείνουν να γίνονται κανόνας στην σύγχρονη μητρόπολη, καθίσταται απαραίτητη η δημοσιοποίηση του γεγονότος με την παρουσία ανθρώπων στο πιο δημόσιο κομμάτι της πόλης. Στήνονται οδοφράγματα, η ροή της καθημερινής ζωής διακόπτεται, δρόμοι και πλατείες γίνονται πεδία μιας ανοιχτής δημόσιας μάχης που αφορά πια όλη την πόλη.

Οι καταλήψεις των πανεπιστημιακών χώρων, των σχολείων αλλά και οι προϋπάρχουσες δομές, λειτουργούσαν περισσότερο ως ορμητήρια παρά απορροφούσαν το πλήθος. Οι εξεγερμένοι και οι εξεγερμένες τις μέρες εκείνες είχαν κατακτήσει τον δρόμο και δε θα τον άφηναν για καμία κατάληψη. Ο δρόμος βέβαια ως πεδίο σύγκρουσης είναι ρευστός, δύσκολα οριοθετείται. Έτσι, ακόμα και κατά τη διάρκεια των συγκρούσεων, οι εξεγερμένοι και οι εξεγερμένες συχνά θα αναζητήσουν την «ασφάλεια» ενός κτιρίου είτε ως καταφύγιο, είτε ως αφετηρία, είτε ως τόπο συζήτησης, είτε ως τόπο αντιπληροφόρησης. Η σταθερότητα ενός κτιρίου απέναντι στη ρευστότητα του δρόμου θα αποτελεί πάντα ένα ζητούμενο για το ανταγωνιστικό κίνημα.

Τις μέρες της εξέγερσης και όχι μόνο, οι δρόμοι λειτούργησαν με ποικίλους τρόπους. Ως κανάλια επικοινωνίας που καθημερινά μετέφεραν το μήνυμα της εξέγερσης στη μητρόπολη, ως μέρη ενός δικτύου που έφεραν κοντά τις απομακρυσμένες γειτονιές της Αθήνας αλλά και ως συνδεδετικοί κρίκοι των κτιρίων που μετέφεραν την εξέγερση στους ιδιωτικούς χώρους της πόλης.

Η απεριόριστη χωρητικότητά τους αφήνει πάντα ανοιχτά όλα τα

ενδεχόμενα. Οι δρόμοι της Αθήνας φιλοξένησαν εκατοντάδες πορείες, δρώμενα και χιλιάδες ανθρώπους τις μέρες του Δεκεμβρίου. Η διαρκής παρουσία των εξεγερμένων στους δρόμους προκάλεσε αρκετά προβλήματα στην κυκλοφορία του εμπορεύματος καθώς η αγορά του κέντρου είχε κυριολεκτικά παραλύσει⁶⁴. Χαρακτηριστικές υπήρξαν οι πορείες την Κυριακή 7 Δεκεμβρίου όπου πάνω από 10.000 άνθρωποι κατέκλυσαν τη λεωφόρο Αλεξάνδρας και στη συνέχεια ξεχύθηκαν στα στενά του κέντρου, αλλά και η πορεία για την Κούνεβα στις 22 Ιανουαρίου 2010, όπου για μια ακόμη φορά περίπου 10.000 άνθρωποι κατέλαβαν το κέντρο της πόλης. Τη νύχτα εκείνη, παρότι η πορεία χτυπήθηκε, οι εξεγερμένοι κατ'άφεραν να φτάσουν μέσω κεντρικών λεωφόρων στις πρόσφατα αναπλασμένες περιοχές του Γκαζιού και του Μεταξουργείου για να επιτεθούν στα νέα αποστειρωμένα διασκεδαστήρια της πόλης που συχνά «παίρνουν τις αποστάσεις τους» από την καθημερινή βία της μητρόπολης.

Η άμεση σχέση του δρόμου με τα κτίρια και τις ιδιωτικές κατοικίες είναι καθοριστική για την έκβαση των συγκρούσεων. Χαρακτηριστική είναι η πορεία της 9^{ης} Ιανουαρίου 2010, κατά τη διάρκεια της οποίας εγκλωβίζονται αρκετά άτομα στην είσοδο πολυκατοικίας της οδού Ασκληπιού. Η ελληνική πολυκατοικία σ' αυτή την περίπτωση δεν κατάφερε να σώσει τους διαδηλωτές, η επιμονή όμως των περίοικων για απελευθέρωση των εγκλωβισμένων από τον αστυνομικό κλοιό απέδωσε τα μέγιστα.

Η διακοπή της κυκλοφορίας και η μεταστροφή των χρήσεων του δρόμου θα γίνουν με διαφορετικές και πολλές φορές εμπνευσμένες πρακτικές. Την Παρασκευή 19 Δεκεμβρίου 2008 οργανώνεται συναυλία στα Προπύλαια και περίπου 5000 άνθρωποι χρησιμοποιούν το δρόμο ως μια τεράστια μουσική σκηνή ενώ λίγες μέρες αργότερα, στην κατάληψη της Λυρικής τα «εξεγερμένα μπαλέτα» θα διακόψουν για λίγα λεπτά την κυκλοφορία της οδού Ακαδημίας ώστε να χορέψουν μπροστά στους σαστισμένους οδηγούς.

64 Σύμφωνα με απολογισμό του εμπορικοβιομηχανικού επιμελητηρίου, στην Αθήνα ζημιές υπέστησαν 435 επιχειρήσεις (37 με ολοσχερή καταστροφή), συνολικού κόστους 50 εκατομμυρίων ευρώ.

Η δολοφονία του Αλέξανδρου Γρηγορόπουλου τελέστηκε δημόσια στη συμβολή των οδών Μεσολογγίου και Τζαβέλα. Κατά τον ίδιο δημόσιο τρόπο, χιλιάδες κατέκλυσαν το δημόσιο χώρο διεκδικώντας τον, ως τόπο συνάντησης και τέλεσης της ζωής της πόλης και όχι ως τόπο θανάτου των κατοίκων της.

4.4 Ο χώρος διαστέλλεται - Από το κέντρο στις γειτονιές, από το δρόμο στους κοινωνικούς χώρους της καθημερινής ζωής

Τις επόμενες μέρες χαρακτηριστική θα είναι η διάχυση της εξέγερσης στις γειτονιές της πόλης. Οι γειτονιές της Αθήνας, όσο απομακρυσμένες κι αν είναι δε σταμάτησαν ποτέ να έχουν οργανική σχέση με το κέντρο. Οι κάτοικοι των πιο απομακρυσμένων περιοχών αρχίζουν να εμπλέκονται όλο και περισσότερο, όχι πια ως θεατές αλλά ως άμεσα συμμετέχοντες σε αποκεντρωμένες δράσεις. Χαρακτηριστικά, την Τρίτη 16 Δεκεμβρίου 600 σχολεία τελούν υπό κατάληψη⁶⁵, ενώ τις επόμενες μέρες θα καταληφθούν αρκετά δημόσια κτίρια στις γειτονιές του λεκανοπεδίου. Σχεδόν σε κάθε γειτονιά οι μαθητές επιτίθενται στα αστυνομικά τμήματα, η διαδρομή σπίτι-σχολείο-αστυνομικό τμήμα έχει γίνει απαραίτητος περίπατος. Έτσι την Τετάρτη 10 Δεκεμβρίου τέτοιοι «περίπατοι» πραγματοποιούνται σε Καισαριανή και Αργυρούπολη, την Παρασκευή 12 Δεκεμβρίου στον Άλιμο και το Φάληρο κ.α και την Δευτέρα 15 Δεκεμβρίου στο Παγκράτι. Η εξέγερση γίνεται πια υπόθεση γειτονιάς. Κάθε περιοχή ανάλογα με τα χαρακτηριστικά της θα βρει το στόχο, τη χωρική έκφραση της εξουσίας. Στον Κορυδαλλό οι μαθητές κατευθύνονται στις φυλακές και επιτίθενται με πέτρες και μολότοφ, ενώ στα βόρεια προάστια πάνε στο σπίτι του Στυλιανίδη, του τότε Υπουργού Παιδείας και στη Ραφήνα στο σπίτι του πρωθυπουργού. Σιγά σιγά αρχίζουν οι καταλήψεις δημόσιων κτιρίων. Η διάχυτη αίσθηση πως ο ανοιχτός δημόσιος χώρος, μας ανήκει επεκτείνεται στα δημόσια κτίρια. Η οικειότητα που υπάρχει στο δημόσιο χώρο (κυρίως στο δρόμο) αναγνωρίζεται και σε ότι αφορά αρκετά δημόσια κτίρια (δημαρχία, ΚΕΠ, ΙΚΑ κ.ά), κατάλοιπα του κοινωνικού κράτους της δεκαετίας του '80, με το οποίο

65 σύμφωνα με την ΟΛΜΕ

ταυτίστηκε σε μεγάλο βαθμό ο πληθυσμός. Σχεδιασμένα τα περισσότερα με τις αρχές του μοντέρνου κινήματος, (όπως άλλωστε και η κύρια κατοικία, η πολυκατοικία), σε «διαχειρίσιμη» κλίμακα, ελάχιστα «αποστειρωμένα» και μνημειακά πλέον, χαρακτηρίζονται από εγκατάλειψη και παρακμή (με σχεδόν ανύπαρκτη συντήρηση, παλαιωμένο εξοπλισμό και «κακή λειτουργία»), που τη συνοδεύει όμως ένα αίσθημα οικειότητας, ένα αίσθημα συλλογικού «ανήκειν». Παρότι το δημόσιο συχνά απαξιώνεται στην Ελλάδα, ταυτοχρόνως συγκροτεί μια ιδιαίτερη ταυτότητα γύρω από τους κατοίκους της πόλης. Οι χώροι αυτοί έχοντας σταματήσει πια να εκπέμπουν τη λαμπερή αίγλη της εξουσίας που τόσο χρειάζεται ένα σύστημα εξουσίας ως σύμβολο στον αστικό χώρο, σιγά σιγά αντικαθίστανται από νέα γυαλισμένα μεγαθήρια στην περιφέρεια του Λεκανοπεδίου. Έτσι, από τις 8 Δεκεμβρίου 2008 θα καταληφθεί το πολιτιστικό κέντρο Βύρωνα, στις 11 Δεκεμβρίου το Παλαιό Δημαρχείο Χαλανδρίου, στις 12 Δεκεμβρίου το Δημαρχείο του Αγ. Δημητρίου και θα ακολουθήσουν στις 14 Δεκεμβρίου το εγκαταλειμμένο δημοτικό καφέ στην κεντρική πλατεία της Νέας Σμύρνης, που θα μετονομαστεί σε Ελεύθερος Γαλαξίας, στις 15 Δεκεμβρίου το πολιτιστικό κέντρο του Δήμου στη Νέα Φιλαδέλφεια, στις 17 Δεκεμβρίου το Δημαρχείο Καισαριανής, στις 22 Δεκεμβρίου το Παλαιό Δημαρχείο στο Περιστερί και στις 14 Ιανουαρίου το δημοτικό καφέ στου Ζωγράφου που θα μετονομαστεί σε Anti-info cafe.

Η κατάληψη δημοσίων κτιρίων θα αναδείξει ένα νέο πεδίο δράσης. Ενώ οι συγκρούσεις στο δρόμο αρχίζουν να εξασθενούν, τα κατειλημμένα κτίρια στις γειτονιές γίνονται πόλοι έλξης κατοίκων και φορείς του κλίματος της εξέγερσης σε μια νέα κλίμακα. Θα είναι η αρχή για μια σειρά από δημιουργίες «βάσεων» στις γειτονιές, χώρους ευάλωτους στην καταστολή από τη μια, πρόσφορους για τη δόμηση σχέσεων από την άλλη. Χωροθετημένα σε κεντρικά σημεία των γειτονιών, αλλάζουν την καθημερινότητά της και διαμορφώνουν μια νέα αισθητική⁶⁶. Τοπικές δράσεις και πορείες οργανώνονται από λαϊκές συνελεύσεις, ενώ σε δημαρχεία, ΚΕΠ και

66 βλ. Δημαρχείο Αγίου Δημητρίου με το τεράστιο πανό: «ΣΑΣ ΣΙΧΑΘΗΚΑΜΕ, ΕΧΕΤΕ ΦΤΙΑΞΕΙ ΜΙΑ ΑΠΕΡΑΝΤΗ ΧΑΒΟΥΖΑ, ΦΤΟΥ ΣΑΣ ΒΟΔΙΑ», να κοσμεί για μέρες την πρόσοψη του κτιρίου.

άλλα κτίρια γίνονται συζητήσεις προβολές και ενημερώσεις. Χαρακτηριστική παραμένει η περίπτωση της γειτονιάς της Κυψέλης όπου κάτοικοι και μη καταλαμβάνουν ένα παρκάκι που προορίζεται από το δήμο να μετατραπεί σε πάρκινγκ⁶⁷. Στις 26 Ιανουαρίου 2009 προκαλούν φθορές στα μηχανήματα, ακολουθούν συγκρούσεις στην οδό Πατησίων και πορείες γειτονιάς τις επόμενες μέρες. Το παρκάκι μένει ζωντανό ως σήμερα με τους κατοίκους να το φυλάσσουν μέρα - νύχτα.

Ήδη από τη δεύτερη εβδομάδα οι δράσεις θα αρχίσουν να είναι περισσότερο οργανωμένες και κατευθυνόμενες σε χώρους σύμβολα της πόλης. Η μαζικότητα στο δρόμο εξακολουθεί να είναι σημαντική⁶⁸, παρ' όλα αυτά ο δρόμος ως το κατεχοχόν πεδίο σύγκρουσης αρχίζει να φθίνει. Όσο οι «εξεγερτικές διαθέσεις» θα εποικούν νέα εδάφη του αστικού χώρου, πιο απομακρυσμένα από το κέντρο, τόσο θα προσπαθούν να εποικούν νέα νοήματα και θα επεκτείνονται σε χώρους «ανέγγιχτους» με ιδιαίτερη συμβολική σημασία (τέχνη, ενημέρωση, ζώνες διασκέδασης κλπ). Έτσι, εκφράζεται η επιθυμία για διαταραχή του εφησυχασμού στους πιο απομακρυσμένους και ταυτόχρονα αποστειρωμένους χώρους. Ο κόσμος ανασυντάσσεται διαρκώς και επιθυμεί να πάρει τους κοινωτικούς χώρους αναφοράς του στα χέρια του, να τους οικειοποιηθεί και να τους μεταστρέψει. Στην πόλη υπάρχει μια υπερπληθώρα χώρων που θα αποτελέσουν κόμβους ενός ατελείωτου δικτύου εφήμερα μετεστραμένων τόπων. Παρότι δεν υπήρξε μια κεντρική οργάνωση του δικτύου, ο ένας χώρος, στην ουσία, τροφοδοτούσε τον άλλο.

Ξεκινούν οι παρεμβάσεις στα μμε, σε «χώρους» δηλαδή που «εισβάλλουν» καθημερινά στο αυτοκίνητο, στο σπίτι, στο χώρο εργα-

67 Σημειώνεται εδώ πως η γειτονιά της Κυψέλης είναι από τις πιο πυκνοκατοικημένες περιοχές της Ευρώπης με μόλις περίπου 0,5μτ πρασίνου ανά κάτοικο.

68 Για παράδειγμα τη Δευτέρα 15 Δεκεμβρίου μετά την προφυλάκιση 4 συλληφθέντων, περίπου 1000 μαθητές πραγματοποιούν πορεία στο Κορυδαλλό και επιτίθενται στην αστυνομία με πέτρες και μολότοφ ενώ 1000 άτομα ακόμη διαδηλώνουν ξανά έξω από τη ΓΑΔΑ.

σίας κλπ. Την Κυριακή 14 Δεκεμβρίου αρχίζουν οι καταλήψεις στα ραδιοκύματα (4 ραδιοφωνικοί σταθμοί). Την Τρίτη 16 Δεκεμβρίου η «παρέμβαση» στην ΕΡΤ ήταν ίσως μια από τις πιο θεαματικές δράσεις και ταυτόχρονα μια ενδιαφέρουσα διαστολή του χώρου της εξέγερσης. Δεκαπέντε περίπου άνθρωποι εισέβαλλαν στο φυλασσόμενο κτίριο της ΕΡΤ που βρίσκεται σε προάστιο της πόλης σε μικρές ομάδες και κατάφεραν να διακόψουν το μεσημεριανό δελτίο ειδήσεων, την ώρα μάλιστα που προβαλλόταν ομιλία του πρωθυπουργού, αναρτώντας μπροστά στην κάμερα για λίγα λεπτά πανό που έγραφαν «Σταματήστε να κοιτάτε, βγειτε όλοι στους δρόμους», «Ελευθερία σε όλους μας», «Άμεση αποφυλάκιση των συλληφθέντων». Η εισβολή στην ΕΡΤ σηματοδοτούσε και εισβολή σε κάθε ιδιωτικό χώρο που τύχαινε να έχει ανοικτό τον δέκτη της εκείνη την ώρα. Επίσης στις 10 Ιανουαρίου 2009 καταλαμβάνεται το κτίριο της ΕΣΗΕΑ στο κέντρο της πόλης από εργαζόμενους στα μμε με σκοπό «να πάρουν την ενημέρωση στα χέρια τους» και να καταδείξουν ταυτόχρονα τον εξέχοντα ρόλο των μμε στην προπαγάνδα και την καταστολή της εξέγερσης.

Τα μέσα μαζικής μεταφοράς στην Αθήνα θα δεχτούν αρκετές «παρεμβάσεις», σε κεντρικούς κυρίως σταθμούς. Οι εξεγερμένοι θα στραφούν ιδιαίτερα ενάντια στο μετρό, το νεότερο μέσο μεταφοράς στην πόλη, υπόδειγμα αποστειρωμένου χώρου με αρκετά αυξημένα μέσα επιτήρησης, αλλά και στον ΗΣΑΠ, καθώς κι αυτός σιγά σιγά αφομοιώνει τα χαρακτηριστικά του μετρό, ενώ ήταν και ο τόπος εργασίας της Κωνσταντίνας Κούνεβα⁶⁹. Στο σταθμό ηλεκτρικού Βικτώρια καταστρέφονται ακυρωτικά μηχανήματα και γράφονται συνθήματα. Στόχος γίνονται επίσης και οι σταθμοί Ομόνοιας και Μοναστηράκι με επιθέσεις σε κάμερες και ακυρωτικά μηχανήματα.

Το ίδιο πρωί κρεμιούνται δύο τεράστια πανό στην Ακρόπολη που

69 Η Κωνσταντίνα Κούνεβα, μετανάστρια, γυναίκα με ανήλικο παιδί, συνδικαλίστρια και εργάτρια στον καθαρισμό του ΗΣΑΠ, δέχτηκε στις 22 Δεκεμβρίου 2008 δολοφονική επίθεση με καυστικό οξύ στο πρόσωπο από μπράβους της εργοδοσίας, από την οποία δεχόταν απειλές, λόγω της δυναμικής της συμμετοχής στο σωματείο εργαζομένων.

καλούν σε ευρωπαϊκή μέρα αντίστασης. Η ανάρτηση του πανό στο βράχο - σήμα κατατεθέν της πόλης στόχευε όχι μόνο να το κάνει ορατό από πολλά σημεία της πρωτεύουσας εξαιτίας της θέσης του, αλλά και να εντάξει στην επικαιρότητα κομμάτια της μνήμης της πόλης αποκομμένα από τη σύγχρονη ιστορία της⁷⁰.

Στις 17 Δεκεμβρίου γίνεται κατάληψη στο κτίριο της ΓΣΕΕ⁷¹, σ' ένα από τα κεντρικότερα σημεία της πόλης από περίπου 70 εργαζόμενους, ενώ στην απογευματινή συνέλευση που καλείται παίρνουν μέρος 800 άτομα. Οι καταλήψεις ΑΣΟΕΕ και ΓΣΕΕ θα οργανώσουν παρεμβάσεις σε χώρους εργασίας και πιο συγκεκριμένα σε τηλεφωνικά κέντρα όπου αρκετοί εργαζόμενοι είχαν κινητοποιηθεί πριν το Δεκέμβρη για τις συνθήκες εργασίας.

Τη σκυτάλη θα πάρει ο χώρος της τέχνης. Την Πέμπτη 18 Δεκεμ-

70 Η ανάρτηση πανό στο βράχο της Ακρόπολης αποτελεί τακτική, κυρίως αριστερών οργανώσεων και κομμάτων και παραπέμπει στην αποκαθήλωση της ναζιστικής σημαίας με τη σβάστικα το 1941 από τους Γλέζο και Σάντα, η οποία θεωρείται ως η πρώτη πράξη αντίστασης στην κατεχόμενη από τους Ναζί Αθήνα. Επιπλέον, η παρέμβαση στον αρχαιολογικό χώρο της Ακρόπολης εντάσσει στο πεδίο του κοινωνικού ανταγωνισμού τόπους της πόλης που θεωρούνται ιεροί (αρχαία, βυζαντινά ή νεότερα μνημεία, εκκλησίες κ.α.) και η όποια παρέμβαση σε αυτούς χαρακτηρίζεται ως βεβήλωση. Εξάλλου, σύμφωνα με τον Agamben βεβήλο είναι ότι από ιερό ή θρησκευτικό αποδεδειγμένο από τη διαχωρισμένη ιερή ή θρησκευτική σφαίρα και αποδοθεί, επιστραφεί στην κοινοχρηστία των ανθρώπων (Agamben 2006).

71 Γενική Συνομοσπονδία Εργατών Ελλάδας, ιδρύθηκε το 1918 και αποτελεί τη μεγαλύτερη εργατική συνομοσπονδία στη χώρα. Σήμερα ο ρόλος της αμφισβητείται έντονα τόσο από ευρύτερα κοινωνικά κομμάτια όσο και από οργανωμένα πολιτικά υποκείμενα καθώς και από αυτόνομα σωματεία βάσης (τις τελευταίες πρωτομαγίες 2008, 2009 πραγματοποιήθηκαν αντι-ΓΣΕΕ συγκεντρώσεις σε Αθήνα και Θεσσαλονίκη. Επίσης, κατά τη διάρκεια πορειών αποδοκιμάζονται και δέχονται επιθέσεις τα ηγετικά της στελέχη). Τις ημέρες του Δεκέμβρη η στάση της ΓΣΕΕ ήταν ελεεινή, καθώς ακύρωσε εν μέσω εξέγερσης την προγραμματισμένη γενική απεργία στις 10 Δεκέμβρη υπό τον φόβο συνέχισης των ταραχών.

βρίου διακόπτεται συναυλία στο Μέγαρο Μουσικής από φοιτητές της σχολής Καλών Τεχνών. Το Μέγαρο αποτελεί έναν από τους πιο «λαμπερούς χώρους» της τέχνης στο κέντρο της πόλης σε μια καλά φυλασσόμενη γειτονιά και αποτελεί έναν από τους βασικούς τόπους διασκέδασης της άρχουσας τάξης. Σειρά έχουν την Κυριακή 21 Δεκεμβρίου, η διακοπή 15 θεατρικών παραστάσεων από φοιτητές του τμήματος Θεάτρου καθώς και η διακοπή της πρεμιέρας του Εθνικού Θεάτρου το βράδυ της 19^{ης} Δεκεμβρίου. Τα περισσότερα θέατρα βρίσκονται στο κέντρο της Αθήνας και αρκετά από αυτά σε υποβαθμισμένες περιοχές της πόλης. Στις 28 Ιανουαρίου και μέχρι τις 7 Φεβρουαρίου 2009 θα γίνει κατάληψη στη Λυρική Σκηνή της Αθήνας⁷².

Οι γειτονιές - διασκεδαστήρια της πόλης θα γίνουν επίσης πεδία παρέμβασης. Στις 22 Ιανουαρίου 2009 σε μια πορεία 10.000 ανθρώπων για την Κούνεβα, κόσμος περνά από τις αναπλασμένες περιοχές του Γκαζιού και του Κεραμεικού. Στόχος εδώ θα γίνουν αρκετά καφέ μπαρ - εκφραστές ενός νέου lifestyle που σαρώνει τις εκεί γειτονιές, ανεβάζοντας τις αξίες γης, διώχνοντας τους παλιούς και νέους κατοίκους χαμηλών εισοδημάτων. Η σχέση της «νέας δημιουργικής τάξης» με την εξέγερση κατά τη διάρκεια του Δεκέμβρη και μετέπειτα θα είναι αγάπης-μίσους. Η «επανάσταση» που φέρει στη μητρόπολη η «νέα δημιουργική τάξη» θα στέκει διαμετρικά αντίθετη με κάθε δράση των εξεγερμένων. Παρά τη χρήση εικόνων, εννοιών και μιας αισθητικής που συχνά πηγάζουν από την παρουσία των εκάστοτε κινημάτων, το τελικό αποτέλεσμα κάθε άλλο

72 Για δέκα μέρες οι εξεγερμένοι θα μετατρέψουν τη Λυρική σκηνή «σ' έναν ανοιχτό χώρο χωρίς εισιτήριο, χωρίς ειδικότητες και δασκάλους, χωρίς σκηνοθέτες». Πραγματοποίησαν ανοιχτές δράσεις στο δημόσιο χώρο και όπως αναφέρουν στην 1η πράξη της διακήρυξής τους, απελευθέρωσαν «τη Λυρική σκηνή ως απάντηση στο πνίξιμο κάθε ελεύθερης έκφρασης, την επιβολή πλαστών επιθυμιών, την τσιμεντοποίηση των ελεύθερων χώρων και την καταστολή», και συνεχίζοντας στην 2η πράξη «οικειοποιήθηκαν ένα σύμβολο καθεστωτικής τέχνης επαναπροσδιορίζοντας τις σχέσεις μεταξύ δημιουργού και θεατή, δασκάλου και μαθητή. Για 9 μέρες ένα μωσαϊκό ανθρώπων που συναντήθηκαν το Δεκέμβρη ζυμώθηκαν μέσα από αμεσοδημοκρατικές διαδικασίες και ένωσαν πολιτική και τέχνη μέσα κι έξω από τη Λυρική».

παρά συμβαδίζει με τα περιεχόμενα, τις προθέσεις, και τις κατευθύνσεις του ανταγωνιστικού κινήματος⁷³. Αντιθέτως, συχνά αποτελούν αναπόσπαστα κομμάτια εξουσιαστικών πρακτικών παραγωγής του αστικού χώρου.

Οι οργανωμένες επιθέσεις από κομμάτια του αναρχικού χώρου φυσικά δεν θα λείψουν. Την Παρασκευή 19 γίνεται οργανωμένη επίθεση με μολότωφ και πέτρες στο Γαλλικό Ινστιτούτο, σε ένδειξη αλληλεγγύης σε σαμποτέρ του σιδηροδρόμου στη Γαλλία. Η επίθεση θα γίνει σε μια σχετικά καλά φυλασσόμενη γειτονιά στους πρόποδες του Λυκαβηττού που βρίσκεται ανάμεσα από τα Εξάρχεια και το Κολωνάκι. Διάρκεις θα είναι και οι επιθέσεις σε αστυνομικούς στόχους πέρα από το κεντρικό κτίριο της ΓΑΔΑ και το τμήμα Εξαρχείων. Στο αστυνομικό τμήμα Καισαριανής 70 περίπου αναρχικοί επιτίθενται και καίνε μια κλούβα και τέσσερα οχήματα της αστυνομίας. Την Παρασκευή 19 Δεκεμβρίου πραγματοποιείται πορεία στο Αιγάλεω από 80 περίπου άτομα όπου γίνονται σπασίματα σε τράπεζες και επίθεση στο αστυνομικό τμήμα. Επίσης το ένοπλο κομμάτι θα κάνει την εμφάνισή του, θεαματικά πάντα, την Δευτέρα 22 Δεκεμβρίου, όταν η οργάνωση Επαναστατικός Αγώνας θα ανοίξει πυρ μέσα από το χώρο της πανεπιστημιούπολης Ζωγράφου σε κλούβα της αστυνομίας. Στις 5 Ιανουαρίου η ίδια οργάνωση θα επιτεθεί με όπλα στη φρουρά του Υπ. Πολιτισμού που βρίσκεται 250m από την πλατεία Εξαρχείων τραυματίζοντας σοβαρά ένα φρουρό. Ένα μαζικό πογκρόμ με στόχο όποιον κυκλοφορούσε στην περιοχή ή βρισκόταν σε καφέ θα ακολουθήσει τις επόμενες ώρες της επίθεσης. Τα Εξάρχεια δεν πρόκειται να αποστρατιωτικοποιηθούν, παρά τις έντονες διαμαρτυρίες των κατοίκων που την επόμενη μέρα καλούν πορεία ενάντια στη στρατιωτικοποίηση της περιοχής.

Φυσικά από όλες τις δράσεις δεν θα λείψουν παρεμβάσεις στους χώρους του συναρμόδιου για την καταστολή Υπουργείου Δικαιοσύνης. Τα δικαστήρια της Ευελπίδων, στο κέντρο της πόλης και αρκετά κοντά στα Εξάρχεια, θα πρωταγωνιστούν όπως πάντα σε

73 Χαρακτηριστικές είναι η 1η μπιενάλε της Αθήνας το 2007 με τίτλο «Destroy Athens» το 2007, το Remap 1 & 2 το 2007 και 2009 αντίστοιχα, κ.α

τέτοιες περιπτώσεις. Ο χώρος έχει βαρύνουσα συμβολική σημασία καθώς εκεί είναι που δικάζεται η εξέγερση και οι συνειδήσεις των ανθρώπων που συνελήφθησαν. Τη Δευτέρα 15 Δεκέμβρη 2008 αρκετοί και αρκετές συγκεντρώνονται στο χώρο για να απαιτήσουν την επιστροφή των συλληφθέντων στους δρόμους, ενώ μαθητές καταφέρνουν να διεισδύσουν μέσα στο κτίριο. Συγκεντρώσεις θα πραγματοποιηθούν και στις φυλακές του Κορυδαλλού από τους εξεγερμένους.

Το Δεκέμβρη υπήρχε διάχυτο το δημιουργικό εκείνο άγχος να διεκδικηθεί ο ευρύτερος δυνατός χώρος, να ανοίξουν χίλια πεδία σκέψης και δράσης στην καθημερινή ζωή. Το Δεκέμβρη επιχειρήθηκε από τους εξεγερμένους να πάρουν την πόλη στα χέρια τους, όχι μόνο μέσω της αδιάλειπτης παρουσίας στο δημόσιο χώρο, αλλά και μέσω της διείσδυσης στους κοινωνικούς χώρους αναφοράς τους.

χάρτης 22: κατειλημμένα εδάφη τις μέρες του Δεκέμβρη, περιοχές με κατειλημμένα σχολεία, πανεπιστήμια και κέντρα αγώνα

4.5 Τα Χριστούγεννα αναβάλλονται, έχουμε εξέγερση !

Το εορταστικό πνεύμα της πρωτεύουσας έχει σίγουρα υποστεί μεγάλο πλήγμα θα έλεγαν κάποιοι, ή έχει απλώς αντιστραφεί θα προσέθεταν κάποιοι άλλοι. Στην πραγματικότητα καθ' όλη τη διάρκεια των Χριστουγέννων, οι εργάτες και οι εργάτριες συνεχίζουν να πηγαίνουν στις δουλειές τους· ο καπιταλισμός εξάλλου δεν πάει ποτέ διακοπές. Το βράδυ της Δευτέρας 22 Δεκεμβρίου, στην εορταστική ατμόσφαιρα της Αθήνας, άγνωστοι επιτίθενται με οξύ στη συνδικαλιστρια εργάτρια εταιρείας καθαρισμού του ΗΣΑΠ Κωνσταντίνα Κούνεβα έξω από το σπίτι της, στη γειτονιά των Πετραλώνων. Οι επιθέσεις και τα εργατικά ατυχήματα δε σταματούν επειδή κάποιοι στόλισαν δέντρα, ωστόσο ο Δεκέμβρης του 2008 όξυνε τα αντανακλαστικά και έφερε με εξαιρετική δυναμικότητα στην επιφάνεια την «άλλη» καθημερινότητα. Την Τρίτη 23 Δεκεμβρίου πραγματοποιείται πορεία 5000 ατόμων και την Τετάρτη 24 Δεκεμβρίου λήγουν οι καταλήψεις του κέντρου με πορεία στην Ερμού που σκοπό έχει την παρέμβαση στο καταναλωτικό όργιο των Χριστουγέννων. Την 25^η και 26^η Δεκεμβρίου όλοι θα πάρουν ρεπό. Με ένα σχεδόν μαγικό τρόπο ο χωροχρόνος της μητρόπολης παγώνει τις μέρες εκείνες, όχι για όλους βέβαια. Έτσι και η εξέγερση, που είχε ήδη αρχίσει να αποτελεί καθημερινότητα για τους Αθηναίους, ακολούθησε τους ρυθμούς της πόλης. Τις υπόλοιπες μέρες των Χριστουγέννων οι χώροι παρέμβασης των εξεγερμένων θα είναι κυρίως δύο. Αφενός τα μαγαζιά, ως τόποι διακίνησης του εμπορεύματος και ναοί του καταναλωτικού πνεύματος, αφετέρου οι χώροι του ΗΣΑΠ και τα γραφεία της εταιρείας καθαρισμού «ΟΙΚΟΜΕΤ», όπου δούλευε η Κωνσταντίνα Κούνεβα. Έτσι, το Σάββατο 27 Δεκεμβρίου γίνεται κατάληψη των κεντρικών γραφείων του ΗΣΑΠ στην Ομόνοια, την Κυριακή 28 Δεκεμβρίου πορεία στο νοσοκομείο Ευαγγελισμός που βρίσκεται στο Κολωνάκι, όπου νοσηλεύεται σε κρίσιμη κατάσταση η Κούνεβα, και μπλοκάρισμα του καταναλωτικού οργίου των ημερών στα μαγαζιά της Ερμού. Η Κωνσταντίνα Κούνεβα δεν μπορεί να περπατάει πια στους δρόμους, το εμπόρευμα γιατί να κυκλοφορεί ελεύθερο; Την επόμενη μέρα, Δευτέρα 29 Δεκεμβρίου, κόσμος επιτίθεται στα γραφεία της «ΟΙΚΟΜΕΤ», ενώ σε ένα άλλο σημείο της πόλης γίνεται πορεία στο «The Mall». Αυτό που ήταν γνωστό μέχρι εκείνη τη στιγμή για τα

malls ήταν πως είναι οι τόποι του εφαρμοσμένου πανοπτικού, της γενικευμένης κατανάλωσης, της αποστείρωσης και αποχαύνωσης. Είναι γνωστά ως χώροι - μεγαθήρια που χτίζουν μεγαλοεργολάβοι σε προστατευμένα περιβάλλοντα⁷⁴. Αυτό που δεν ήταν γνωστό όμως, ήταν οι παρεμβάσεις σε αυτά, η αντιστροφή τους, το σπάσιμο της περιφραξης σ' ένα χώρο που έφερε τη φήμη του αδιαπέραστου. Το Δεκέμβρη του 2008 όλα φάνταζαν πιθανά και «απίθανα». Οι κανόνες έσπασαν, μαζί και τα όρια του χώρου, και οι εξεγερμένοι έφτασαν στο mall. Ήταν κι αυτό μια προσπάθεια ξεπεράσματος των ορίων του κέντρου καθώς ο κόσμος μεταφέρεται με μετρό 9 χμ από την Αθήνα. Ο χώρος του mall έχοντας σχεδιαστεί ως μια ωραιοποιημένη, προστατευμένη, αποστειρωμένη μικρογραφία του αστικού δημόσιου χώρου⁷⁵, αντιμετωπίζεται ακριβώς ως τέτοιος από τους εξεγερμένους. Γίνεται πορεία στους «δρόμους» του, από 100 άτομα, μοιράζονται προκηρύξεις, γράφονται συνθήματα ενώ ο κόσμος παίζει ποδόσφαιρο με τις μπάλες του χριστουγεννιάτικου δέντρου. Η πανοπτικότητα περνά στα χέρια των «επισκεπτών»: το κεντρικό σύστημα μικροφωνικής καταλαμβάνεται κι έτσι όλος ο κόσμος μπορεί να ακούσει το «χαρμόσυνο μήνυμα» της εξέγερσης.

Το βράδυ της Πρωτοχρονιάς, Τετάρτη 31 Δεκεμβρίου, οι περισσότεροι θα περάσουν τη νύχτα μακριά από τις δομές της εξέγερσης κρατώντας ίσως δυνάμεις για τις επόμενες μέρες. Αρκετοί και αρκετές ωστόσο θα μαζευτούν έξω από τις φυλακές του Κορυδαλ-

74 Τα πρώτα μεγάλα εμπορικά κέντρα στην Αθήνα έκαναν χρόνια να προσαρμοστούν στην ελληνική πραγματικότητα. Παρ' ότι έκαναν την εμφάνισή τους στα τέλη της «ανθηρής» δεκαετίας του '90 αντιγράφοντας τα εμπορικά κέντρα γειτονιάς των αμερικάνικων προαστίων, προσγειώθηκαν αρκετά αποτυχημένα στο ελληνικό έδαφος για να «ανακάμψουν» πολύ αργότερα. Τα πρώτα ολοκληρωμένα malls ευδοκίμησαν το 2005 και σήμερα λειτουργούν συνολικά τέσσερα σε Μαρούσι, Πειραιώς και Ασπρόπυργο και είναι υπό κατασκευή άλλα 6 malls τα οποία όταν ολοκληρωθούν θα ανεβάσουν το εμβαδό mall ανά 1000 κατοίκους στο 120 τ.μ., αρκετά μακριά ακόμα από τα 250 τ.μ. που είναι ο μέσος όρος στις χώρες της Ε.Ε. και τα 2000 τ.μ. στις ΗΠΑ.

75 Και το αντίστροφο ισχύει βέβαια για την κατασκευή του δημόσιου χώρου της πόλης, ως ένα μεγάλο απέραντο mall

λού⁷⁶ για αλληλεγγύη στους φυλακισμένους. Ο χώρος των φυλακών εξάλλου αποτέλεσε αναπόσπαστο κομμάτι της εξέγερσης όχι μόνο μέσω της αντίδρασης αρκετών φυλακισμένων που από τις πρώτες μέρες έδειξαν την αλληλεγγύη τους⁷⁷, αλλά και ως χώρος εγκλεισμού αρκετών εξεγερμένων⁷⁸.

76 Οι φυλακές του Κορυδαλλού είναι οι μεγαλύτερες της Ελλάδας με περίπου 3000 κρατούμενους και κρατούμενες να στοιβάζονται υπό άθλιες συνθήκες. Οι φυλακές βρίσκονται μέσα σε πυκνοδομημένη γειτονιά στα δυτικά του πολεοδομικού συγκροτήματος και σε απόσταση 7 km από το κέντρο της Αθήνας.

77 Ένα μήνα πριν τη δολοφονία του Αλέξανδρου Γρηγορόπουλου είχε προηγηθεί ένας από τους σημαντικότερους αγώνες σε ελληνικές φυλακές. Στις 3 Νοέμβρη του 2008 πάνω από 8.000 κρατούμενοι και κρατούμενες σε 21 φυλακές της χώρας ξεκίνησαν αποχή συσσιτίου, η οποία σταδιακά μετατράπηκε από περίπου 5.000 κρατούμενους σε μαζική απεργία πείνας. Με κύρια απαίτηση τις αξιοπρεπείς συνθήκες διαβίωσης μέσα στα κολαστήρια των φυλακών αλληλέγγυοι και αλληλέγγυες στον αγώνα των κρατούμενων στάθηκαν τόσο αναρχικές και αριστερές συλλογικότητες και οργανώσεις όσο και σύνδεσμοι φιλάθλων καθώς και κρατούμενοι και κρατούμενες άλλων χωρών (Ιταλία). Επίσης, δράσεις αλληλεγγύης πραγματοποιήθηκαν σε Γερμανία και Αγγλία. Η υποδοχή της εξέγερσης του Δεκέμβρη του 2008 από τον χώρο των φυλακών έχει ιδιαίτερη σημασία και ενδιαφέρον. Η συμμετοχή σε μια διαμαρτυρία δεν είναι πράξη ούτε αυτονόητη ούτε εύκολη για έναν φυλακισμένο. Οι τρόποι διαμαρτυρίας και διεκδίκησης των αυτονόητων σε μια φυλακή γίνονται με διαφορετικές πρακτικές που απαγορεύονται από τις συνθήκες εγκλεισμού. Η εξέγερση ως συνθήκη δημιουργείται συχνά στις φυλακές ακριβώς επειδή εκεί οι άνθρωποι βρίσκονται σε ένα αποκάλυπτα ακραίο περιβάλλον. Οι δράσεις των φυλακισμένων δε σηματοδοτούν απλώς μια επικοινωνία με τον έξω κόσμο ,αλλά και μια σύνδεση με τη δική τους καθημερινή επιθυμία για την κυριαρχία της ζωής απέναντι στο θάνατο.

78 Ένας πρόχειρος απολογισμός καταγράφει τουλάχιστον 246 δωκόμενους και 67 προφυλακισμένους.

4.6 Οι σπόροι του Δεκέμβρη, όλα συνεχίζονται, οι ζωντανές μνήμες του χώρου

Ο υπόλοιπος χειμώνας και η άνοιξη θα κυλήσουν άμεσα επηρεασμένοι από την εξέγερση του Δεκέμβρη. Οι πορείες και δράσεις που θα ακολουθήσουν θα είναι σαφώς πιο στοχευμένες και με μικρότερη συμμετοχή. Οι μνήμες θα είναι ακόμα ζωντανές και τα σημάδια τους χαραγμένα ανεξίτηλα στον ιστό της πόλης με μια πληθώρα εγχειρημάτων. Μετά το Δεκέμβρη τίποτα δε θα είναι πια το ίδιο, κάθε πορεία θα θυμίζει αυτές του Δεκέμβρη, κάθε πορεία θα ανησυχεί το κράτος περισσότερο. Οι μέρες της εξέγερσης έδωσαν ώθηση σε ήδη υπάρχουσες δομές και έβαλαν τις βάσεις για τη δημιουργία αρκετών νέων εγχειρημάτων.

Το Μάρτιο του 2009 δημιουργείται το πάρκο στην οδό Ναυαρίνου όταν κάτοικοι και μη της γειτονιάς καταλαμβάνουν το γκαράζ που βρισκόταν εκεί με σκοπό να το μετατρέψουν σε πάρκο. Το πάρκο είναι ιδιαίτερα ζωντανό ως σήμερα και αποτελεί ένα νέο σημείο αναφοράς των Εξαρχείων. Στις 19 Μαρτίου του 2009 καταλαμβάνεται το κτίριο της οδού Πατησίων και Σκαραμαγκά με σκοπό την μετατροπή του σε έναν «ανοιχτό κοινωνικό χώρο ενάντια σε κάθε μορφή ιεραρχίας και εξουσίας, ενάντια σε κάθε πολιτική και εμπορευματική διαμεσολάβηση, ενάντια σε κάθε θεαματικό ρόλο και έμφυλο διαχωρισμό». Παράλληλα στις 28 Μαρτίου του 2009 καταλαμβάνεται το παλιό δημοτικό καφενείο στη Νέα Φιλαδέλφεια, σε εξαιρετικά κεντρικό σημείο, απέναντι ακριβώς από το δημαρχείο όπου λειτουργεί ως σήμερα ως ανοιχτός κοινωνικός χώρος της περιοχής. Τον Απρίλιο του 2009 καταλαμβάνεται το ΠΙΚΠΑ στα Άνω Πετράλωνα. Η κατάληψη αυτή προέκυψε μέσα από τις συζητήσεις της λαϊκής συνέλευσης κατοίκων του Θησείου, του Κουκακίου και των Πετραλώνων, που χρόνια τώρα δραστηριοποιείται στις γειτονιές αυτές.

Επιπλέον το Μάιο του 2009 μια μεγάλη πορεία θα γίνει στο κέντρο της Αθήνας από μουσουλμάνους μετανάστες. Αφορμή στάθηκε η προσβολή και το σκίσιμο του κορανίου από μπάτσους κατά τη διάρκεια «ελέγχου» μεταναστών. Αρκετοί μετανάστες βρέθηκαν στο δρόμο το Δεκέμβρη του 2008 και οι μνήμες της παρουσίας

στο δρόμο έμειναν ζωντανές για αρκετούς μήνες.

Επίσης την άνοιξη του 2010 δημιουργείται ο αυτοδιαχειριζόμενος κοινωνικός χώρος pasamontana στον Κορυδαλλό και καταλαμβάνεται η έπαυλη Κουβέλου στο Μαρούσι, ενώ τον Ιούνιο του 2010 δημιουργείται στο Αιγάλεω η κατάληψη σινιάλο για την αλληλεγγύη, την αυτοοργάνωση, τη ρήξη.

χάρτης 23: περιοχές με κινηματικές δομές, πριν και μετά τον Δεκέμβριο του 2008.

Συγκρίσεις της εξέγερσης του Δεκέμβρη 2008 στην Αθήνα με άλλες αστικές περιοχές που έχουν εκδηλωθεί εξεγέρσεις

Στην Αθήνα η εξέγερση του Δεκέμβρη ξεκίνησε με συγκρούσεις στα Εξάρχεια. Ωστόσο σύντομα οι συγκρούσεις, οι πορείες και οι άμεσες δράσεις εξαπλώθηκαν στην περιφέρεια της πόλης. Οι αποστάσεις του πολεοδομικού συγκροτήματος της Αθήνας είναι αρκετά μικρές εάν τις συγκρίνουμε με αντίστοιχα πολεοδομικά συγκροτήματα στα οποία στο παρελθόν έλαβαν χώρα αστικές εξεγέρσεις. Σε αντίστροφη αναλογία με τις αποστάσεις είναι η πληθυσμιακή πυκνότητα, η οποία στην Αθήνα είναι εξαιρετικά υψηλή. Έτσι, λοιπόν, οι μέγιστες αποστάσεις των δράσεων και των συγκρούσεων από το κέντρο της πόλης κυμάνθηκαν σε μια ζώνη ακτίνας μεταξύ 5-13 km. Οι πιο απομακρυσμένες γειτονιές στις οποίες πραγματοποιήθηκαν πορείες ή δράσεις ήταν η Ραφήνα (25 km) τόπος κατοικίας του τότε πρωθυπουργού, η Νέα Ερυθραία - Κηφισιά (14 km), τα Άνω Λιόσια (11 km), Άγιος Δημήτριος (5 km), Πειραιάς (7 km), Φάληρο - Νέα Σμύρνη (4-5 km). Ο κεντρικός πυρήνας των συγκρούσεων σχεδόν ταυτίζεται με το ιστορικό κέντρο της πόλης και έχει διάμετρο έως 3 km, ενδεικτικά η απόσταση της λεωφόρου Αλεξάνδρας με την αρχή της Συγγρού.

Για τη διερεύνηση της ιδιαίτερης σημασίας της χωρικής εξάπλωσης της εξέγερσης του Δεκέμβρη 2008 στην Αθήνα, αναφέρουμε μερικά ενδεικτικά παραδείγματα άλλων εξεγέρσεων στις μητροπολιτικές περιοχές του Παρισιού, Λος Άντζελες, Μιλάνου, Μπουένος Άιρες.

Η πιο κοντινή χρονικά εξέγερση ήταν στο **Παρίσι** το 2005. Οι τόποι που διεξήχθησαν οι συγκρούσεις ήταν απομακρυσμένα προάστια αυτοκινητοδρόμων, υπνωτήρια, εργατικές γειτονιές μεταναστών - banlieux αμιγούς κατοικίας χωρίς εμπορικές ή άλλες χρήσεις αποκομμένες από το κέντρο της πόλης, πολύ κοντά στα χαρακτηριστικά των γκέτο. Η μητροπολιτική περιοχή του Παρισιού αριθμεί 12 εκ. κατοίκους (2007) και έχει έκταση 14.500 km², επομένως είναι 3 φορές μεγαλύτερη σε πληθυσμό και 4,5 φορές μεγαλύτερη σε έκταση από την Αθήνα. Στο Παρίσι οι αποστάσεις των εξεγερμένων προαστίων από το κέντρο της πόλης ήταν μεταξύ 13-25 km. Το Clichy-sous-Bois, από το οποίο ξεκίνησε η εξέγερση, βρίσκεται 19 km ανατολικά από το κέντρο της πόλης ενώ η πιο κοντινή εστία ήταν το Saint Denis στα 13 km από το κέντρο της πόλης. Οι συγκρούσεις επεκτάθηκαν βόρεια, στο Goussainville (22 km από το κέντρο της πόλης) και νότια στο Neuilly sur Marne (20 km). Η κίνηση και η κυκλοφορία της εξέγερσης αναπτύχθηκε περισσότερο μεταξύ των γειτονιών κατοικίας των εξεγερμένων στην περίμετρο του Παρισιού και ελάχιστα κατάφερε να απειλήσει το κέντρο της πόλης. Αντίστοιχα, ενώ η εξέγερση ενέπνευσε και πυροδότησε μικρότερες εξεγέρσεις μεταναστών και σε άλλες πόλεις της Γαλλίας, ελάχιστα κυκλοφόρησε και σε άλλα κοινωνικά κομμάτια (φοιτητές, εργάτες), με συνέπεια παρ' όλη τη μεγάλη οργή και μαχητικότητα των εξεγερμένων, οι οποίοι για 20 μέρες συγκρούονταν με τις δυνάμεις καταστολής, τελικά αυτοί απομονώθηκαν και η εξέγερση δε γενικεύτηκε.

Στο **Λος Άντζελες**, του οποίου η μητροπολιτική περιοχή έχει πληθυσμό 15 εκ. και έκταση 87.000 km² αποτελώντας την μεγαλύτερη μητροπολιτική περιοχή των ΗΠΑ, έλαβε χώρα η εξέγερση του Watts το 1965, η οποία κράτησε 5 μέρες και έγινε σε απόσταση 22km από το κέντρο της πόλης. Πρόκειται για περιοχές μεταναστών, αμιγούς κατοικίας, στις οποίες οι πιο στενοί δρόμοι έχουν πλάτη 20-25m και οι λεωφόροι 70-80m. Επίσης, η εξέγερση του 1992 εκδηλώθηκε στο South Central Los Angeles και πάλι σε περιοχές μεταναστών αμιγούς κατοικίας με μεγάλη απόσταση άνω των 10 km από το οικονομικό και εμπορικό κέντρο της πόλης. Ήταν εξαιρετικά άγριας μορφής, ωστόσο μέσα σε 6 μέρες καταστάληκε.

Στο **Μιλάνο** της δεκαετίας του '70, από το θερμό φθινόπωρο του 1969 έως το κίνημα του 1977 εξελισσόταν μια διαρκής μάχη για την κατάληψη της πόλης από την εργατική αυτονομία, τους ινδιάνους της μητρόπολης και τους κύκλους του νεανικού προλεταριάτου. Είναι η εποχή που γίνεται το πέρασμα από την καθετοποιημένη και συγκεντρωτική δομή των αριστερών οργανώσεων και του «εργάτη-μάζα» στο κατώφλι του «κοινωνικού εργάτη» και στο διάχυτο κοινωνικό εργοστάσιο. Η εδαφική έκφραση αυτού του περάσματος γίνεται με την παρακμή της καθετοποιημένης μορφής των γραφείων των αριστερών οργανώσεων που χωροθετούνταν αποκλειστικά στο διοικητικό και οικονομικό κέντρο της μητρόπολης και ανταγωνίζονταν τις θεσμικές πολιτικές έδρες, καθώς και με τη δημιουργία ομάδων δρόμου, καταλήψεων και κοινωνικών κέντρων στην περίμετρο και στην ενδοχώρα του Μιλάνου. Πρόκειται για το πέρασμα από την πολιτική της πρωτοπορίας στους αγώνες της καθημερινότητας. Ο συγκεντροποιημένος τόπος των αγωνιστών δε συνιστά πλέον ταυτότητα, πραγμάτωση του εαυτού ή ιδιότητα (Moroni 1996), γι' αυτό και η διανυσματική μορφή των νέων υποκειμενικοτήτων παραμελεί το κέντρο και το αντιμετωπίζει μόνο ως τόπο όπου εφαρμόζονται τακτικές αυτομείωσης, απαλλοτριώσεις και συγκρούσεις. Οι τόποι όπου ριζώνουν οι κύκλοι του νεανικού προλεταριάτου, του πανκ και των ινδιάνων της μητρόπολης ταυτίζονται με τα εργατικά προάστια και βρίσκονται σε μια περίμετρο 7-15 km από το ιστορικό κέντρο της πόλης στα προάστια Lambrate, Crescenzago, Gorla, Sesto san Giovanni και αντίστοιχα η κίνηση είναι από την περιφέρεια προς την κατάληψη του κέντρου. Επιπλέον, πέρα από τα εκτεταμένα εργατικά προάστια, στις διαδηλώσεις και τις συγκρούσεις συμμετέχει πλήθος κόσμου που έρχεται από την ενδοχώρα (hinterland)⁷⁹ του Μιλάνου, από το ευρύ-

79 Χαρακτηριστικό απόσπασμα της καθόδου από την ενδοχώρα στο κέντρο του Μιλάνου: «Το πρωί βρεθήκαμε όλοι στο τρένο προς την πόλη (εννοεί το Μιλάνο) ίδιες φάτσες τα ίδια παπούτσια του τένις τα μπουφάν τα μαντήλια τα γάντια οι σκούφοι... ανεβαίνει αμέτρητο πλήθος στριμώνχονται στις πλατφόρμες κουβαλούν πλαστικές σακούλες και μέσα έχουν τα κράνη και μέσα στα μπουφάν εγγλέζικα κλειδιά λοστούς παξιμάδια στην τσέπη σφεντόνες μπιλίες μπουλονία» απόσπασμα από το μυθιστόρημα του Nanni Balestrini «οι Αόρατοι», αναφέρεται στη διαδήλωση που είχαν καλέσει το Δεκεμβρη του 1976 οι κύκλοι

τερο αστικό δίκτυο της Λομβαρδίας, του Βένετο και του Πιεμόντε. Η κινηματική διαδρομή μπορεί να μην έφτασε ποτέ στη μιλανέζικη μητρόπολη σε μια στιγμή εξέγερσης, ωστόσο ολόκληρη η δεκαετία του '70 ήταν από τις πιο πλούσιες κινηματικές, αγωνιστικές, δημιουργικές και συγκρουσιακές περιόδους.

Η εξέγερση στην Αργεντινή το 2001, με τον τρόπο που εκδηλώθηκε χωρικά στο **Μπουένος Άιρες**, ίσως αποτελεί από χωροταξικής άποψης την πιο κοντινή περίπτωση στην Αθήνα. Ωστόσο η αφορμή της ήταν αρκετά διαφορετική από τις περιπτώσεις του Παρισιού, της Αθήνας και του Los Angeles, καθώς μετά από μια παρατεταμένη περίοδο οικονομικής κρίσης και επιτήρησης της χώρας από το ΔΝΤ αφορμή για την εξέγερση στάθηκε το πάγωμα των τραπεζικών λογαριασμών και η κάθοδος της μεσαίας τάξης στους δρόμους. Οι εξεγερμένοι, σε αντίθεση με τις περισσότερες άλλες περιπτώσεις αστικών εξεγέρσεων, αποτελούσαν μια μεγάλη γκάμα πολιτικοποιημένων, φοιτητών, ανέργων και μικρομεσαίων στρωμάτων από το σύνολο σχεδόν του αστικού ιστού της πόλης. Οι εξεγερμένοι και οι εξεγερμένες καταφέρνουν από την πρώτη μέρα να καταλάβουν το κέντρο της πόλης, την πλατεία Plaza de Mayo και πολιορκούν το Κοινοβούλιο. Ταυτόχρονα λειτουργούσαν πάνω από 200 λαϊκές συνελεύσεις σχεδόν σε όλες τις γειτονιές και τα προάστια της μητροπολιτικής περιοχής, σε μια ακτίνα μεγαλύτερη των 10km. Η εξέγερση στην Αργεντινή και στο Μπουένος Άιρες πέρα από συγκρούσεις, απαλλοτριώσεις και άμεσες δράσεις προχώρησε και σε καταλήψεις εργασιακών χώρων (εργοστασίων, ξενοδοχείων) και δημιούργησε δομές αναπαραγωγής - πολυτιμη κληρονομιά για τις επερχόμενες εξεγέρσεις.

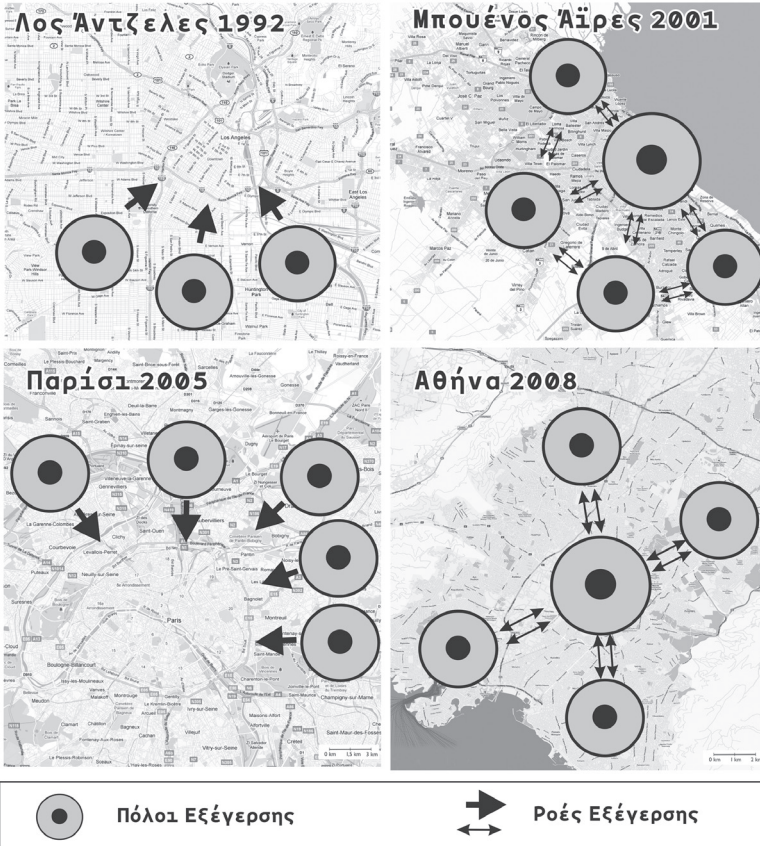
του νεανικού προλεταριάτου και έμεινε στην ιστορία ως «επίθεση στη Σκάλα του Μιλάνου».

πίνακας 5: αποστάσεις εξεγεργμένων γειτονιών από τα ιστορικά διοικητικά οικονομικά κέντρα μητροπολιτικών περιοχών

Μητροπολιτική περιοχή	Απόσταση εξεγεργμένων γειτονιών από το ιστορικό κέντρο (σε km)
Αθήνα 2008	0-3
Παρίσι 2005	13-25
Μπουένος Άιρες 2001	0-10
Λονδίνο (Μπριξτον) 1981,1985,1995	4-6
Λος Άντζελες 1992	10-15
Βερολίνο, αρχές δεκαετίας '90	3-5
Γιοχάνεσμπουργκ (Σοβέτο) 1971	18-25
Μιλάνο, δεκαετία '70	7-15
Παρίσι 1968	0-7
Λος Άντζελες 1965	20-25

Χάρτης 24: πόλοι και ροές εξέγερσης σε Λος Άντζελες, Μπουένος Άιρες, Παρίσι και Αθήνα.

6.1 Ο χώρος ως πεδίο εξουσίας

Η χωρική υπεροχή έχει πάντα βαρύνουσα σημασία για τα κομμάτια της αντίστασης και όχι μόνο. Ο αστικός χώρος λειτουργεί ως σύμβολο δύναμης και εξουσίας, ένδειξη γενικότερης υπεροχής στο πολιτικό σκηνικό και την καθημερινή ζωή. Στην Αθήνα το Δεκέμβρη εκτυλισσόταν μια παράλληλη μάχη όχι μόνο για την εδαφική κυριαρχία, αλλά και για τον έλεγχο των νοημάτων που παράγει ο χώρος της πόλης⁸⁰. Χαρακτηριστική ήταν η δια-μάχη με «μήλον της έριδος» το πλαστικό χριστουγεννιάτικο δέντρο της πλατείας Συντάγματος. Οι εξεγερμένοι δεν κάψανε απλώς ένα πλαστικό δέντρο αλλά το σύμβολο των Χριστουγέννων για την πόλη της Αθήνας. Το θέμα ήταν μείζονος σημασίας και τις επόμενες μέρες, ιδιαίτερα κατά τη διάρκεια πορειών, πλήθος ΜΑΤ προστάτευε το επόμενο πλαστικό δέντρο ύστερα από εντολές του Δημάρχου.

80 βλ. η ολοκληρωτική καταστροφή ενός εμπορικού κέντρου στην Ερμού, το πανό στην Ακρόπολη, η κατάληψη του κτιρίου της ΓΣΕΕ κ.α.

Λίγες μέρες αργότερα ο ίδιος Δήμαρχος θα στείλει μπουλντόζες στο πάρκο Κύπρου και Πατησίων⁸¹ με σκοπό να δημιουργήσει παρκινγκ στην πιο πυκνοκατοικημένη γειτονιά της πόλης. Η υπεράσπιση του πάρκου και των δέντρων του από τους κατοίκους καταγράφονται ως βανδαλισμός από τη μεριά της εξουσίας αλλά η υπεράσπιση του πλαστικού χριστουγεννιάτικου ως πράξη υψίστης σημασίας για την ζωή της πόλης! Χωρίς αμφιβολία, εκείνες τις μέρες οι εξεγερμένοι ήταν σε μεγάλο βαθμό κυρίαρχοι της παραγωγής του αστικού χώρου της μητρόπολης, ήταν οι κυρίαρχοι της πόλης⁸². Κι αν κυρίαρχος είναι αυτός που κατέχει την δυνατότητα αλλαγής του κανόνα, τη δυνατότητα εγκαθίδρυσης μιας εξαίρεσης (Agamben 2003), τότε οι εξεγερμένοι ήταν κυρίαρχοι της παραγωγής του χώρου τους, ήταν κυρίαρχοι παραγωγοί μιας τομής στην καθημερινή ζωή της πόλης. Για πολλούς ήταν ένα παιχνίδι εξουσίας. Η μαγεία της κυριαρχίας στο δρόμο, στον απόλυτο δηλαδή δημόσιο χώρο, κυριεύει ακόμα και τον πιο συνεπή αντιεξουσιαστή. Για ακόμη περισσότερους όμως ήταν μια αλλαγή της καθημερινής ζωής πέρα από κάθε φαντασία. Κεντρικός σχεδιασμός και στρατηγική, πόσο μάλλον «κοινή», ως προς τις κινήσεις στο έδαφος της πόλης αλλά και τις δράσεις γενικότερα τις πρώτες μέρες δεν υπάρχει, ψήγματα όμως θα εμφανιστούν στον απόηχο των γεγονότων. Το λόγο έχει η μνήμη και η εμπειρία από παρόμοιες καταστάσεις μα πάνω από όλα η αποφασιστικότητα και οι πράξεις χιλιάδων που βρέθηκαν μαζί στο δρόμο. Είναι άλλωστε κι αυτός ένας τρόπος να παράγεται ο χώρος (Lefebvre 2007). Σε κάθε περίπτωση αυτό που χαρακτήρισε το Δεκέμβρη του 2008 δεν ήταν μια αμυντική στάση απέναντι στην κρατική βία, η άμυνα εξάλλου στην εξέγερση δεν έχει ιδιαίτερο νόημα, αλλά μια διαρκής επίθεση με ολοκληρωτικά χαρακτηριστικά ενάντια σε όλα όσα θύμιζαν την παρουσία της κυρίαρχης εξουσίας. Μέσα σε μόνο δυο νύχτες το κάψιμο του «παλιού κόσμου» έπρεπε να είναι ολο-

81 Πρόκειται για ένα πάρκο στην Κυψέλη, την πιο πυκνοκατοικημένη γειτονιά της Αθήνας, το οποίο οι κάτοικοι έχουν καταλάβει αντιδρώντας σε απόφαση του Δημάρχου να το μετατρέψει σε παρκινγκ.

82 Αστυνομικοί για παράδειγμα εξέφραζαν φοβία να κυκλοφορήσουν στην πόλη με στολή και εκτός ώρας υπηρεσίας.

κληρωτικό, να μην αφήσει κανένα ίχνος και καμία αμφιβολία πως η κυριαρχία της εξέγερσης είχε καταλάβει κάθε κομμάτι του αστικού ιστού⁸³.

6.2 Από το κέντρο στην πόλη - η μεγάλη πορεία μιας εξέγερσης

«Το κύμα» ξεκίνησε από τους ήδη νοσηματοδοτημένους χώρους, εκεί όπου όλοι αισθάνονται «οικεία» με τη σύγκρουση, εκεί όπου το δακρυγόνο και η φωτιά εγείρουν καθημερινά τις αισθήσεις. Οι δράσεις γίνονται με φορά από το ήδη κατακτημένο κέντρο προς τα έξω. Η «φυγή» από το κέντρο υπήρξε χαρακτηριστικό της κίνησης των εξεγερμένων. Παρ' ότι οι πιο «θεαματικές» ίσως ενέργειες γίνανε στο διαρκώς κατειλημμένο κέντρο, η «έξοδος» στην περιφέρεια αλλά και στην υπόλοιπη χώρα υπήρξε ένα ακόμη μεγαλύτερο υπερ-θέαμα. Η δολοφονία αλλά και οι αντανακλαστικές απαντήσεις δεν άφησαν την παραμικρή αμφιβολία ότι η κατάσταση αφορούσε όλους. Ο Αλέξης άλλωστε «ήταν και δικό μας παιδί», με ότι αυτό συνεπάγεται⁸⁴. Η εμπλοκή νέων υποκειμένων ήταν πια δεδομένη και καθοριστική για να περάσει σε κάθε κύτταρο του αστικού ιστού το «μήνυμα»: «δεν θα μας πυροβολείτε στο ψαχνό - κι όταν το κάνετε να περιμένετε τα πάντα». Ο χωρικός «καταμερισμός» όλων αυτών ήταν αμυδρός, παρ' όλα αυτά υπαρκτός⁸⁵. Από

83 Όπως συνέβη στην τράπεζα της Marfin ενάμισι χρόνο μετά, όπου κατά τη διάρκεια μιας μεγαλειώδους πορείας εκατοντάδων χιλιάδων ανθρώπων στην Αθήνα, κάηκε ολοσχερώς, προκαλώντας το θάνατο τριών υπαλλήλων.

84 Ο Αλέξης Γρηγορόπουλος ήταν γόνος μιας μεγαλοαστικής οικογένειας, μαθητής ιδιωτικού σχολείου, που όπως χιλιάδες άλλα παιδιά περνούσε τις νύχτες της εφηβείας του στο κέντρο της πόλης. Δεν ήταν ένας έφηβος μετανάστης που προσπαθούσε να περάσει τα σύνορα ούτε κάποιος ληστής ή χούλιγκαν που ενεπλάκη σε «επεισόδια». Ο Αλέξης θα μπορούσε να είναι παιδί της κάθε ελληνικής οικογένειας και η ταύτιση δεν άργησε να γίνει από τους γονείς, που στο πρόσωπο του Αλέξη φοβόντουσαν να δουν το δικό τους παιδί.

85 Οι μαθητές με τον συντονισμό των σχολείων και πορειών, οι μετανάστες στις γειτονιές τους στο κέντρο, στα μαγαζιά για πλιάτσικο και στην κατάληψη του πολυτεχνείου, οι πολιτικά οργανωμένοι σε στέκια, καταλήψεις, πολιτι-

τη στιγμή που η υπόθεση δεν ήταν μιας μειοψηφίας, π.χ. των αναρχικών, αυτόματα ξέφευγε και από τον συμβολισμό των Εξαρχειών και έπαυε να είναι οριοθετημένη σε ένα «χώρο», όπως ίσως θα ήλπιζε η εξουσία. Η παρέμβαση στην καθημερινότητα για να είναι «αληθινή» ήταν επιτακτικό να βρίσκεται όσο πιο κοντά στην καθημερινή ζωή γίνεται, στην οικογένεια, στη γειτονιά και όχι σε έναν «αποστειρωμένο θύλακα ελευθερίας» του κέντρου. Όσο απομακρυνόταν από μια σύρραξη μπάτσων-αναρχικών τόσο πλησίαζε σε άλλα κομμάτια της πόλης, τόσο προσπαθούσε να εποίκησει και άλλα νοήματα. Οι εξεγερμένοι και οι εξεγερμένες προσπάθησαν να αγγίξουν όσες περισσότερες πτυχές της καθημερινής ζωής μπορούσαν, όπως για παράδειγμα την εργασία, το δημόσιο χώρο, την τέχνη, την κυκλοφορία, την επιβίωση στην πόλη, πραγματοποιώντας αποκεντρωμένες δράσεις στους αντίστοιχους χώρους-σύμβολα. Έτσι κατελήφθη το κτίριο της ΓΣΕΕ, το κτίριο της Λυρικής, δημαρχεία, ΚΕΠ και σχολεία, έγιναν οι παρεμβάσεις στο εθνικό και σε άλλα θέατρα, σαμποτάζ στα ακυρωτικά μηχανήματα και τόσα άλλα. Στην πραγματικότητα η περιφέρεια της μητρόπολης δεν ήταν ποτέ αποστειρωμένη από «το μικρόβιο της ελευθερίας». Για πρώτη φορά, όμως, όλα ήταν υπό ένα κοινό πρίσμα, ήταν «συντονισμένα», «ταυτόχρονα» και διάχυτα. Οι δράσεις που συνέβαιναν ταυτόχρονα σε αναρίθμητα σημεία της πόλης δημιούργησαν ένα δαιδαλώδες δίκτυο, με αρχή αλλά χωρίς τέλος. Μετά το Δεκέμβρη του 2008 δεν μπορεί παρά να γεννάται η υποψία πως όσο μακριά κι αν μεταφερθούν εφεξής τα κέντρα εξουσίας (υπουργεία, ασφάλεια, τμήματα μεταγωγών ή πανεπιστήμια), οι επερχόμενες εξεγέρσεις θα είναι εφικτές γιατί ο βαθμός επινοητικότητας των εξεγερμένων ξεπερνά με ευκολία κάθε φαντασία των χωροτακτών/πολεοδόμων της εξουσίας.

Παράλληλα η εξέγερση ταξίδεψε μέσα από δίκτυα σχέσεων και επικοινωνίας, αλλά και μέσα από εικόνες και μαρτυρίες σε μέρη που κανείς δεν μπορούσε να προβλέψει. Ο χώρος της εξέγερσης διαστάληκε μέχρι τη Γαλλία, όταν τη Δευτέρα 15 Δεκεμβρίου ο υπουργός Παιδείας απέσυρε προσωρινά την εκπαιδευτική μεταρρύθμιση επηρεασμένος ίσως από το κύμα ανυπακοής στην Ελλά-

κά γραφεία.

δα, οι Ζαπατίστας στείλανε το δικό τους μήνυμα στήριξης ενώ δράσεις αλληλεγγύης γίνανε σε πάνω από 30 χώρες και σε περισσότερες από 150 πόλεις, από την Ιαπωνία μεχρι την Αργεντινή και από το Κάιρο μεχρι το Ελσίνκι.

Χάρτης 25: Δράσεις Αλληλεγγύης

6.3 Ο χώρος της εξέγερσης

Οι περισσότερες δράσεις, καταλήψεις και πορείες της εξέγερσης διεξήχθησαν κυρίως στο κεντρικό και νότιο τμήμα του λεκανοπεδίου σε μια ζώνη ακτίνας 7-8 km, με ελάχιστες δράσεις έξω από αυτήν την ακτίνα. Το έδαφος της εξέγερσης εντοπίζεται κυρίως νότια της Αττικής Οδού, δυτικά του Υμηττού, βόρεια της Γλυφάδας, ανατολικά της περιφερειακής Αιγάλεω. Οι αναρίθμητες καταλήψεις σε σχολεία και πανεπιστήμια δεν «εγκλωβίσανε» τον κόσμο εντός των κτιρίων. Τα κατειλημμένα κτίρια, σε αντίθεση με προηγούμενες πρακτικές⁸⁶, λειτούργησαν εν πολλοίς ως ορμητή-

86 Μετά τη μεταπολίτευση δεν είναι λίγες οι φορές που φοιτητικά και μαθητικά κυρίως κινήματα θα εμφανιστούν στην Ελλάδα. Παρά την εξαιρετική μαζικότητα και μαχητικότητα που πολλές φορές τα χαρακτήρισε στο δρόμο, συχνά κάνοντας μια εσωτερική στροφή «εγκλωβίστηκαν» -κυρίως προς το τέλος

ρια, ως τόποι συνάντησης πριν και μετά το δρόμο, ως δημιουργικά σημεία μιας ατέλειωτης πορείας⁸⁷. Ο χώρος της εξέγερσης θα είναι πρωτίστως ο χώρος του δρόμου, του δημόσιου χώρου, του πάρκου και της πλατείας. Θα είναι όμως και ο χώρος των ραδιοκυμάτων με τις καταλήψεις σταθμών, της τηλεόρασης με την παρέμβαση στην ΕΡΤ και τις αναρίθμητες ώρες ρεπορτάζ, του διαδικτύου και του τηλεφώνου. Τα αναρίθμητα ιντερνετικά blogs υπήρξαν εξαιρετικά γόνιμο έδαφος τόσο για την ανταλλαγή και το μοίρασμα ιδεών όσο και για την άμεση διάχυση της πληροφορίας. Το internet και το κινητό τηλέφωνο στην προκειμένη περίπτωση διέυρυναν εξαιρετικά τα φυσικά όρια του χώρου της εξέγερσης. Αν λοιπόν ο χώρος, για να παραχθεί και να γίνει αντιληπτός, είναι ζήτημα όλων των αισθήσεων (Pallasmaa 2005) τότε όλες οι αισθήσεις ήταν στην επιταγή των γεγονότων. Έτσι, ο ήχος των κρότου - λάμψης παρήγαγε χώρο πέρα από τα φυσικά όρια της δράσης «μεταφέροντας» και τον πιο απομακρυσμένο στο πεδίο δράσης, ενώ τα κατειλημμένα μικρόφωνα του mall μετέδιδαν ακόμα και σε όσους έκαναν τα στραβά μάτια, το μήνυμα της εξέγερσης. Την ίδια στιγμή, τα εξώφυλλα των εφημερίδων με τις σπασμένες βιτρίνες που κρέμονται στα περίπτερα, το πρόσωπο του Αλέξη και το καμένο Χριστουγεννιάτικο Δέντρο διαμορφώνουν σκηνικό εξέγερσης και στο πιο «απομακρυσμένο» σημείο της μητρόπολης.

6.4 Καθημερινή ζωή και σπάνιες πράξεις - Το τυχαίο συμβάν στις στατιστικές

Οι σπουδαίες πράξεις δεν εγκλωβίζονται στις στατιστικές⁸⁸. Πράγ-

των κινητοποιήσεων- στα κτίρια που καταλάμβαναν κάθε φορά

87 Λιγότερο ίσως κατ' αυτόν τον τρόπο λειτούργησαν οι καταλήψεις δημοτικών κτιρίων. Ήταν η στιγμή που ο κόσμος (διευρυμένος ποιοτικά τώρα) αναζητούσε ένα έδαφος να συζητήσει, να αναλογιστεί, να «σταθεί», κάτι που δύσκολα προσφέρει ο δρόμος.

88 Οι νόμοι της στατιστικής ισχύουν μόνο όπου έχουμε να κάνουμε με μεγάλους αριθμούς και μακρές περιόδους, ενώ ασυνήθιστες πράξεις ή γεγονότα

ματι, το Δεκέμβρη ανοίγουν οι πιθανότητες να συμβούν παντού τα πάντα. Η εξέγερση ήταν γεμάτη από συμβάντα ενάντια στην κανονικότητα που ακόμα και οι καταστασιακοί θα ζήλευαν. Έσφυζε από σφήνες στο ωρολόγιο πρόγραμμα της πόλης που καμιά στατιστική ανάλυση δεν θα μπορούσε να προβλέψει. Ο Δεκέμβρης αναζητούσε (όπως και ο καπιταλισμός -εξάλλου κομμάτι του είναι και ο Δεκέμβρης) την ατελείωτη καινοτομία, την έκπληξη. Ο χώρος ήταν αδύνατο να επιτηρηθεί από τους ειδήμονες των διαδικασιών είτε βρισκόταν από την πλευρά των δυνάμεων καταστολής ή από τη μεριά των εξεγεργμένων. Ακόμη και αυτή τη στιγμή, περίπου δύο χρόνια αργότερα, είναι εξαιρετικά αμφίβολο αν υπάρχει ξεκάθαρη αντίληψη του συνόλου των συμβάντων που έλαβαν χώρα κατά τη διάρκεια της εξέγερσης. Μπροστά σ' ένα «ρευστό χώρο» (Bauman 2009), κανένας και καμιά -ούτε και οι έμπειροι συμμετέχοντες- δεν ήξερε τι θα μπορούσε να συμβεί. Κι εδώ το νόμισμα είχε δύο όψεις. Από τη μια μεριά, αυτή της εξουσίας, επρόκειτο για έναν «ρευστό φόβο» (Bauman 2007), για μια πιθανή «άρση» του γκέτο «ασφάλειας»⁸⁹. Από μια άλλη όμως, άνοιξαν οι πιθανότητες ώστε να πάρει ο καθένας και η καθεμιά τις επιθυμίες της για πραγματικότητα. Η παραγωγή του αστικού χώρου έξω από το προγραμματισμένο, το σχεδιασμένο, εμφανίστηκε σε όλο της το μεγαλείο. Στο σημείο αυτό γεννήθηκαν συμβάντα μοναδικά. Η εξέγερση ήταν σίγουρα μια τομή στην καθημερινότητα, φτάνοντας ίσως στο απόγειό της τη στιγμή που η καθημερινότητα έγινε εξέγερση. Αυτή η τελευταία «πραγματικότητα», εγκλωβισμένη για χρόνια στη νησίδα των Εξαρχείων, εξαπλώθηκε σε όλη την πόλη και λίγες μέρες μετά την 6^η Δεκέμβρη φάνταζε φυσικό να κάθεται σ' ένα καναπέ στη μέση του δρόμου ενώ δίπλα καιγόταν μια τράπεζα. Πράγματι, οι σπουδαίες πράξεις όπως αυτές του Δεκέμβρη δεν εγκλωβίζονται στις στατιστικές δεν πρέπει όμως ποτέ να ξεχνάμε πως γεννιούνται από την καθημερινή ζωή.

μπορούν στατιστικά να εμφανίζονται μόνο ως εκτροπές από τον κανόνα ή ως διακυμάνσεις (Arrent 1986).

89 βλ. επίθεση στο Κολωνάκι, στο Γαλλικό Ινστιτούτο, στο Γκάζι κλπ.

6.5 Οι εξεγερμένοι και οι εξεγερμένες

«Οι άνθρωποι αυτοί δεν ήρθαν εδώ οργανωμένα, δεν ήρθαν δηλαδή ως μια ομάδα με κάποιο κοινωνικό πρόσωπο, με κάποια κοινωνική εκπροσώπηση. Δεν ήρθαν και δεν μπήκαν στην πύλη μέσα λέγοντας ότι θέλουν να διαμαρτυρηθούν για το οτιδήποτε... έχουμε πάρα πολύ κόσμο που μπαينوβγαίνει μες στην ερτ, είμαστε ένα ανοιχτό μαγαζί σε μια ελεύθερη κοινωνία κι αυτή είναι η δουλειά μας. Αυτοί, λοιπόν οι άνθρωποι, δεν ήρθαν οργανωμένοι στην ερτ και τους καταγγέλλω... ήρθαν σε πολύ μικρές ομάδες... Σε καμία περίπτωση για να είμαι απόλυτα σαφής δεν πρόκειται για κατάληψη, δεν έγινε κατάληψη στην εταιρία, έγινε μια εισβολή μικροομάδων ανοργάνωτων οι οποίοι δεν φέρουν καμία κοινωνική ταυτότητα και είναι για τούτο καταγγελαίοι... μπήκαν στο κοντρόλ... δια της βίας και με ύπουλο και μεθοδευμένο τρόπο, τους καταγγέλλω και γι αυτό... προσπάθησα να βγω απ' το γραφείο μου και θέλησαν οι άνθρωποι αυτοί που λέγαν ότι ήρθαν ειρηνικά να με εμποδίσουν σπρώχνοντας και λέγοντας ότι δεν θέλουν να με αφήσουν να περάσω και να τους αφήσω πέντε λεπτά να κάνουν ότι κάνουν, τους καταγγέλλω και γι αυτό... επίσης μου δώσαν ένα κείμενο χωρίς υπογραφή, χωρίς να φέρει ταυτότητα, χωρίς να φέρει τίτλο, ένα έγγραφο που ραπερ με το οποίο καταγγέλλουν τον τρόπο με τον οποίο διάφορα κανάλια δείχνουν, το οποίο δε με αφορά καθόλου και δεν αφορά την ερτ, τους καταγγέλλω και γι αυτό... αυτό που θέλω να τονίσω είναι πως η ερτ είναι μια ανοιχτή επιχείρηση, μια επιχείρηση του ελληνικού λαού, δεν επιτρέπουμε, δυστυχώς έγινε, αλλά δεν επιτρέπεται να υπάρχουνε μονάδες και συγκεκριμένες ομάδες χωρίς εικόνα χωρίς πρόσωπο και με στόχευση μεθοδευμένη να καταργούν το δικαίωμα της ενημέρωσης του ελληνικού λαού, είναι κατακριτέο και έχει χαρακτηριστικά που ξεπερνούν τη δημοκρατία... πιστεύουμε βαθιά στη δημοκρατία και όχι σε οργανωμένα σχέδια σκοτεινά... ούτε κανείς δια της βίας επιτρέπεται να μεταφέρει μηνύματα τα οποία δεν έχουνε ούτε κοινωνικό πρόσωπο ούτε κοινωνικό αποδέκτη... σας είπα ποιο ήταν το σχέδιο... πρόκειται για άτομα τα οποία σε καμία περίπτωση δεν ήταν μαθητές, σε καμία περίπτωση δεν είναι άτομα τα οποία εκφράζουν έστω κοινωνική οργή, είναι σχεδιασμένο από άτομα που είναι 25ρηδες από άτομα που ξέραν τι κάνανε από άτομα που θέλαν να

διασαλεύσουν την ειρήνη στην εργ... σε κάθε περίπτωση άνθρωποι οι οποίοι μπαίνουν χωρίς κοινωνικό πρόσωπο, άνθρωποι που καταλύουν εργασιακή ειρήνη, άνθρωποι που δια της βίας εμποδίζουν εργαζομένους και εμένα να κάνουμε τη δουλεία μας τους καταγγέλλω και είναι κατακριτέοι...» (Παναγόπουλος 2008).

Το παραλήρημα του διευθυντή του κρατικού καναλιού, εκτός από το να αποκαλύπτει το απίστευτο θράσος της εξουσίας να επιμένει ακόμα εν μέσω εξέγερσης να ορίζει τις μορφές, τα πρόσωπα και τους κανόνες συμπεριφοράς των εξεγερμένων, κάνει και κάτι ακόμα. Περιγράφει με τον πιο γλαφυρό τρόπο το φάντασμα των εξεγερμένων στα μάτια της εξουσίας. Περιγράφει την απόλυτη σύγχυση που προκάλεσε το συνονθύλευμα εξεγερμένων ανθρώπων χωρίς «πρόσωπο». Κανένας «κουκουλονόμος»⁹⁰ δεν θα μπορούσε να έχει ισχύ μπροστά σ' ένα τέτοιο πλήθος. Πράγματι η εξουσία δεν θα μπορούσε να ορίσει με καλύτερο τρόπο αλλά και με περισσότερο φόβο το πρόσωπο του εχθρού της. Κι αυτή η έκπληξη για την ταυτότητα των εξεγερμένων δεν ήταν μόνο της εξουσίας αλλά και του ανταγωνιστικού κινήματος. Χιλιάδες βρέθηκαν στο δρόμο όχι σε οργανωμένες ομαδοποιήσεις αλλά με την μορφή ενός πλήθους⁹¹. Οι «παλιές» συνιστώσες χάθηκαν μπροστά σε ένα συλλογικό και συνάμα «περίεργο» «εμείς». Η όποια προσπάθεια κατασκευής μιας ταυτότητας εξεγερμένου απέτυχε παρ' ότι έγιναν αρκετές προσπάθειες. Είναι απαραίτητο από τη μεριά των

90 Πρόκειται για το νόμο σχετικά με την απόκρυψη των χαρακτηριστικών του προσώπου στις δημόσιες συναθροίσεις που ψηφίστηκε το 2009.

91 Το πλήθος σύμφωνα με τον Spinoza αποφεύγει την πολιτική ενότητα, περριφρονεί την υπακοή, δεν φτάνει ποτέ στην κατάσταση του δικαίικου προσώπου και συνεπώς δεν μπορεί να δώσει υποσχέσεις, να συνάψει συμφωνίες, να αποκτήσει και να μεταφέρει δικαιώματα. Είναι αντικρατικό, και αποτελεί τον αντίποδα του λαού. Ο λαός σύμφωνα με τον Hobbes «είναι κάτι σαν το ένα, που έχει μια βούληση και στον οποίο μπορεί να αποδοθεί μια βούληση. Ο λαός βασιλεύει σε κάθε Κράτος». Ο λαός οργανώνεται με αντιπροσώπους - κόμματα και υπακούει στους νόμους. Επομένως σύμφωνα με τον Virno «οι πολίτες, όταν εξεγείρονται εναντίον του Κράτους, συγκροτούν το Πλήθος εναντίον του Λαού» (Virno, 2002).

δυνάμεων καταστολής να κατασκευαστεί πρόσωπο για τον εχθρό και συνεπώς χώρος δράσης, ώστε να γίνει ευκολότερος στόχος. Η επιμονή και η ανησυχία της εξουσίας, βέβαια, να ορίσει και οριοθετήσει μέσα από την απόδοση σχημάτων και διαχωρισμών ανάμεσα στο πλήθος, ήταν εμφανής. Ωστόσο οι διαχωρισμοί τους οποίους κραύγαζε με κάθε τρόπο η φωνή της «κυριαρχίας» μέσα από τα μμε, ανάμεσα σε «καλούς» και «κακούς», «δίκαια» και «αναίτια» εξεγερμένους, χούλιγκαν αναρχικούς και «μικρά κοριτσάκια» που ακόμα κι αυτά βρίσκονται στο δρόμο, μετανάστες πλιατσικολόγους και ανήλικα αθώα παιδιά, δεν ήταν εντελώς αναληθείς. Πράγματι μέσα στο πλήθος ήταν διακριτές «ομαδοποιήσεις» με τις δικές τους πρακτικές. Οι «νέοι κάτοικοι της πόλης» βρέθηκαν στις δικές τους γειτονιές να καταστρέφουν ή να απαλλοτριώνουν όσα γι αυτούς δεν είναι «φορείς αλλοτρίωσης», αλλά είδη πρώτης ανάγκης που τόσο άδικα τους στέρησε ο καπιταλισμός⁹². Πολλοί έσπευσαν να διαχωριστούν από τέτοια συμβάντα, άλλοι «κρύφτηκαν» πίσω από την ταυτότητα του συγκροτημένου πολιτικοποιημένου υποκειμένου, ενώ κάποιοι συνέχιζαν απλώς να τα σπάνε.

Ταυτόχρονα ο δημόσιος χώρος δικαίωσε ακόμα μια πτυχή της ιστορίας του. Η υπό όρους παρουσία των φύλων ή ακόμη και ο αποκλεισμός τους ήταν γεγονός ακόμη και στους «δημόσιους ανοιχτούς» χώρους της εξέγερσης. Ελάχιστες μετανάστριες είδαμε στους δρόμους. Ο Δεκέμβρης ήταν κομμάτι της καθημερινής ζωής και δεν κατόρθωσε να σπάσει τα όρια της έμφυλης κυριαρχίας παρότι η παρουσία αντισεξιστικού λόγου ήταν ιδιαίτερη. Τα περιστατικά σεξιστικής βίας ακόμα και μέσα στα μπλοκ των διαδηλωτών δεν έλειψαν⁹³. Η παρουσία και μόνο εξάλλου των υποκει-

92 Δεν έλειψαν φυσικά γενικευμένα πλιάτσικα με στόχο το κέρδος με τη μεταπώληση προϊόντων. Δεν είμαστε σε θέση να γνωρίζουμε τι ακριβώς συνέβη εκείνες τις μέρες, μπορούμε να φανταστούμε όμως αρκετούς μετανάστες να βλέπουν τηλεόραση στο σπίτι χωρίς να χρειάζεται να πάνε στο καφενείο, ή να φοράνε καινούρια παπούτσια και ρούχα που μπορεί να είχαν να αλλάξουν χρόνια.

93 Η γλώσσα για παράδειγμα ποτέ δεν είναι αθώα, αντιθέτως αναπαράγει αποκλεισμούς και φοβικές συμπεριφορές. Χαρακτηριστικό εδώ ήταν το σύνθη-

μένων στις διαδικασίες τις εξέγερσης δεν τους απομακρύνει αυτόματα από τις όποιες σεξιστικές και ομοφοβικές συμπεριφορές. Παρ' όλα αυτά, ο Δεκέμβρης αποτέλεσε και πεδίο έμπρακτης αμφισβήτησης της ματσίλας, του εκτελεστή «ράμπο»⁹⁴, με αρκετούς εξεγερμένους και εξεγερμένες να κάνουν δεύτερες σκέψεις για τους ρόλους που κοινωνικά τους έχουν αποδοθεί τόσα χρόνια.

6.6 Στέκια, καταλήψεις και αυτόνομοι χώροι

Τα στέκια και οι καταλήψεις που προϋπήρχαν της εξέγερσης έπαιξαν ιδιαίτερο ρόλο τις πρώτες μέρες⁹⁵. Εξαιτίας της διασποράς τους σε όλη σχεδόν την χώρα λειτούργησαν κυρίως ως υποδοχείς και πυροκροτητές των συμβάντων. Οι περισσότερες καταλήψεις και στέκια βρίσκονται σε κεντρικά σημεία των πόλεων, γεγονός που βοήθησε ιδιαίτερα στην όποια οργάνωση και συσπείρωση των εξεγερμένων αλλά και στην αντιπληροφόρηση γενικότερα. Στη συνέχεια είχαν περισσότερο επικουρικό και μάλλον αφανή χαρακτήρα (ως στέρεοι σχηματισμοί αλλά όχι ως ανθρώπινες παρουσίες), καθώς τα γεγονότα έγιναν υπόθεση όλων. Στην Αθήνα τα τελευταία χρόνια γίνονται προσπάθειες συγκρότησης χώρων και σε γειτονιές εκτός του κέντρου. Τα «περιφερειακά» στέκια του λεκανοπεδίου επιτέλεσαν ίσως πιο σημαντικό ρόλο ως τόποι συσπείρωσης και αναφοράς στις αποκεντρωμένες δράσεις εξαιτίας ίσως της ευκολότερης σύνδεσης με τις γειτονιές. Κι εκεί βέβαια, επιλέχθηκαν κατά κύριο λόγο άλλοι τόποι συγκέντρωσης, δημό-

μα «μπάτσοι μουνιά σκοτώνετε παιδιά» και οι αντιπαραθέσεις μεταξύ διαδηλωτών και διαδηλωτριών (Riot girls 2009).

94 Υπενθυμίζουμε εδώ πως η αφορμή της εξέγερσης, η δολοφονία, ήταν κι αυτή κομμάτι της βαθιάς ανδροκρατικής νοοτροπίας της «μαγκιάς» και «αρσενικής» επιβεβαίωσης που κατέκλυσε τον μπάτσο δολοφόνο Κορκονέα και τον «ώθησε» να πυροβολήσει.

95 Αυτό βέβαια, αφορά κυρίως τις πόλεις της υπόλοιπης Ελλάδας όπου δεν υπάρχουν πάντα σημεία νοσηματοδοτημένα όπως τα Εξάρχεια ή το πολυτεχνείο. Εκεί τα στέκια επιφορτίζονται ως χώροι συνάντησης και επικοινωνίας.

σια κτίρια όπως δημαρχεία ή ΚΕΠ, λιγότερο «χρωματισμένοι» και οριοθετημένοι από την ταυτότητα της αναρχίας ή της άκρας αριστεράς σε μια προσπάθεια προσέγγισης των κατοίκων αλλά και εξάπλωσης της εξέγερσης σε όσα ακόμα θεωρούνται «κοινά». Σε περιπτώσεις, πάντως, όπου είχαν αναπτυχθεί σχέσεις μεταξύ των στεκίων και των κατοίκων της γειτονιάς (όπως για παράδειγμα στον Άγιο Δημήτριο με την κατάληψη του Δημαρχείου), τα αποτελέσματα ήταν μοναδικά.

6.7 Σύγκριση με άλλες αστικές εξεγέρσεις

Η περίπτωση της εξέγερσης στην Αθήνα, όπως και κάθε άλλης εξέγερσης, έχει την ιδιαιτερότητα και μοναδικότητά της. Συγκρινόμενη με άλλες αστικές εξεγέρσεις έχει διαφορές κυρίως όσον αφορά την ταξική σύνθεση, καθώς και τη χωρική διάσταση και εξέλιξή της.

Στην Αθήνα, σε αντίθεση με άλλες περιπτώσεις, η εξέγερση δεν είχε ως αφορμή φυλετικές, ρατσιστικές, θρησκευτικές, έμφυλες ή εθνοτικές αντιπαράθεσεις (Παρίσι 2005, Λος Άντζελες 1965, 1992, Μπρίξτον 1981, 1985, 1995, Νέα Υόρκη 1969, Γιοχάνεσμπουργκ 1971) και αντίστοιχα τα υποκείμενα που βρέθηκαν στους δρόμους δε χαρακτηρίζονταν από μια αμιγώς συγκεκριμένη πολιτική ή κοινωνική ταυτότητα. Αντιθέτως, οι εξεγερμένες και οι εξεγευμένοι του Δεκέμβρη ήταν ένα μείγμα πολιτικοποιημένων, ανέργων, μαθητών, φοιτητών, επισφαλών εργαζομένων, μεταναστών. Ταυτότητες, όμως, οι οποίες σε μεγάλο βαθμό ρευστοποιήθηκαν, αναμείχθηκαν και ενώθηκαν στους δρόμους της οργής. Περισσότερο πρόκειται για πληθυντικές διαδικασίες υποκειμενοποίησης όπου η «τάξη των εξεγευμένων» δημιουργήθηκε κατά τη διαδικασία της εξέγερσης, παρά για προκαθορισμένες ταυτότητες και συμπεριφορές κάποιου συγκεκριμένου επαναστατικού υποκειμένου. Γι' αυτό και ήταν εξαιρετικά δύσκολο για την εξουσία, τα πολιτικά κόμματα και τα μμε να ελέγξουν, να αναγνωρίσουν αιτήματα, αντιπροσώπους και διαμεσολαβητές των εξεγευμένων.

Η χωρική έκφραση και κατανομή της δεκεμβριανής εξέγερσης

στην Αθήνα είχε σημαντικές διαφοροποιήσεις σε σύγκριση με αστικές εξεγέρσεις σε άλλες μητροπολιτικές περιοχές. Στις περισσότερες εξεγέρσεις, όπως στο Λος Άντζελες (1965, 1992), στα Παρισινά προάστια (2007) ή και παλαιότερα σε μεγάλες κινητοποιήσεις στο Μιλάνο, στη Ρώμη, στο Βερολίνο, στη Βαρκελώνη, στο Λονδίνο και αλλού, οι συγκρούσεις ξεκινούσαν κατά κανόνα από την περιφέρεια των πολεοδομικών μητροπολιτικών συγκροτημάτων, δηλαδή τους γκετοποιημένους θύλακες κατοικίας ή εργασίας των εξεγερμένων, οι οποίοι επιδίωκαν τις περισσότερες φορές ανεπιτυχώς να καταλάβουν τα κέντρα των πόλεων. Αντιθέτως, στην περίπτωση τόσο της Αθήνας όσο και των υπόλοιπων πόλεων στην Ελλάδα, η χωρική πορεία της εξέγερσης ήταν αντίστροφη από το κέντρο, την καρδιά της μητρόπολης, προς την περιφέρεια του αστικού ιστού.

6.8 Ο Δεκέμβρης στην Αθήνα σήμερα

Σε αντίθεση με τις επιταγές του «εξευγενισμού» που κατακλύζουν τη σύγχρονη πόλη, η εξέγερση θύμιζε σε όσους προσπαθούσαν εναγωνίως να ξεχάσουν, πως η συμβίωση στην Αθήνα μόνο ειρηνική δεν είναι. Θύμιζε, επίσης, πως τα «γκέτο» της μητρόπολης βρίσκονται κι απ' τις δυο μεριές. Από τη μια αυτά των νέων κατοίκων του κέντρου και από την άλλη εκείνα των παλιών του Κολωνακίου. Ο Δεκέμβρης λειτούργησε ουσιαστικά ως μεγεθυντικός φακός, και όχι ως πυροτέχνημα που θα σβήσει όπως ίσως θα ήλπιζαν κάποιοι, στην καθημερινή βία που υφίστανται χιλιάδες κάτοικοι της πρωτεύουσας. Παράλληλα, η ικανότητα των εξεγερμένων να γεννούν νέα πεδία αντίστασης στον παγωμένο χωροχρόνο της μητρόπολης ήταν και είναι η απάντηση σε όλους όσους ανησύχησαν για το μη πολιτικό της χαρακτήρα προβάλλοντας μια φαινομενική, κατά τα άλλα, απουσία αιτημάτων. Ο Δεκέμβρης γέννησε πλήθος χώρων και πρακτικών. Νέες καταλήψεις κτιρίων, νέα στέκια, αυτοδιαχειριζόμενα πάρκα, σπρέι και στένσιλ στους δρόμους είναι μόνο κάποιες από τις χωρικές παρακαταθήκες. Κυρίως όμως άφησε σχέσεις ανθρώπων που κατεβαίνουν στο δρόμο με οξυμένα τα αντανακλαστικά σε καθημερινές περιπτώσεις «εκτάκτου ανάγκης». Δεν μπορούμε ωστόσο να παραβλέψουμε πως ο Δεκέμβρης κλη-

ροδότησε και μια ατομικιστική αντίληψη και στάση απέναντι σε συλλογικά ζητήματα και δομές, ενίσχυσε την εικόνα του στρατιώτη εξεγερμένου, και «επέβαλε» την κουλτούρα της ολοκληρωτικής καταστροφής των στόχων. Οι μνήμες από εκείνες τις μέρες είναι ακόμα ζωντανές σε μια συγκυρία, εν μέσω κρίσης, που θα φανούν πιο χρήσιμες από ποτέ. Το χρονικό διάστημα που έχει μεσολαβήσει από το Δεκέμβρη του 2008 έως το φθινόπωρο του 2010 και εν μέσω της κρίσης και του ελέγχου της χώρας από το ΔΝΤ δείχνει ότι διάφοροι τόποι έχουν αρχίσει να αποτελούν πεδία αγώνα και ανίχνευσης νέων αντιστάσεων: απεργίες λιμενεργατών, επιτροπές stop-στα-διόδια, απεργίες ελεγκτών εναέριας κυκλοφορίας, απεργίες σιδηροδρομικών, απεργίες φορτηγατζήδων αναδεικνύουν ένα μεγάλο πλούτο αγώνων, και μια νέα τοπολογία του κοινωνικού ταξικού ανταγωνισμού γεννιέται στο μητροπολιτικό πεδίο. Από τη μεριά της κρατικής εξουσίας ο Δεκέμβρης άφησε πλήθος νέων νόμων που προσπαθούν «να προλάβουν το κακό», το μένος των μπάτσων που ξεριζώνουν με κάθε ευκαιρία δέντρα στο πάρκο της Ναυαρίνου, την ομάδα Δίας που προσπαθεί να κερδίσει τη χαμένη ευελιξία και να «προλάβει» τις καλπάζουσες εξελίξεις, αλλά και ένα κράτος ακόμα πιο αιμοσταγές και δολοφονικό που δεν μοιάζει να επηρεάζεται από τις ορδές των ανθρώπων που το απαξιώνουν.

Η όποια παρουσίαση της εξέγερσης του 2008 θα είναι ελλιπής και αδύναμη. Κι αυτό γιατί ο Δεκέμβρης ήταν εξαιρετικά πολυδιάστατος, επίκεντρος και αποκεντρωμένος ταυτόχρονα, χαοτικός και δομημένος, αδιάφορος για πολλούς, μοναδικός για κάποιους άλλους. Ο Δεκέμβρης όχι μόνο δεν εξάντλησε τις μορφές και τους χώρους αντίστασης αλλά κέντρισε τη φαντασία και άνοιξε τις πόρτες για νέες μεγαλύτερες συναντήσεις. Ίσως η σημασία και η συμβολή του να γίνει αντιληπτή μετά από χρόνια, ίσως πάλι όμως να γίνει ορατή νωρίτερα απ' ό,τι το περιμέναμε, εν μέσω της κρίσης του 2010. **Η Αθήνα πάντως, ως μια γνήσια «ανοχύρωτη πόλη» θα δικαιώνει πάντα τον αστικό της χαρακτήρα μέσα από τις μικρές και μεγάλες εξεγέρσεις της.**

- Agamben, G., 2003. *Homo sacer, κυρίαρχη εξουσία και γυμνή ζωή*, (μτφρ. Τσιαμούρας Π.), Αθήνα: Scripta.
- 2006. *Βεβηλώσεις* (μτφρ. Τσιαμούρας Π.), Αθήνα: Άγρα.
- Αθανασόπουλος, Ο., Καραβά, Μ. 2007-2008 *Το φαινόμενο του Εξευγενισμού (gentrification) κεντρικών περιοχών των πόλεων*. Θεωρίες για την σύγχρονη πόλη, ΑΠΘ.
- ΑΝ-395/68 (ΦΕΚ-95/Α/4-5-68) *Περί του ύψους των οικοδομών και του συστήματος της ελευθέρως δομήσεως*.
- Ανώνυμο, 1977. *Πολοδομία και δημόσια τάξη Αθήνα οχυρωμένη πόλη*, εκδ. Text Λέσχη κατασκόπων του 21^{ου} αιώνα Ιούνιος 2002.
- Arrent H., 1986. *Η ανθρώπινη κατάσταση*, Αθήνα: Γνώση.
- Βαΐου Ντ., 2007. *Ο χάρτης των μεταναστών*, επιστημονική ομάδα του τομέα Πολοδομίας - Χωροταξίας του ΕΜΠ 2005-2007.
- Balestrini N. 2005/1987. *Οι Αόρατοι*. (μτφρ. Δεληολάνης Δ.), Αθήνα: Βιλιοπέλαγος.

- Blaumachen 2009, *Δεκέμβρης 2008: μια προσπάθεια να ανιχνεύσουμε τη δύναμη και όρια του αγώνα μας*, Θεσσαλονίκη καλοκαίρι 2009.
- Bauman Z., 2005. *Σπαταλημένες ζωές Οι απόβλητοι της νεοτερικότητας* (μτφρ. Καρασαρίνης Μ.) Αθήνα: Κατάρτι.
- 2007. *Ρευστός Φόβος*, Αθήνα: Πολύτροπον.
 - 2009. *Ρευστοί Καιροί*, Αθήνα: Μεταίχμιο.
- c/krómei 2005. *Μεταξύ διαθλασμένου βέλους και ευθείας γραμμής*, Αθήνα: primitive.
- Γιαννίρης, Η., 2008. *Χάρτης κοινωνικών αντιστάσεων, παρατηρητήριο ελεύθερων χώρων Αθήνας - Αττικής*, [διαθέσιμο στο <http://www.asda.gr/el/xoroi/katalBantist.htm> (20 Οκτωβρίου 2010)].
- Γκόρτσος, Κ. Μάρκου, Α., Καμούτση Π. 2008. «Τάσεις μετατροπής της χρήσης του παράκτιου χώρου της Αττικής από δεύτερη & παραθεριστική σε κύρια κατοικία» στο *Κοινωνικοί και χωρικοί μετασχηματισμοί στην Αθήνα του 21ου αιώνα* (Επιμ. Εμμανουήλ Δ., Ζακοπούλου Έ., Κουταντζόγλου Ρ., Μαλούτας Θ., Χατζηγιάννη Α.), Αθήνα: Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών.
- Κατσαρός, Κ., 1999. *Εγώ ο προβοκάτορας ο τρομοκράτης, η γοητεία της βίας*, Αθήνα: Μαύρη Λίστα.
- Κουναλάκη, Ξ. 2009. *Οι πόλεις χάνουν το χρώμα τους*, εφημερίδα Καθημερινή.
- Lefebvre H., 2007. *Δικαίωμα στην πόλη, χώρος και πολιτική* Αθήνα: Κουκίδα.
- Λεοντίδου, Λ., 1989. *Πόλεις της σιωπής, εργατικός εποικισμός της Αθήνας και του Πειραιά 1909-1940*, ΕΤΒΑ Αθήνα.
- 2005 *Αγεωγράφητος Χώρα: Ελληνικά Είδωλα και Ετεροτοπίες στις Επιστημολογικές Διαδρομές της Ευρωπαϊκής Γεωγραφίας*, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Μαλούτας, Θ., 2003. *Προβλήματα κοινωνικά βιώσιμης ανάπτυξης στην Αθήνα*, Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών, Αθήνα.
- Μαλούτας Θ., Καραδημητρίου Ν., 2000. *Η κάθετη κοινωνική διαφοροποίηση στην Αθήνα και η σχέση της με τον κοινωνικό διαχωρισμό στο Δε-*

- καεπτά κείμενα για το σχεδιασμό, τις πόλεις και την ανάπτυξη, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας, Βόλος.
- Μιχάλης, 2007. *Εξάρχεια reloaded*, Blackout στο κοινωνικό εργοστάσιο, τεύχος 9 [διαθέσιμο στο <http://blackout.gr/keimena/95>].
- Moroni, P., 1999. *Αυτοδιευθυνόμενα Κοινωνικά Κέντρα, Νομαδισμοί, ριζώματα, επιθυμίες στο χώρο και το χρόνο της μητρόπολης*, (μτφρ. Καλαμαράς, Π.), Αθήνα: Αγριόγατα.
- Μπαλαούρα Ό., 2008. *Για τον 'εξευγενισμό' του Μεταξουργείου*, [διαθέσιμο στο <http://anoihtipoli.gr/arthra/gia-ton-ekseygenismo-toy-metaksoyrgείου> (6 Νοεμβρίου 2010)]
- Pallasmaa J., 2005. *The Eyes of the Skin, Architecture and the Senses*, Great Britain: Academy editions.
- Παναγόπουλος Χρ., 2008. *Δηλώσεις του διευθυντή της ΕΡΤ στο μεσημεριανό δελτίο ειδήσεων*. [διαθέσιμο στο <http://www.youtube.com/watch?v=1niOJ4hlKYk&feature=related> (7 Νοεμβρίου 2010)].
- Παπανικολάου, Γ., 2010. *Οι "νοικοκυραίοι", τα κοινά αγαθά, η ομότιμη παραγωγή και το "δύλημμα" της εθνικής αστικής τάξης* [διαθέσιμο στο <http://bloggr.p2pfoundation.net/?p=136> (26 Σεπτεμβρίου 2010)].
- Petropoulou, C., 2008 *Non/de/re/regulation" and Athens' urban development (1834 - 2008)*, (translation: Koutrolikou P, Mermigas A., Siatitsa D.) [διαθέσιμο στο <http://inura08.files.wordpress.com/2008/10/introductiontoathens.pdf> (28 Σεπτεμβρίου 2010)]
- Πετροπούλου Κ., 2009. *Σκέψεις για την νεανική εξέγερση του Δεκέμβρη του 2008*, κείμενο βασισμένο σε ανακοινώσεις της ίδιας στο συνέδριο του INURA, 2009 και σε δημοσίευση της στο περιοδικό IJJUR.
- Riot girls 2009. *Αρχίδια εξέγερση σύντροφοι...* [διαθέσιμο στο <http://indy.gr/analysis/ar3c7idia-eksegers-syntrofoi-3> (7 Νοεμβρίου 2010)]
- Ρήγος Α., 2007. *Τα Σκιαδικά επιταχύνουν τον αντιδυναστικό αγώνα*, εφημερίδα Αυγή 24/03/2007 [διαθέσιμο στο <http://www.avgi.gr/NavigateActiongo.action?articleID=305682> (6 Νοεμβρίου 2010)].
- Σαρηγιάννης, Γ., 2008. *Η μικροαστική πόλη*, περιοδικό Διάπλους τ.26
- Sassen 1997, Robnson 2002, Brenner 2004, The Global Cities Reader 2006 (Neil Brenner, Roger Keil editor) New York : Routledge.

- Sennet R., 1999. *Η Τυραννία της Οικειότητας* Αθήνα: Νεφέλη.
- Σταυρίδης Στ. 1990. *Η συμβολική σχέση με το χώρο*, Αθήνα: Κάλβος.
- Συνέλευση ενάντια στην επισφάλεια 2007. *Εργασία, κίνημα στα πανεπιστήμια, επισφάλεια*, Θεσσαλονίκη. [διαθέσιμο στο <http://www.episfaleia.gr/foitbook.php> (6 Νοεμβρίου 2010)]
- Συνέλευση για την ΚΥ.κλοφορία των Α.γώνων (2010), *εμπειρίες και κριτική αποτίμηση μέσα από τις κοινότητες αγώνα του Δεκέμβρη*, Αθήνα.
- Συντεχνιαπλήν, 2009. *12.08, η εξέγερση του Δεκέμβρη, το Εμπόρευμα και το Θέαμα*,
- Συσπείρωση Αναρχικών, 2002. *Ποια γεγονότα οδήγησαν στην εξέγερση του Πολυτεχνείου του 1973*, εφημερίδα Διαδρομή Ελευθερίας φ.8, Αθήνα.
- Τα παιδιά της Γαλαρίας, 2009., *τεύχος 14, αφιερωμένο σ' αυτούς που διασχίσαμε μαζί το ορυχείο του χρόνου μέχρι την άκρη της ευκαιρίας*, Αθήνα.
- Vino, P., 2002. *Δεξιότητες και Επανάσταση*, (μτφρ. Καλαμαράς, Π.), Αθήνα: Ελευθεριακή Κουλτούρα.
- Woditsch, R., 2009. *Plural private and public spaces of the Polykatoikia in Athens*, Berlin, Techn, Univ., Diss.

Το κείμενο επιχειρεί μια περιπλάνηση στην αθηναϊκή μητρόπολη πριν και κατά τη διάρκεια της εξέγερσης του 2008, επιδιώκοντας να φωτίσει εκείνες τις πλευρές που πυροδότησαν τις δεκεμβριανές συγκρούσεις. Αντιμετωπίζει τον χώρο ως παράγωγο ανθρώπινων σχέσεων και τις πόλεις ως χώρους συνύπαρξης που μπορούν να λειτουργήσουν ως πεδία αντίστασης και διεκδίκησης της καθημερινής ζωής. Μέσα από μια περιήγηση στα ιδιαίτερα πολεοδομικά χαρακτηριστικά της Αθήνας παρουσιάζει τη χωρική εξάπλωση των συγκρούσεων ερευνώντας τη σχέση του αστικού χώρου με τα συμβάντα των ημερών και τις μετέπειτα παρακαταθήκες τους στον ιστό της πόλης. Αυτό που ανέδειξε ο Δεκέμβρης του 2008 είναι πως όπου υπάρχει καταπίεση θα υπάρχει και αντίσταση, όπου υπάρχει βία θα υπάρχει και αντιβία, όπου υπάρχουν άνθρωποι θα υπάρχει αγώνας για ζωή και τότε ο θάνατος δεν θα έχει πια εξουσία.

